

КИЇВ

KYIIV

журнал
літератури, науки, мистецтва,
критики і суспільного життя

1

СІЧЕНЬ
ЛЮТИЙ

1958

JANUARY
FEBRUARY

KYIW

838 N. 7th St.
Philadelphia 23, Pa.
Tel. WA 2-1699

LITERARY AND ART MAGAZINE

Published Bi-Monthly

Publisher and Editor Bohdan Romanenchuk

Subscription: \$3.60 per year.

Single copy: \$0.60.

Entered as second class matter at the Post Office at Philadelphia, Pa.

No. 1 (45)

JANUARY—FEBRUARY, 1958

VOL. IX

З М І С Т

1. Жан Ануї/Медєя, драма	1	С. Гординський/Виставка сучасного американського мистецтва ..	41
2. Наша антологія:
Микола Вороний/Краса, Спомини,
Шумка, Весна, На Тарасовій па-
нахиді, Dies irae, Інфанта, Мо-
лодим патріотам	9	Морозова і С. Литвиненко	41
3. А. Княжинський/Творчий шлях
Лесі Українки	14	Виставка 7-ох модерністів	42
4. В. Білик/Над морем	22	Виставка С. Кіндзерявого-Пасту-
хова	42
5. Б. Бойчук/Пробудження увечорі	22	11. Огляди й рецензії:
С. Гординський/П. Филипович, По-
езії	43
6. Р. Климкевич/Письменство Іbero-
Америци (докінчення)	23	Г. Лужницький/В. Косаренко-Ко-
саревич, Московський Сфінкс ...	45
7. Нобелівські премії:
Б. Р./Джозує Кардуччі	25	А. Bobkowski/Szkice piórkciem .	46
О. Тарнавський/Альберт Камюс ..	28	Сz. Miłosz/Zdobycie władzy	46
8. Ол. Домбровський/За правильний
шлях української науки	33	П. Ковалів/Нова праця з історії
української мови	47
9. Ю. Львівський/Дві советські істо-
рії Львова	37	Б. Р./З мандрівки по книгарських
полицях	51
10. 3 виставок:		Листування Сталіна з Черчілом і
Рузвелтом	53
		12. Бібліографія	56

На пресовий фонд „Києва“ зложили:

Р. Климкевич, Маямі	5.00	М. Слюзар-Листок, Торонто	1.50
Д. Хомань, Вінніпег	2.00	Я. Герус, Ірвінгтон	1.50
З. Стефанів, Ньюарк	1.50	І. Домбчевський, Янгтаун	1.50
Г. Дмитрик, Ньюарк	1.50	Л. Калашнюк, Кемден	1.50

Всім жертводавцям складаємо щиру подяку і просимо інших підтримати своїми датками наш журнал.

Статті підписані справжнім прізвищем або відомим псевдонімом, чи ініціалами не завжди висловлюють погляди редакції. За підписані статті відповідають їх автори.

Передруки і переклади за згодою редакції і поданням джерела.

Жан Ануї — Jean Anouilh / МЕДЕЯ

Драма в одному акті — Переклад М. Понеділка

Особи:

МЕДЕЯ	ЯСОН
НЯНЬКА	ХЛОПЕЦЬ
КРЕОН	ВАРТОВІ

Завіса підіймається. Медея і нянька навмишльки сидять біля візка. З далени доноситься музика та невизначний спів. Вони вслухуються.

МЕДЕЯ: Ти чуєш?

НЯНЬКА: Що?

МЕДЕЯ: Щастя. Воно бродить кругом.

НЯНЬКА: Співають там, у селі. Думаю, сьогодні в них свято...

МЕДЕЯ: Ненавиджу їхні свята. Ненавиджу їхню радість.

НЯНЬКА: Ми тут всім чужі. *(Мовчанка)*. У нас завжди святкують у червні. Дівчата прикрашають коси квітами, хлопці червоняють обличчя власною кров'ю. Насвітанку, після першої жертви, починалися битви. Хороші юнаки Колахіди, коли б'ються.

МЕДЕЯ: Замовчи.

НЯНЬКА: А пізніше, вдень, вони приборкують звірів. А ввечері розводять великий вогонь перед палацом твого батька. Великий, жовтий вогонь, а в ньому пахуче зілля. Невже ти забула запах нашого зілля!

МЕДЕЯ: Заговчи. Заговчи, добра жінко.

НЯНЬКА: Ах, я вже стара, а дорога така довга. Навіщо, Медеє, покинули ми рідний край? Навіщо?

МЕДЕЯ: Покинули, бо я любила Ясона, заради нього я обікрала рідного батька і вбила власного брата. Тепер заговчи, жінко, заговчи. Недобре раз-по-раз пригадувати такі речі.

НЯНЬКА: Ти мала палац з золотими огорожами. А тепер? Мов дві жebraчки сидимо перед вогнем, який уже знов ось погасав.

МЕДЕЯ: Пошукай трохи дров.

(Нянька, зітхнувши, підвелася й відходить).

МЕДЕЯ: *(Несподівано)* Слухай! *(Випросталась)*. Хтось іде по дорозі.

НЯНЬКА *(вслухується, потім говорить)*: Нікого нема, то вітер шумить.

(Медея знов сідає. З долини чути спів).

НЯНЬКА: Не чекай вже його, моя пташко. Ти цим сама себе лише виснажуєш. Коли в них справді свято, то він напевно туди запрошений. Він танцює, твій Ясон танцює з їхніми дівчатами. А ми тут самотні.

МЕДЕЯ (*слуго*): Замовчи, стара.

НЯНЬКА: Мовчу. (*Мовчанка. Навколишки роздуває вогонь. Чути музику*).

МЕДЕЯ (*безпосередньо*): Шахтить!

НЯНЬКА: Що?

МЕДЕЯ: Навіть тут шахтить шастям, хоч це місце, призначене ними для нас, лежить далеко від села. Вони бояться, щоб ми в них ночами не крали курей. (*Вона випросталась, чукає*): Чого ви співаєте, чого танцюєте? Чи я співаю? Чи може я танцюю?

НЯНЬКА: Вони, бач, в себе вдома. Їхня денна праця завершена. (*Мовчанка. Мрійливо*): Ти пригадаєш собі цю картину? Повертаємось з далекої прогулянки, перед нами, в кінці клярисової алеї стоїть білий-білий падац. Раби відбирають в тебе коня і ти з адремністю падаєш на м'які подушки. Я кличу твоїх дівчат, вони тебе купають і приносять твоїй одяг. Ти була пані, дочка короля, тоді тобі ніщо не здавалося дорожчим. З глибокої скрині ми діставали тобі вбрання і в той час, як тебе натирали олією, ти стояла спокійна і вибирала собі одягу.

МЕДЕЯ: Замовчи, добра жінко, ти не розумієш в тих справах. Думаєш, я тужу за палацем, за моїм вбранням і рабами?

НЯНЬКА: Втеча! Втеча! Сама лише втеча. Вигнана, пририта горем, зневажена, без пристановища, без батьківщини.

МЕДЕЯ: Зневажена, вигнана, пририта горем, без роду, без пристановища. Але не сама.

НЯНЬКА: І мене, в моєму похилому віці, тягнеш за собою. Де ж ти мене поховаш, коли я помру?

МЕДЕЯ: В якійнебудь ямі на краю дороги. Я ляжу біля тебе, старенька моя. Лише не бути одною.

НЯНЬКА: Він покине тебе, Медеє.

МЕДЕЯ (*крикнула*): Ні! (*Насторожилась*): Слухай!

НЯНЬКА: Це вітер шумить. А може відсміє свята. Бо він не прийде. Навіть сьогодні ввечері не прийде.

МЕДЕЯ: Що за свято там відбувається? Що за щастя вирує там, його я враз визнаю по запаху звичайного вина і риби? Люди Кюринту, чого ви кричите і чого танцюєте? Чому ви всі такі веселі? Ваша веселість відбирає подих у мене, від неї я задихаюся. Няню, няню, я відчуваю, піби я знову вагітна. Я почуваю той самий страх і той самий біль, як і тоді, коли ти допомагала мені при пологах моєї дитини. Допоможи мені й тепер, няню! В мені щось ворухнеться, так само, як тоді, щось, що заперечує їхню радість, що заперечує їхні щастя. (*Тремлячими руками встала в стару*). Старенька моя, притисни свою долоню до моїх уст, якщо я почну кричати, тримай мене міцно-міцно, якщо я почну бити себе. Не дай мені одній страждати. . . О, тримай мене міцно, старенька, міцно, міцно, скільки дозволяють тобі сили. Тримай так міцно, як того вечора, коли я мало не вмерла від пологів. Ще цієї ночі я мушу щось породити, щось більше і сильніше, ніж я сама! Не знаю, чи досить кріпка я для цього.

(*Поквалливо входить юнак, зупиняється*).

ЮНАК: Ти Медея?

МЕДЕЯ (*кричить*): Так! Хутко кажи! Я все знаю.

ЮНАК: Мене послав Ісов.

МЕДЕЯ: Він не повернеться сюди? Він цоранений? Мертвий?

ЮНАК: Він звелів сказати тобі, що ти врятована.

МЕДЕЯ: Він не повернеться сюди?

ЮНАК: Сказав, що прийде. Ти повинна чекати його.

МЕДЕЯ: Він не повернеться сюди? Де він тепер?

ЮНАК: У короля. У Крeона.

МЕДЕЯ: В полоні?

ЮНАК: Ні.

МЕДЕЯ (*занапно*): О, певно. Ради нього влаштували свято. Говори! Ти ж бачиш, я все знаю. Це ради нього влаштували свято?

ЮНАК: Так. Ради нього.

МЕДЕЯ: Що ж такого він там вчинив? Кажки швидше. Ти всю дорогу біг, ти весь червоний. Ти, певно, не хочеш довго затримуватись тут. Вони там танцюють з радості, так?

ЮНАК: Так.

МЕДЕЯ: І шлють?

ЮНАК: Шість великих бочок стоять перед палацом.

МЕДЕЯ: Там відбуваються забави, розкидають шпигучі огні, брязкотять зброєю. Швидше, швидше казки, хлопче, і на цьому твоя роля скінчиться, ти можеш повертатися на свято і веселитися. Тобі ж цілком однаковісінько, що ти мені скажеш. Ти боїшся мого похмурого обличчя? Засміятися тобі? Бачиш, я вже сміюся. А крім того — це ж напевно добра вістка, коли вони танцюють. Швидше, хлопче, швидше казки, аджеж я все вже знаю.

ЮНАК: Він одружується з Кресою, дочкою Креона. Завтра весілля.

МЕДЕЯ: Дякую, хлопче. Іди і танцюй з дівчатами Коринту. Танцюй, скільки можеш. Танцюй впродовж усієї ночі. А коли постарієшся, то пригадай, що це ти повідомив Медею про сьогоднішню подію.

ЮНАК (*ступив крок ближче*): А що йому сказати?

МЕДЕЯ: Кому?

ЮНАК: Ясонові.

МЕДЕЯ: Скажи, що я йому дякувала. (*Юнак виходить*).

МЕДЕЯ (*несподівано кричить*): Дякую, Ясоне! Дякую, Креоне! Дякую тобі, поче! Дякую всім вам. Як зросто все сталося. Я звільнена...

НЯНЬКА (*підходить ближче*): Моя горда пташко!

МЕДЕЯ: Лиши мене, жінко. Я більш не потребую тебе, більш не потребую твоїх рук. Моя дитина без помочі проявиться на світ. О, моя ненависть! Яка ти свіжа! Яка ти ніжна і цухка! Як гарно ти пахнеш! Лиш тебе, моє мале чорне стово, люблю на цьому світі, нічого більш не можу я любити — крім тебе...

НЯНЬКА: Ходім, Медеє...

МЕДЕЯ (*вистригнута, руки притиснула до грудей*): Лиши мене. Я хочу слухати!

НЯНЬКА: Не переймайся їхньою музикою. Ходімо!

МЕДЕЯ: Я більш не слухаю їхньої музики. Я слухаю лише мою ненависть... О, яка насолода! Няню, що він з мене зробив, що він зробив з мене своїми великими гарячими руками?... Він прийшов у палац мого батька і поклав їх вперше на мене. Десять років промайнуло, і ось тепер я звільнилася від рук Ясона! Я знову знаходжу себе. Чи мені не все спилося? Тепер це я. Медея. Це вже не жінка, що слідує пахові мужчини, не сука, що сидить навшипняки і чекає. Ганьба! Безмірна ганьба! Мої лица палають від сорому, няню. Весь день я його чекала, терпеливо вижидала його, я не могла нічого іншого робити, як лише йому коритися. Я мусіла всміхатися і прикрашатися, щоб йому сподобатись, бо він залишав мене кожного ранку, забіраючи з собою всю мене, все моє „я“. І кожного вечора я була щаслива, коли він приходив і віддавав мене мені. Я віддала йому золоте руно, коли він того захотів, я видала йому на поталу всі таємниці мого батька, я вбила ради нього рідного брата, я пішла за ним, скиталася з ним, обтяжена злочинами, і убога, як він. Я робила, що могла і я ще більше б змогла для нього зробити. Ти розумієш мене, добра жінко, бо ти також кохала колись.

НЯНЬКА: Так, моя нещаслива.

МЕДЕЯ (*палко*): Я звічечена. О, сонце, коли це правда, що я від тебе походжу, то навіщо ж мене ти покалічило! Навіщо ти мене породило жінкою? Навіщо оці груди, ця слабкість, юця відкрита рана в моєму тілі? Хіба не краще було б бути хлопцем-Медесею? Хіба б він не міцним був і з твердим тілом, мов камінь? Він тоді лише брав би, щоб згодом те обліштити, відважний, незацелений і невний. О, тоді б хай приходив Ясон із своїми великими жахливими руками, хай би наважився їх на мене покласти. Тоді кожний схопив би до рук свого пожа — так! — і міцніший забив би слабшого, і відійшов би собі, цілком звільнений. А так. . . Жінка? Жінка! Сука! Ти ніщо інше, як м'ясо з бруду і з чоловічого ребра, ти шматок чоловіка! Повія!

НЯНЬКА (*обіймає її*): Ти не така! Ти не така, Медес!

МЕДЕЯ: Я така, як і всі інші! Лише боязкіша і дурніша від інших. Десять років! Сьогоднішнього вечора все скінчилося, няню, я стала знову Медесею. І це добре.

НЯНЬКА: Заспокойся, Медес.

МЕДЕЯ: Я заспокоїлася. Я цілком спокійна. Чуєш, няню, яка я спокійна, як спокійно я промовляю. Я помру. Я в'ю, що лежить у мені — цілком спокійно в'ю. Я задавлю.

НЯНЬКА: Ходімо. Мені страшно від твоїх слів. Йдемо звіден.

МЕДЕЯ: Мені теж боязко.

НЯНЬКА: Що ж тепер вони з нами робитимуть?

МЕДЕЯ: Не питай мене. Питай радше, що ми з ними будемо робити. І мені теж боязко, але не від їхньої музики, не від їхніх криків, не від їхнього вошного короля і не від їхніх наказів. Я боюся себе самої. Ясоне, ти прислав Медею, але тепер вона пробудилася. Ненависть! Ненависть! О, ти всеочищаюча хвиляно, ти обмиваш мене і я відроджуюся.

НЯНЬКА: Вони проженуть нас звіден, Медес.

МЕДЕЯ: Можливо.

НЯНЬКА: А куди ж ми підемо?

МЕДЕЯ: Завжди знайдеться країна, на цьому, чи на тому боці життя, де Медея буде королевою. О, моє темне королівське царство, ти знову повернулося до мене.

НЯНЬКА (*зідрає*): Ми мусимо все паново пакувати.

МЕДЕЯ: Ми будемо опісля пакувати.

НЯНЬКА: Після чого?

МЕДЕЯ: Ти ще питаєш?

НЯНЬКА: Що ти хочеш зробити, Медес?

МЕДЕЯ: Те, що я йому зробила, коли зраджувала батька, коли вбивала рідного брата, щоб полегшити втечу, те, що я зробила старому Целієві, коли намагалася Ясона зробити королем його острова, те, що я десятки разів для нього робила — тепер нарендгі я хочу для себе зробити!

НЯНЬКА: Ти божевільна. Ти не можеш цього зробити.

МЕДЕЯ: Чому я не можу, жінко! Я, Медея, покинута, вигнана, збещечена, зненавиджена, одна біля цього візка, одна на чужому побережжі. Але все ж таки я спроможна все зробити. (*З долини сильніше чути музику. Медея перекрикує*): Співайте, співайте хутчіше свої весільні пісні. Ченурте її якнайшвидше, вашу наречену, що чекає у своєму палаці. До завтра, до весілля ще багато уливе часу. О, Ясоне, ти ж мене знаєш, ти знаєш, яку ти дівчину взяв у Колхиді. . . Невже ти думаєш, що я буду голосити, нарікати, плакати? Через кров і злочини я прив'язалася до тебе — і лиш через кров і злочини я від'яжуся від тебе.

НЯНЬКА (*припадає до неї*): Замовчи, замовчи, благаю тебе! Заховай глибоко в серці свої разючі слова, пригатауй свою ненависть. Перепеси. Вони сильніші, ніж ми, сьогоднішнього вечора.

МЕДЕЯ: Та й що ж з того, няню?

НЯНЬКА: Ти ще колись пометнися, моя горда левнице, ти ще пометнися. Наступить день, коли ти їм відплатиш за занодіяну кривду. Але тут ми неспроможні нічого зробити. Ми тут дві чужинки з бідолашнім візком і з старою-перестарою шкафою, дві злодійки, за якими діти видають каміння. Зачекай деякий час, зачекай ще хоч рік — тоді ти станеш сильнішою.

МЕДЕЯ: Сильнішою, як сьогодні ввечорі? Ніколи.

НЯНЬКА: Що хочеш ти одна зробити на цьому ворожому острові? Колхіда далеко від нас, та й з Колхіди ж ти назавжди вигнала. І Ясон покинув тебе. Що ж тобі ще залишається на цьому світі?

МЕДЕЯ: Я залишаюся сама собі.

НЯНЬКА: Бідолашна ти! Креон — король, а ми хто? Наше перебування отут на полі терплять лише тому, що така його воля. Барто йому сказати одне слово — і вони прибіжать сюди з ножами й киями і повбивають нас.

МЕДЕЯ (*спокійно*): Вони могли б повбивати нас. Але буде вже запізно.

НЯНЬКА (*надає їй до ніг*): Медес, я стара, але я не хочу вмратити. Я пішла за тобою, ради тебе залишила все. Дивись, світ ще переполюнений прекрасними речами: соняшні проміння на лавці, де ми відпочивасмо, гарячі страви в обідню пору, дрібні гроші в руках, які комусь належать, горілка, що обігріває серце перед тим, ніж заснути.

МЕДЕЯ (*із зневагою відитовхує її ногою*): Негідна жінко! Я вчора теж хотіла ще жити. Але тепер вже більше не йде про те, жити чи вмратити.

НЯНЬКА (*охоплює її ноги*): Я хочу жити, Медес!

МЕДЕЯ: Я знаю, ви всі хочете жити. І Ясон покинув мене тому, що хоче жити.

НЯНЬКА (*рантом по-звичайному*): Ти його більше не кохаш, Медес. Вже давно ти його не кохаш. В цьому візку нічого не може схватитися. Одного вечора він сказав, що хоче свій солом'яний мішок віднести далі, бо йому гаряче вкупі. Ти нічого не сказала. Я чула, як ти випросталася, полегшено віддихнула, бо ти була рада, що нарешті ти залишилася сама.

МЕДЕЯ (*взяла її за шию і притягнула до себе*): Бережися ти, бабо! Ти занадто багато знаєш. Ти занадто багато говориш. Правда, я піла твоє молоко і зносила твоє безперервне голосіння. Але ж Медес не твоїм молоком стала великою, це ти добре знаєш. Слухай, тепер настав кінець усім твоїм теплим стравам, горілкам і сонцям на твоєму тухлому м'ясі. . . Йди тепер до своїх горшків, жінко, до своїх вінчиків, до головатой капуста, йди до всіх інших твоєї породи. Гра, яка тут відбувається, не для вас. І коли ви при цій грі помилково здихаєте, не знаючи чому, тоді вас тільки жаль. Не більше. (*Вона дико відитовхнула її. Стара крикнула*).

НЯНЬКА: Обережно, Медес, хтось іде!

(*Медес обернулася, перед нею стоїть Креон, у супроводі двох чи трьох чоловіків*).

КРЕОН: Ти Медес?

МЕДЕЯ: Так.

КРЕОН: Я Креон, король цього краю.

МЕДЕЯ: Добрий вечір.

КРЕОН: Мені розповідали твою бувальщину. Тут знають про всі твої злочини. Скрізь, по всьому острові, матері оповідають своїм дітям, щоб на них наводити страх. Я дозволив тобі перебути з твоїм візком кілька днів на цьому місці. Але тепер ти мусиш від'їхати.

МЕДЕЯ: Що я заводіяла людям Коринту? Пограбувала їхні курники? Чи їхня худоба хворіє? Чи може затруїла їхні криниці, коли брала звідти воду?

КРЕОН: До цього часу все ще гаразд. Але одного дня ти можеш все це зробити. Іди!

МЕДЕЯ: Креоне, мій батько теж король.

КРЕОН: Знаю. Ти можеш поскаржитися на мене в Колхиді.

МЕДЕЯ: Добре, я повертаюся туди. Я більш не буду страхати жінок твого села, мій зінь більш не буде скубати убогу травичку твого поля. Я повертаюся в Колхиду. Але чоловік, що вивів мене звідти, повинен мене туди довести.

КРЕОН: Про що ти говориш?

МЕДЕЯ: Віддай мені Ясона.

КРЕОН: Ясон мій гість, син короля і мого колишнього друга. Він може робити, що він хоче.

МЕДЕЯ: Чому співають люди в твоєму селі? Навіщо ті вогні, танці й так багато вина? Коли це вже остання ніч, яку я проводжу на цьому місці, чому ж вони, твої люди, не дають її провести спокійно?

КРЕОН: Це теж я хочу тобі ще сказати. Вони відзначають сьогодні ввечері весілля моєї дочки. Завтра Ясон одружується з нею.

МЕДЕЯ: Багато їм щастя і довгого життя!

КРЕОН: Вони зрікаються твоїх побажань.

МЕДЕЯ: Чому, Креоне? Запроси й мене на весілля. Познайом мене з твоєю дочкою. Моє знайомство може їй корисним бути. Впродовж десяти років я була жінкою Ясона, я їй можу багато дечого сказати. Вона ж його знає всього якихось десять днів.

КРЕОН: Щоб запобігти подібній сцені, я наказав, щоб ти покинула Коринт ще цієї ночі. Запрягай коня, зав'яжуй свій клаунок. Через годину ти мусиш переступити кордон Коринту. Ці люди супроводжують тебе.

МЕДЕЯ: А коли я відмовлюся від'їхати?

КРЕОН: Сини старого Целія, якого ти вбила, і всіх королів цього побережжя, вимагають твоєї голови. Коли ти відмовишся йти, я тебе видам їм.

МЕДЕЯ: Вони твої сусіди. Вони сильні. У королів завжди заведено послугуватися подібними проханнями. Чому мене негайно не затримаш і не віддаш?

КРЕОН: Ясон просив мене, що тобі дати можливість самій відійти.

МЕДЕЯ: Добрий Ясон! Я мушу подякувати йому, аджеж так? Хоч, думаю, що тобі також було б прикро, коли б у день вашого весілля мене катували тесалійці. Процес усього за кілька миль від Коринту, процес, де б я голосно оновістила, ради кого я вбила Целія? Ради зятя, достойні судді, ради шановного зятя сусіднього короля, з яким ви утримуєте найкращі відносини. . . Ти ведеш свою королівську службу, Креоне, дуже легковажно. В палаці свого батька я мала досить часу, щоб навчитися керувати. Найкраще для тебе самого, як ти мене уб'єш негайно.

КРЕОН (*глухо*): Так, це я повинен зробити. Але я обіцяв, що дам тобі можливість самій від'їхати. В твоєму розпорядженні ще одна година.

МЕДЕЯ (*підходить і оглядає його*): Креоне, ти вже старий. Ти вже довгий час королюєш. Тобі вже набридло дивитися, як повз тебе тягнуть чоловіків та рабів. Ти вже доволі заповдіяв підлостей. Подивися мені в очі і пізнай мене. Я Медея, дочка Ета. Я вбила інших, коли це було потрібно, а вони були, напевно, неповинніші, ніж я сьогодні. Я твоєї породи. Ми належимо до тих, які судять і рішають без відклику і без карі совісті. Ти поводився не як король, Креоне. Коли ти хочеш віддати Ясона своїй дочці, то накажи негайно вбити мене, разом із старою, з моїми дітьми і моїм конем. Накажи двом твоїм надійним чоловікам

спалити всіх нас — і все наше на цьому полі — і поїд розвіяти по вітру. Нічого не повинно лишитись від Медеї — нічого, окрім великої чорної плями отут на траві та повісті, яку ввечорами розповідатимуть дітям Коринту, щоб вони боялися.

КРЕОН: Чому ти хочеш померти?

МЕДЕЯ: А навіщо мені жити? Ані ти, ані я, ані Ясон не бажаємо, щоб я ще хоч годину прожила, ти знаєш, що я кажу правду.

КРЕОН (*тихо, з жестом*): Я не бажаю більше крові.

МЕДЕЯ (*кричить*): Тоді ти занадто старий, щоб бути королем. Звільни місце своєму синові, хай він керує, як належить, а ти доглядай виноград на сонці. Для чогось іншого ти вже нездатний.

КРЕОН: Горда фуріє! Гадаєш, що я прийшов сюди вислухувати твої поради?

МЕДЕЯ: Ні, ти сюди не для того прийшов, але все таки я даю тобі їх. Я маю слухність. А твоя слухність, — якщо ти достатньо сили зберігаєш, — примусити мене мовчати. Оце й усе.

КРЕОН: Я обіцяв Ясонові дати тобі можливість відіхати звідси непошкодженою.

МЕДЕЯ (*злузливо*): Я не від'їду, як ти гарно висловився, непошкодженою! Було б дуже звичайно, коли б я крім усього ще непошкодженою осталаєсь. Я мушу розчинити себе в нічому, мушу розпастиєся в ніщо! Ця Медея, яку він десять років тягнув за собою, була ніщо інше, як тінь, як спогад, як прикра помилка. Все це було лише сном, який привидівся Ясонові. Він може мене позбутися, може схватися серед вартових у твою палаці, може схватися за невинність твоєї дочки і після твоєї смерті стати королем Коринту, але він знає, що його ім'я на столітті зв'язане з моїм... Ясон-Медея! Ніколи вони не будуть роз'єднані. Виганяй мене, вбійвай мене, але ти цього не змінити. Чи ти цього хочеш, чи ні -- але твоя дочка, одружуючись, одружує мене також з ним. (*Кричить до нього*): Креоне, будь королем. Зроби, що муєши зробити. В моїх злочинствах він в однаковій мірі зі мною винуватий, руки, що торкаються до ніжної шкіри твоєї дочки, червоні від крові злочинів. Дай нам обом годину часу, або навіть ще менше. Ми звикли, після кожного нашого вчинку, вкупі тікати. Ми хутко обв'яземо наш клунок.

КРЕОН: Ні, ти підеш сама!

МЕДЕЯ (*раптом з'яко*): Креоне! Я не можу благати, не можу. Мої коліна не можуть згнуватися, мій голос не може покійно брентити. Але ти маєш у собі людяність, бо не можеш зважитись на мою смерть. Не дай мені самій відходити звідси. Віддай бездомним їхній хліб і їхніх супровідників. Я не була сама одна, коли прибула сюди. Навіщо ти розлучуєш нас? Лише ради Ясона я вбіла Пелія, лише ради нього зрадила свого батька і при втечі вбіла мого невинного брата. Я і кожний мій злочин належать йому. Я його жінка.

КРЕОН: Ти брешеш. Я все перевірів. Ясон ні в чому невинний. Коли він буде без тебе, я зможу заступитися за нього... Ясон належить до нас. Він син короля. Можливо, він має, як і багато інших, легкодумну молодість, — як і ми. Ти ж прийшла з далекої країни, ти тут усім чужа, лише твої злочини і твоя ненависть супроводжують тебе. Вертайся до свого Кавказу, шукай собі там чоловіка своєї породи, такого варвара, як ти сама. Під цим блаженим небом, на узбережжі цього спокійного моря немає місця для твоєї розпусної пристрасти і твого крику.

(*Далі буде*).

Жан Ануї — визначний французький драматичний письменник, якого п'єси виставляють найбільші театри світу. Народився в 1910 р. в Бордо. в родині кравця й каварняної скрипачки. Студіював право в Сорбоні, але не скінчив, потім був якийсь час секретарем режисера Луї Жуве. Писати почав ще в шкільній лавці (драматичні спроби), але перший його драматичний твір, трагедія „Гермелін“, побачив уперше сцену в 1932 р. П'єса мала успіх і устійнила Ануї славу доброго драматурга. Далі пішли інші п'єси, як трагедія „Мандарин“, в якій автор показує дух спротиву проти тупоумства, п'єса на біблійну тему „Езабель“, перша спроба модернізувати старі мотиви й теми, та понад двадцять інших п'єс, як от „Пасажир без багажу“, „Антигона“, „Евридика“, „Запрошення до замку“, „Медея“ та інші. Між ними й т. зв. „чорні сценки“ й „рожеві сценки“ (Pièces roses, Pièces noires), в яких автор показує конфлікт між нестримним індивідуалізмом і гальмуючими суспільними законами й приписами, або конфлікти між запальною молоддю і тиранічно розсудною старшою генерацією. Низку тих „рожевих і чорних сенок“ відкриває т. зв. „балет-комедія“, „Баль злодіїв“, в якій під постаттями елегантних еспанських грандів виступають злодії, що баламутять дочку якоїсь графині. Деякі п'єси, як „Евридика“, „Антигона“, „Медея“, „Орест“ — це модернізація античних тем, в яких автор переносить античні постаті в сучасність і змальовує їх рисами людей сучасности. Напр., Антигона бере участь у французькому резистансі, а Креон нагадує Гітлера. Між іншим, цю п'єсу, „Антигону“, ставив уперше на українській сцені — в перекладі Миколи Понеділка — Ансамбль Українських Акторів під керівництвом В. Блавацького, за участю таких майстрів сцени, як В. Левицька, М. Степова, Л. Шашаровська, В. Блавацький, Б. Паздрій та інші. За винятком „рожевих сенок“, в яких автор пробував з'єднати трагедійне з комедійним, майже всі п'єси Ануї песимістичні й трагедійні. Автор показує в них різні духові конфлікти повоєнного декадентського часу, з яких вихід бачить тільки в смерті. Критики назвали його за це нігілістом, екзистенціалістом та замаскованим авангардистом, але Ануї відкидає ці закиди й каже, що він ані філософ, ані байкар, а просто добрий ремісник, що постачає паризькій публіці **театральні** сцени, які дають їй можливість забути на хвилину про смерть і трагічну долю. Все таки в п'єсах Ануї панує настрій резигнації й песимізму, особливо в „чорних сценках“, в яких автор показує людей, що не можуть стерпіти плиткості й безнадійности життя, тому й шукають виходу у смерті.

В „Медеї“ автор використав закінчення старовинної грецької легенди про виправу аргонавтів по золоте руно і показав під античними постаттями сучасних людей, в яких міщанство й пересіч заглушує шляхетність і величність духа. Головними постаттями виступають тут вождь аргонавтів Ясон і дочка колхідського короля Медея, яка з любови до Ясона помагає йому здобути золоте руно, вбиваючи свого батька й брата. Медея стає дружиною Ясона і має з ним двох синів, але по десяти роках подружнього життя Ясон вирішив позбутися її й одружитися з дочкою коринтського короля Креона Глявкою. Медея жорстоко мстить на Ясоні за зраду, спалюючи підступно Глявку, вбиває обидвох синів і сама гине в огні.

Незалежно від трагедійности п'єс Ануї, критика оцінює його як найкращого сучасного драматурга, який досконалим володіє всіма засобами класичної драматургії і всякими гіпермодерними сюрреалістично-психоаналітично-екзистенціалістичними сценічними трюками. Окрім того Ануї славиться як неперевершений майстер діалогу.

Для українського читача, що привик, здебільша, до ідилій, погідної акції і сьак-так щасливого закінчення, п'єси Ануї можуть бути тяжкостраними, саме через їх песимізм, драстичність і трагізм, проте знайомитись із проблемами й ідеями світової літератури конечно треба, хоч би тому, щоб тому песимізові й трагізові протиставити власний оптимізм і віру в Добро.

Наша антологія

МИКОЛА ВОРОНИЙ

Микола Вороний належить до тієї групи українських поетів початку 20-го ст., яких наша критика останніх сорока років постійно легковажила і, як поетів українського модернізму, недоцінювала. Пореволюційні поети й критики, які виступили в літературі головно після революції 1917 р., починали модернізм від себе і єдиними справжніми модерністами вважали тільки себе, а своїх колег, власне одних перших українських модерністів, яких діло вони до війни тільки продовжували, вважали майже народниками і відсилали до музею. Пізніше ці передвоєнні поети удостоїлися бути „предтечами“ українського модернізму, які лише підготовляли ґрунт для справжнього модернізму, а самі модерністами не були. Така оцінка про М. Вороного і передвоєнних модерністів збереглася до сьогодні.

Тимчасом М. Вороний був не тільки „батьком“ української модерної (точніше — модерністичної) поезії, поетом, що перший в українській літературі пішов за модерним гаслом чистого мистецтва („мистецтво для мистецтва“), яке в європейській поезії спричинило великі зміни кількадесять років раніше, але й був справжнім українським модерністом, якому не чужі були досягнення модерної європейської поезії. Вороний бо не тільки поширював ідею чистого й незалежного мистецтва, але й застосовував її практично в своїй поетичній творчості, слідкуючи за творами кращих європейських модерністів, які відкидали традиційну концепцію утилітарного мистецтва і шукали нових засобів поетичного вислову.

Визнаючи красу за єдине божество мистецтва, М. Вороний тільки такому мистецтву поклонявся і тільки таке мистецтво, чисте й незалежне, прагнув творити. Краса для нього — це богиня, „надхненна чарівниця“, якій він готовий усе віддати і яку він любить як „рідну Україну“.

Вороний був добре знайомий з європейською модерністичною поезією, з її найвизначнішими представниками, як Бодлер, Маякме, Верлен, Метерлінк та інші, і ставив собі та українській поезії завдання „бодай наблизитися“ до тих нових напрямків, які вони створили й репрезентували.

У своїй поетичній творчості Вороний звертає головну увагу на естетичні вальори, на форму вислову, тому його поезії спроможні захоплювати своєю мелодійністю, музичністю, добірністю висловів та новою віршовою технікою. Може Вороний та інші українські модерністи того часу і не дійшли ще були до рівня європейської поезії, але це їх, як модерністів, зовсім не дискваліфікує. Вони все таки мають великі поетичні досягнення, які показують, що українська поезія того часу старалася доганяти європейську і пробувала йти з нею нога в ногу. І коли українські модерністи хотіли „бодай наблизитися“ до європейської поезії, то вони таки справді наближались, тому в їхній поетичній творчості знаходимо чимало рис європейського модернізму. Одною з них є, напр., ота музичність віршу, якої перш за все вимагав від поезії Верлен:

Щераз музики, всякчас і знов!
Хай твій вірш, як камінь з праці, рине,
Віршу мет — від серця, в височини
Інших неб, в незнану ще любов.

(L'Art Poétique, в перекладі М. Ореста, з „Антології французької поезії“, Мюнхен, 1954 р.).

Йдучи за цими вимогами, Вороний старався „умузичнити“ свій вірш, і це йому повністю вдалося. Тодішня критика признавала, що „творчість Вороного вражає в першу чергу надзвичайною музичністю...“ (Старицька-

Черняхівська), а „легкий, чистий, музикальний вірш служить за окрасу навіть іноді банальному змістові“ (С. Єфремов).

Іншою рисою модерністичної поезії є особисті настрої й почуття поета. Поезії Вороного — це особиста лірика, в якій поет оспівує любов, як один із ідеалів, до яких прагне душа мистця. І не тільки любов-кохання до жінки, але й любов як ідеал, напр., любов до батьківщини, якої Вороного ніколи не мурався, тільки свої патріотичні почуття висловлював інакше, ніж поети-народники. Того рода поезії Вороного дали критиці нагоду писати про народництво Вороного, але таким самим народництвом можна б уважати і „Золотий Гомін“ П. Тичини, на якого творчість вплив Вороного безсумнівний і незаперечний. Цей вплив (також інших передвоєнних модерністів на пореволюційних) свідчить, що пореволюційні модерністи не були новаторами в поезії, тільки продовжувачами передвоєнного модернізму, але їх заслуга в тому, що вони винесли передвоєнний модернізм на вищий рівень. Це й дало привід сучасній критиці недоцінювати передвоєнних модерністів, які, в дійсності, в т. зв. європеїзації української поезії відіграли велику роль. І в тому велика заслуга М. Вороного.

КРАСА

Мій друже! Я Красу люблю!
І з кожної хвилини собі ілюзію роблю,
Бо в тій хвилиності ловлю
Я щастя одробини.

Що є життя? Коротка мить!
Яке його надбання?
Красою душу напоїть
І не вагаючись прожити
Хвилину раювання.

Краса! На світі цім Краса —
Надхненна чарівниця,
Що відкриває небеса
Вершить найбільші чудеса,
Мов казкова цариця.

Її я славлю і хвалю
І кожну їй хвилину
Готов оддати без жалю,
Мій друже, я Красу люблю
Як рідну Україну.

СПОМИНИ

Сумеркові тони . . .
Похоронні дзвони —
Дінь-дон
Ніби на екрані
Образи в тумані
Крізь сон.

Рухи молитовні,
Погляди любовні
Німі . . .
Крила сніжнобілі
Хвилі, сині хвилі
У тьмі.

Миготливі тіні . . .
Хатка в полонині . . .
Вона . . .
Спомини кохані —
Пахощі весняні
З вікна.

Тихий, елегійний
Колісково-мрійний
Канон . . .
Дзвони монотонні,
Дзвони-похоронні —
Дінь-дон.

ШУМКА

Ой, дівчино чорноброва,
Будь здорова, будь здорова!

Подивися,
Усміхнися
Любо привітай!

Маєш серце до любови,
До коханої розмови! ---

Як стемніє,
Звечоріє,
То виходь у гай.

Ой, козаче-небораче,
В тебе думка зла неначе,

Постидайся,
Не чіпайся,
З серцем не жартуй . . .

Ти питаєш, чи кохаю?

Ба, який! Або я знаю . . .

Відчепися,
Не в'яжися,
Ну-бо, не пустуй!

Темна нічка --- рідна мати, ---

Вміє добре колисати . . .

Повкривала
І приспала
Все село і гай.

Тільки в гаї аж до рання

Чути ніби цілування . . .

Гаю-гаю,
Мій розмаю!
Тайни не зраждай.

Ох, які ж вони хороші

Тії любові-розкоші,

Як воркоче

Те дівоче

Серце молоде!

ВЕСНА

Має крилами Весна

запашна

Лине вся в прозорих шатах,

У серпанках і блаватах . . .

Сяє усміхом примар

З-поза хмар

Попелястих, пелехатих.

Ось вона вже крізь блакить

Майорить,

Довгожданна, нездоланна . . .

Ось вона --- Блакитна Панна! . . .

Гори, гай, луги, поля, ---

Вся земля

Їй виспівує Осанна!

А вона, як мрія сна

Чарівна,

Сяє вродою святою,

Неземною чистотою,

Сміючись на пелюстках,

На квітниках

Променистою росою.

І уже в душі моїй

В сяйві мрії

В'ються хмелем арабески,

Миготять камеї, фрески

Гомонять --- бринять пісні

Голосні

І сплітаються в гротески.

НА ТАРАСОВІЙ ПАНАХИДІ

Дим од кадила розноситься хмарами

Вгору, все вгору снується примарами . . .

Пісня ридає сумно з свічками

Всі скам'янілі стоять як мерці.

Вічная пам'ять з посмертними чарами,

В душу лягає тяжкими ударами,

Журно вітає

Деся понад нами

Тінь Кобзарєва в терновім вінці.

Тільки в серця з панахидними співами
Б'ють переливами
 Інші бажання,
 Інші надії . . .
Груди тремтять і палають в огні.
Думка літає над рідними нивами . . .
Жити ми хочем і бути щасливими! . . .
 Всі поривання
 Думи і мрії
Видити грізно в діла голоснії!

1911

DIES IRAE

День гніву, день Божого гніву настав! . . .
І в душах на гвалт задзвонила тривога,
І очі з благанням звернулись до Бога,
Аби не карав!
Але милосердя Його доточилось до самого краю,
І лютий був Господа гнів!
Він голосом помсти бурхав і гримів,
Як перше з вершини Синаю,
І з чорних, насичених полум'ям хмар
Він слав за ударом удар! . . .
Палали в пожежах садиби і села
Валились ліси, пустошились од граду поля
І квіти пов'яли і вилягли зела —
Стогнала земля,
Аж чорна, сумна невесела . . .
І пощесті вийшли з таємних печер,
Мов хижі потвори блукали усюди,
В людині шакалом завив людожер,
І гинули звірі і гинули люди . . .
А хто був живий, не умер,
Завзявся злобою з душі — брат на брата . . .

ІНФАНТА

Різьблю свій сон . . . І от ніби вчора ми
Зійшлися, — і стріча та жива.
На землю тканками прозорими
Лягли осінні дерева.

Акордами проміннострунними
День хвилював і тихо згас,
Над килимами вогнедунними
Венера кинула алмаз.

У завивалі мрійнотканному
Дрімала синя далечінь, —
І от на обрії туманному
Замиготіла Ваша тінь.

Дзвінкою чорною сільветою
Вона упала на емаль,

А поза нею вуалетою
Стелився попелястий жаль.

Ви йшли як сон, як мій укоханий,
Що виринає з тьми століть.
Вітали нас — мій дух сполоханий,
Рум'яне сяйво і блакить.

Бриніли в серці домінантою
Чуття побожної хвали,
Коли величною інфантою
Ви поуз мене перейшли.

Ви усміхнулись яснозоряно
Холодним полиском очей, —
І я схилився упокорено,
Діткнутий лезом двох мечей.

Освячений в солодкій муці я
Був по той бік добра і зла...
А наді мною революція
В червоній заграві пливла.

МОЛОДИМ ПАТРІОТАМ

Ось він весь, немов живий, —
Любий, щирий та сердечний
Патріот наш молодий,
Легкодухий і безпечний.

Тип культурний козака,
Вміє він і заспівати,
Шпарко вчистить гопака,
Потім подискутувати.

Чарку він не лде за пліт
І прокаже без упину
Весь Шевченків Заповіт,
Навіть другу половину.

Рідну мову любить — страх!
І поводячись по-свинськи,
Просторікує в шинках
Виключно по-українськи.

Розважати панночок —
Це у нього спеціальність.
Ловить рибку на гачок
І скидає одвічальність.

Панночки як рій гудуть,
Панночки до нього линуть,
Патріотками стають,
Потім покритками гинуть.

На селі в святковий час
Він уп'ється з „меншим братом“,
І зовуть його у нас
Хлопоманом, демократом.

О, він щирий демократ!
Невмивака і нечоса,
Він усюди (супостат!)
Пальцем висякає носа.

Серце хай йому пусте,
Хай він буде ідіотом —
Він уславився проте
Українським патріотом.

Хай приходить слухний час,
Хай буяє хуртовина:
Патріоти єсть у нас, —
„Ще не вмерла Україна!“

З КИТАЙСЬКИХ ПРИКАЗОК

Мудрий завжди уважливий до тих, які йому підлеглі.
Як ти можеш перемогти немудрого противника, коли ти сам немудрий.
Людина подібна до багатолюдної країни: її язик є послом (амбасадором), розум її президент, а мудрість — її володар.

ЛЕСІНІ БАТЬКИ

Батько Лесі Петро Косач, небагатий ділич із Мглищини (північної Чернігівщини, що мовно належить до мішаної українсько-білоруської території), потім голова мирових посередників і повітовий маршал у Звягелі на Волині, згодом землевласник у Колодяжному біля Ковля. Почував себе українцем, хоч говорив тільки московською мовою. З природи скептик і дефетист, що не вірив навіть у майбутність української літератури, не то в майбутність народу. Приятелював із Драгомановом і це звело його з сестрою Драгоманова Ольгою.

Дуже прикметні для занепадницької духовости старого Косача є його розмови з галицькими українцями влітку 1872 р. У цих розмовах впадає в очі Косачеве улягання деструктивним впливам Драгоманова, якого Косач даремно намагався боронити перед своїми тодішніми співрозмовниками.

Один із учасників тих розмов тоді ж таки писав про суперечки з Косачем таке:

„На мою замітку, щовласне Драгоманов винен більше, як хто другий в уміркованню «Правди» дотично Росії, він не знав, що одвічати, а сказав попросту: «Ви Михайла Петровича (Драгоманова) не поняли». Я не задумуючися довго, сказав, що... Михайло Петрович у нас уходить за противника всякого різкого виступлення проти Москви но (Косач) не одвічав, повернув мову на інший предмет". (З листа Михайла Подолинського Бучинському 20. VII. 1872.)

Мати Лесі Ольга Косач, походила з родини Драгоманових. Писала під псевдонімом Олени Пчілки (1849—1930).

Як пише Дмитро Донцов — „Три незатерті сліди лишила по собі Пчілка: як характер, як одна з дуже немногих різко очеркнених постатей української безобличности; як письменниця й журналістка нового українства, нарешті — як мати Лесі Українки, яка формувала її душу, горду й небуденну. Першу її заслугу — уважав за хибу її безхарактерний вік; за другу — за письменницьке й журналістичне «вірую» — картали як за якісь диваські вибрики; третю (виховання доньки) — приписували, зовсім неслухно, кому іншому (Драгоманову). Критики не були ласкаві до неї, бо вона в опозиції до вчорашнього, скаліченого царатом українства. Її белетристичні твори не належать до першорядних. Але з уваги на їх ідеї і тематику, були вони явищем видатним, бо авторка завжди йшла власним шляхом. Її колеги уважали за найважливішу, гідну літературного оброблення, соціяльну проблему, вона — політичну. Для них нарід був одною з суспільних верств, клясою паріїв, для неї — нацією. Їй не вистачало зворушувати читачів чиеюсь «гіркою долею». Шукала вона в своїх творах чинного протесту. З її новель прозирає не так почуття симпатії до всіх принижених, як обурення на тих, хто їх принижив.

„Кожне з її оповідань, це якийсь глибший конфлікт: протест проти офіційної церкви (**За правдою**), проти чужої московської культури (**За правдою, Пігмаліон, Збентежена Вечеря**), проти заливу чужої стихії в родинним життям (**Пігмаліон**). Культура Пушкіна була для неї »отруєною« (**За правдою**), а в корифеїв тої літератури не бачила вона нічого, крім »російської розволоклости і млявости думки« (**За правдою**). Протестант хлопчик Омелько (**Збентежена вечеря**) повстає проти російського панства не за його »панскість«, а за те, що представники цього паства »смішні« і »миршаві«. За їх здегенерованість, якою гордила здорова селянська вдача. Погорда Омелька до них — це не ненависть хирлявих, звихнених заздрісників до сильних, лише ненависть раси, певної своєї вищости над готовою до уступлення клясою. Відношення Пчілки до соціально-покривдженого не є розчулений жаль до нього, тільки симпатія з ним за його відважний вчинок, яким він мстить за зневагу, шпурляючи крізь збиту шибу отриманого на Свят-Вечір п'ятака назад »панам«. . . Правда, вона вмерла недоцінена і незрозуміла, мов бранець, що на чужій землі шанує Бога, нікому невідомого в країні. Але не тому, що той Бог був неправдивий, лише тому, що її країна кланялася чужим богам. . .“

В житті Лесі Українки мати грає поважну, хоч формальну, роллю, підготовляючи Лесю до звання письменниці, вчить її віршувати на зразках західно-європейських письменників, дає їй першу лектуру, зложена в лінії: „здобути для української літератури нові форми західної Європи“*), дораджує Лесі вибір творчих мотивів, полагоджує справу видання її творів. Однак власного Лесиноного шляху Лесі мати не змінила.

ДИТИНСТВО ЛЕСІ

Народилася Леся у містечку Звягелі на Волині, 26 лютого 1871 р., як друга дитина в сім'ї Косачів; першою дитиною був старший Лесин брат Михайло, близький повірник думок і мрій Лесі (1869—1903).

Молоді літа прожила Леся в новому маєтку батьків, у селі Колодязному біля Ковля.

Сучасники Лесі запам'ятали її блідим дівчатком, з хворобливим виглядом, тихою й розсудливою, без дитячої веселости. Вже тоді носила в собі зародки пізнішої важкої недуги, що загнала її передчасно в могилу. Коли фізичний розвиток Лесі спинювала її недуга, то буйно вже тоді розцвіло її духове життя. Здавалося б, що це зовсім природне, (бо зупин фізичного розвитку дитини викликає поглиблення її духового життя), та **ніякими природними й раціональними мотивами не можна виправдати напряму та змісту дуже інтенсивного її духового життя**. В час, коли ім'ям варварства охрищено духовий імперія-

*) Зазначити треба, що виправданням такої лінії було хлібне вмовлення в себе, що тематика й форма української літератури є завершеним ступенем її розвитку й до неї не годиться вертатись і тимсамим її розвивати.

лізм, коли одчайдушність у дрібноміщанських очах була немалою ганьбою, коли принципіальність — простолінійність в обороні чести була в цих очах доказом дитячого романтизму, — в час, коли попри весь формальний патріотизм батьківська хата дає їй тільки реалістичне й раціоналістично-матеріялістичне виховання — тоді вже визначається її бунтарська душа.) В дитячі роки залюбки прислухувалася до жаклих бабусиних казок про перелесника, що приходив до „дівчини необачної“, що

Спадав легкою зорею в хату,
А в хаті гарним парубком ставав,
Облесливим — речами й очима.
Він їй приносив дорогі дарунки,
Стрічки коштовні й золоті квітки.
Він дівчину квітчав і молодою.
Своєю називав і коси розплітав їй,
Речами любими затроював їй серце.
І поцілунками виймав із неї душу.
На ранок, як співали треті півні,
Зникав той перелесник, а дівчина
Уквітчана, убрана засинала
Камінним сном. А потім цілий день
Бліда ходила, мов яка сновида,
І тільки ждала, щоб настала ніч.

Манили маленьку Лесю „палкі слова“, „грізні вироким тим, що кров лили“.) Ось один спомина про оповідання одної принагідної товаришки; вона плела вінки, Леся подавала їй квіти,

... І здавалося, вона плела не для забави,
А щоб зробити оправу для речей.

В речах зривалися слова палкі, ворожі,
Мов грізні вироким всім тим, що кров лили;
В вінку палали кров'ю дикі рожі,
Слова мов квіти ярїї цвіли.

Шумів зелений лист, а голос той коханий
Про волю золоту співав мені, —
В вінку мінився злотом ряст весняний,
І золотим дощем лились пісні.

Змісту цих розмов Леся не запам'ятала, бо її поривало що інше:

... барва їх, мелодія рантова
Тепер, як і тоді, мені бунтує кров.

Це напруга її відчущання, що різнила Лесю від її ровесників, (що в них почущання будяться ок. 14. року життя). Ця напруга визначає вже характер Лесі, що вже змалку була невгнута й горда.

Як дитиною бувало
Упаду собі на лихо,
То хоч в серці біль доходив,
Я собі вставала тихо.

„Що болить?“ — мене питали,
Але я не признавалась,
Я була малою горда —
Щоб не плакати, я сміялась.

Ця невгнутість уже в дитячі роки виразно визначена змістом.

У дитячі любі роки,
Коли так душа бажала
Надзвичайного, дивного,
Я любила вік лицарства.

Тільки дивно, що не принци,
Таємницею укриті,
Не вродливі королівни
Розум мій очарували.

Я дивилась на малюнках
Не на гордих переможців,
Що, сперечника зваливши,
Промовляють люто: „Здайся!“

Погляд мій спускався нижче
На того, хто розпостертий,
До землі прибитий списом,
Говорив: „Убий, не здамся!“

Не здавався мені величним
Той завзятий, пишний лицар,
Що красуню непокірну
Взяв оружною рукою.

Тільки серце чарувала,
Бранки смілива відповідь:
„Ти мене убити можеш,
Але жити не примусиш!“

Маленька Леся знала тільки одну забаву — сцени з лицарського життя; серед них забувала про дійсність довкілля. Ці дитячі уподобання понесла Леся далі в життя.) В часті години фізичного болю й гарячки та рівночасно творчого патосу вона не вміла розрізнити:

Чи це лютий біль у мене
Тихий стогін виринає,
Чи то стогне бранець-лицар,
Знемагаючи на рани:

„Хто живий у цьому замку?
Хто тут має серце в грудях?
Другом будь, зійди на вежу,
Подивись на бойовисько!

Подивись на бойовисько,
Хто кого перемагає?
Чи над лавами ще в'ється
Корогва хрещата наша?

Коли ні, — зірву завої!
Хай джерелом кров полетється,
Будь проклята кров ледача,
Не за рідний край пролита!

Ні, я чую наше гасло!
Ось, воно все голосніше . . .
Зав'яжіть тісніше рани,
Шкода кров губити марне!“

В добі повного сумерку лицарського духа, в добі, коли „мечі перекочували на плуги“ навіть найбільш випробувані патріоти, коли фізичне життя стало найвищим скарбом людини, — в душі кволої, хворобливої, блідої дівчинки будиться лицарське завзяття, почуття лицарського обов'язку й відповідальності за честь оборонця народу. Зміст Лесиних мрій стоїть теж у сполучі з її улюбленою лектурою: лицарськими поемами середньовіччя.

Наведений момент, що характеризує ціле життя Лесі, не має ніякого іншого виправдання поза духом нації, що його даліше відчуватиме Леся як непереможний наказ, що діє в ній з якоюсь фатальною силою.

(Поруч цього психологічного моменту виступає ще в дитинстві Лесі друга прикметна риса: **глибока органічна***) **любов до всього, що визначає зміст поняття: Україна.**) Ось її види: близька сполука з селянськими дітьми була й залишилась назавжди впливом почуття одноплемінності, якої не нищив різний ступінь інтелігенції Лесі й її маленьких товаришів. А втім, і вони могли сказати Лесі багато, про що вона не чула в батьківській хаті. В Лесиній творчості бачимо багато цих малих білих істот — селянських дітей, що дають багато змісту її почуванням.

Ця любов до України викликає в душі малої Лесі й почуття органічної сполуки з селом, отже цим людським скупченням, що зберегло український духовий характер. Місто для неї завжди чуже: воно може мати для неї цікавість, але любов зберігає тільки для українського рідного села, що тоді єдине репрезентує сучасну Лесі генерацію української нації.

Ідеально — як в душі української нації — сполучена лицарська вдача Лесі з любов'ю до ніжності, м'якості й гармонії сільського життя. Цей останній момент розв'язує її сполуку з рідною природою:

Ой чи так красно в якій країні,
Як тут на нашій рідній Волині!
Ніч обгорнула біленькі хаги,
Немов маленьких діточок мати.
Вітрець весняний тихенько днше,
Немов діток тих до сну колише.

*) Назви „органічна любов“ уживаю в тому розумінні, що Леся відчуває таку тісну сполуку з Україною й українською нацією, наче б була нерозривною частиною великого організму нації. Такий ступінь любови викличе в душі Лесі, як конечні явища, найвищий біль і почуття безсилля з приводу розлуки з Україною, і навпаки, в цій сполучі почуття сили й повноти життя.

Ця органічна сполука з рідною, українською природою буде силою контрасту до довкілля або шляхом асоціації викликувати в душі збережені там дорогі образи. В непривітному, чужому місті зустрічає „убогу похилу селянку із жмутком пролісків в тремтливій руці“ (звернім увагу на елемент цього портрету, що розв'язують духове відношення до особи на цьому портреті), тоді

Згадала околиці рідні:
Скрізь квіти, рясст, ясна роса . . .
На проліски білі, на квіти лагідні
Скотилася тихо сльоза . . .

Ця органічна сполука буде завжди викликувати в Лесиній душі почуття нестерпного болю, коли їй доведеться кидати рідний край.

Інший прояв любови до України, це відношення Лесі до народної пісні. Малою дитиною заслухувалася з захопленням у пісні матері й селян, при чому це захоплення — як зазначають її біографи — з'явилося без впливу матері. Одначе вартість української народної пісні відчувала Леся більш підсвідомо, інтуїтивно, бо сучасна їй наука не ставилася з глибокою пошаною до тієї ділянки своїх дослідів.*) Не вживаючи майже зовсім народних ритмів, зберегла цю пісню з пошаною в душі, як зберігається дорогі пам'ятки. На півтора місяця перед смертю диктувала свому чоловікові ці пісні, що їх зачула ще п'ятилітньою дитиною**). Ще органічна сполука з Україною вимагатиме врешті від неї безупинної праці для нації; повна свідомість цього моменту збудиться одначе в Лесиній душі шойно пізніше.

Батьки Лесі виїздили, звичайно, зимою до Києва; безпосередньою метою цих виїздів була потреба доповнювати освіту дітей, яких Косачі вчили дома, бажаючи зберегти їх скідливими впливами московської школи. Для цього наймали студентів університету. Здобута таким способом освіта дітей далеко перевищувала той ступінь знання, що його давала школа. Тоді познайомила Леся й її брат Михайло із своїми міськими ровесниками; їх перевищували молоді Косачі знанням української мови; всі їх ровесники з інтелігентських родин говорили поганою мішаниною української й московської мови.

Між 11. і 12. роком життя з'являються в Лесі перші прояви сухіт костей, спочатку в руці, яку мусіли лікарі покласти в гіпс. Від цього часу починаються її жахливі терпіння, що на цілі місяці приковують її до ліжка. Довкруги неї пливе буйне життя, радіють здорові люди, розцвітає весна. Ось один болючий спомин:

*) Ці досліді: 1. переочують зовсім змістові вартості пісні; 2. обезцінюють її естетичні прикмети беззглядним розшуком чужонародних впливів і штучною теорією т. зв. „величання“; 3. в досліді форми або обмежуються до самого схоплення її видів, або аналізу її ведуть також у напрямі розшуку чужини: Єдино в ділянці мелодики поважне становище до української народної пісні займає М. Лисенко. Тоді нікого не цікавило питання, чому Шевченко бачив в українській пісні „славу України“.

**) В 1917 р. в Києві вийшов збірник: „Народні мелодії з голосу Лесі Українки“. К. Квітка пише там: „Отож її (Лесі) життєва праця, почавшиися з народної пісні й відбігши потім дуже далеко, скінчилася народною піснею“. Насправді ця праця не відбігла від української народної пісні, якщо взяти до уваги основу її змісту.

... зібравсь гурточок,
Провадить речі і співа й гука.
На клявішах твоїх швидкий гучний таночок
Чиясь весело виграла душа.
Та хто це плаче там, в другій хатині?
Здавило серце почуття гірке.
Чого я плакала тоді? Чого ридала?
Тоді ж кругом так весело було ...
Ох, певне, лихо серцем прочувала,
Що на мене, мов хмара грізна йшла.

Та люди не почули від Лесі ні скарги на долю, ані не побачили її сліз.

З 12. року життя починається її літературна творчість під наглядом матері, що „творить для дітей літературну атмосферу“. Перші твори (віршики) друкує Леся в Галичині, в „Зорі“ з 1884 р., в „Народі“, „Дзвінку“, „Буковині“, „Бібліотеці для молодіжи“, в альманаху „Перший вінок“. Головно ж силує мати Лесю працювати над перекладами з Гайне, безмежно далекого до її світогляду.*) Не диво, що в 1890 р., в листі до брата Михайла, жаліється Леся на цю примусову роботу — переклади з чужих літератур.

... Перо й чорнило маю,
Надхнення лиш нема!
А надо мною муза
Стоїть, як стовп, німа ...
Тепера буду мучить
Альфреда де Мюссе ...
Помучитись прийдеться
З усім тим не на-жарт,
Але ж „козацька слава“
Теж чоگونهбудь варт. —

кінчить з легкою іронією Леся.

Коло 1890 р. сухоти перекинулись на ноги; в листі до брата скаржиться Леся, що ходить на шпильках, що „ноги болять в ступнях, спина болить“, не може „рівно сидіти“. Найболючіше для неї те, що вона не може бачити весни:

Я не бачу весняного раю,
Тільки співи та квіти ясні
Наче казку давно пригадаю
У сні.

*) Подібно далекий до Лесіного світогляду був з українських письменників Панько Куліш, що від нього Леся Українка вчилася віршувати. Іншого зв'язку з Кулішем Леся не має. Зате О. Пчілка й усі Лесіні сучасники віддають Кулішеві, першому типовому дефетистові в українській літературі й першому типовому індивідуалістові, перше місце перед Шевченком. Те становище сучасників Лесі до Куліша й Шевченка мало тільки той негативний вплив на Лесю, що не спонукало її простежити глибоко творчості українського генія — Шевченка.

Для себе вона дуже мало, а то й нічого не бажає. Ось зустріч
Лесі з весною в пізніших роках (1894):

. . . Весна для всіх настала,
Дарунки всім несе ясна,
Для мене тільки дару не придбала,
Мене забула радісна весна.

Ні, не забула. У вікно до мене
Заглянули від яблуні гілки,
Замиготіло листячко зелене,
Посипались білесенькі квітки.

Прилинув вітер, і в тісній хатині
Він про весняну волю співав,
А з ним прилинули пісні пташині
І любий гай свій відгук з ним прислав.

Моя душа ніколи не забуде
Того дарунку, що весна дала:
Весни такої не було й не буде,
Як та була, що за вікном цвіла.

Та й не бажала Леся цього спокійного щастя для себе:

Я щастя не маю і в мріях не бачу,
Бо **іншої мрії у серці ношу**,
Коли я часами журюся і плачу,
Я щастя і долі тоді не прошу.

Для інших і доля і щастя хай буде,
Собі я бажаю не сну, а життя, —
Хто зо сну прокинувся, хай щастя забуде,
Йому вже до щастя нема вороття.

Різка суперечність між фізичним безсиллям і безрухом та палким
поривом викликає в душі Лесі бунт, який виявляється в знаному її
вірші „Contra spem spero“, що так глибоко символічно ілюструє цілу
її особовість:

. . . Я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні,
Без надії таки сподіватись,
Жити хочу! Геть думи сумні.

Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сльози гіркі.

І від сліз тих гарячих розтане
Та кора льодовая міцна . . .

Я на гору круту, крем'яную
Буду камінь важкий підіймать,
І вагу несучи ту страшную,
Буду пісню веселу співать.

В довгу, темну нічку невидну
Не стулю й на хвилинку очей,
Все шукатиму зірку провідну,
Ясну владарку темних ночей . . .

В 1890-94 рр. у Колодяжному вчить сестру Ольгу та складає для неї підручники, напр.: „Стародавню історію східних народів“, що викажують високий ступінь освіти.*) (Д. Б.)

*) Леся Українка вивчила багато світових мов; із старих: латинську та грецьку; з нових: московську, польську, німецьку, французьку, італійську, болгарську й еспанську. Деякі мови Леся знала так добре, що могла ними орудувати навіть і в поезії.

Володимир Білик/НАД МОРЕМ

Де на твердиню скелі напролом
Прибій жбурляє хвиль grimучі брили,
Там чайка-цяточка прудкі розп'яла крила,
Зліта і падає, черкаючи крилом

Розгойдану збурунену стихію
І знов шуга в незайману блакить,
То мерехтить вона, то завмира на мить,
То грається поривом вітровію.

Летить вона — мій невловимий смуток
Ячить і схлипує — малечий давній біль,
У блисках сонць, у переблисках хвиль
Тепла і лету білоперий жмуток.

Залинь ти, чайко, в безвість неозору,
Де обрії розкрилися твої;
Так хочеться вільній душі простору
Й хистким ногам опори на землі.

Богдан Бойчук/ПРОБУДЖЕННЯ УВЕЧОРІ

Мое обличчя взяв
в м'які долоні вечір.
І біля рівних ніг розп'яття
(що тремтіли)
я забув:
порожню форму власного буття.

Холодним дотиком
змивав мої чуття
фонтан прозорих андалузських
співів

де смерть була життям,
і несубстантність днів красою.

Тоді:
в моєму тілі піднялися летом
білі голуби,
і до розп'яття шлях
злетів під ноги
білою рукою.

Очі провідних націй західної культури звертаються все з більшою увагою на духове життя іберо-американських країн; це зростаюче зацікавлення має поважні підстави, бо існують незаперечні позначки, що з Іберо-Америци витворюється культурний і цивілізаційний чинник світового значення. Не меншою доцільністю та послідовністю було б і наше зближення до цього вже в своїй молодості могутнього та поступового світу і саме до цієї ділянки його творчості, яка найкраще виявляє його духовість і його життя — до письменства. З української точки бачення за це промовляє кілька причин.

Простори Іберо-Америци, передусім Аргентина, Бразилія, Парагвай і Венесуела, це поза ЗДА і Канадою, місця найповажніших скупчень українського населення, що живе за межами рідної землі. Ці наші земляки зживаються з динамічним розвитком культури Іберо-Америци, представляючи рівночасно й український первень у цій частині Нового Світу. Взаємне пізнання та обмін духовими вартостями буде в майбутньому безсумнівним прибутком для обидвох рас — іберо-американської та української.

Наші взаємини з великим і старим світом іберійської культури, яка зродилася та розвинулася в близькій нам середземноморській Європі і яка переживає тепер своє нове перетворення та поширення на двох третинах американського суходолу, були досі неvistачальні та занедбані. Шойно в останніх десятиріччях помітно вияви двостороннього зацікавлення і зближення, які треба вітати. Це в першу чергу переклади з еспанської та португальської мов на українську й навпаки, статті про Україну в пресі іберійських мов по обидвох сторонах океану та статті про іберійські як європейські, так і американські проблеми в українській пресі, мовні підручники, подорожницькі репортажі тощо. Це зближення матиме повний успіх тільки тоді, коли ми не зосереджуватимемо нашої уваги на виключно європейській частині іберійського світу, цебто на Еспанії й Португалії, залишаючи на боці нові нації Іберо-Америци, які вже давно перестали бути європейськими колоніями не тільки під політичним, але й під кожним іншим оглядом, і які стали самостійним творчим чинником в обсягу двох природних для себе світів: расового й культурного — паніберійського і географічно-господарського — пан-американського.

Письменство Іберо-Америци має в собі великі цінності для українського читача й письменника: воно сповнене здорового духа здобування первісних і безмежних просторів, у яких тільки фізично й духово міцна людина може протиставитися грізним силам дикої природи й виказати свої творчі здібності. Воно напоєне теж гарячою любов'ю до рідної землі та войовничою гордістю життєздатної раси. Іберо-американське письменство ставить перед очі ті самі основи національного розвитку, на яких виросла теж і велич української нації, а саме творчий похід меча і плуга на дикі та цілинні землі. Наші запорізькі паланки й кубанські станиці були такими самими пробоевими осередками нової цивілізації в поході до Каспію, як еспанські й португальські місійні станиці та конкістадорські фортеці в поході до Андів.

Іберо-Америка, це останнє велике пограниччя західної цивілізації, яким були ще недавно ЗДА. В цьому якраз її велике значення в сучасності. Однак ще більше значення її в майбутньому, бо з огляду на її пригоже підсоння, великопростірність, вигідне положення на перехресті світових торговельних шляхів і безмірні природні багатства відчиняються перед нею господарські можливості, які ніколи не були дані ні Європі, ні Північній Америці. Уже сьогодні, не зважаючи на розмірно невелику густоту населення, позначене її господарське життя швидким переходом від сільського господарства до промисловости, зростанням міст-велетів і подивугідним розмахом торгівлі. Разом із тим явищем іде розвиток духових сил, який виявляється

в змаганні до поступовості і в культурному житті, передусім у ділянці образотворчого мистецтва та в письменстві. Тому дуже можливо, що вже найближче покоління буде свідком розквітання іберо-американського Ренесансу.

* * *

Для зацікавлених проблемами іберо-американського письменства подаємо короткі бібліографічні дані, вказуючи тільки на найважливіші та основні праці:

I. Еспансько-американське письменство

а) Історія літератури:

Sanchez, Luis Alberto: *Historia de la literatura americana*. Santiago de Chile, 1940.
Beltran, Oscar: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Buenos Aires, 1938.
Barrera, Isaac: *Historia de la literatura hispanoamericana*. Quito, 1935.
Coester, Alfred: *Literary History of Spanish America*. New York, 1928.
Goldberg, Isaac: *Studies in Spanish American Literature*. New York, 1920.
An Outline History of Spanish American Literature, published under the auspices of the International Institute of Ibero-American Literature. New York, 1941.

б) Антології:

Menendez y Pelayo, Marcelino: *Antologia de poetas hispanoamericanos*. Madrid, 1893.
Beltran, Oscar: *Antologia de poetas y prosistas americanos*. Buenos Aires, 1937.
Onis, Federico: *Antologia de la poesia espanola e hispanoamericana*. Madrid, 1934.
Torres-Rioseco, Arturo: *Antologia de la literatura hispanoamericana*. New York, 1939.
Monterde, Francisco: *Antologia de poetas y prosistas hispanoamericanos modernos*, Mexico, 1931.
Oyuela, Calixto: *Antologia poetica hispano-americana*. Buenos Aires, 1919-20.

в) Журнали присвячені культурі й літературі еспаномовної Америки

(в дужках рік оснування):

America. Quito, Ecuador (1924)
America. La Habana, Cuba (1939)
Atenea. Concepcion, Chile (1924)
Nosotros. Buenos Aires, Argentina (1907)
Repertorio Americano. San Jose de Costa Rica (1919)
Revista Hispanica Moderna. New York City (1934)
Revista Iberoamericana. Mexivo (1939)

II. Португальсько-американське (бразилійське) письменство:

а) Історія літератури:

Goldberg, Isaac: *Brazilian Literature*. New York, 1922.
Romero S.: *Historia da literature brasileira*. Rio de Janeiro, 1902.
Verissimo J.: *Historia da literatura brasileira*. Rio de Janeiro, 1916.
Werneck Sodre N.: *Historia da literatura brasileira*. Sao Paulo, 1938.
Brandenburger C.: *Geschichte und Literatur im Ueberblick*. Porto Alegre, 1922.
Verissimo E.: *Brazilian Literature*. New York, 1945.

б) Журнали присвячені культурі й літературі португаломовної Америки

(в дужках рік оснування):

Revista da Academia brasileira de Letras. Rio de Janeiro (1910)
Revista brasileira. Rio de Janeiro (1941)

Нобелівські премії

Б. Р. / ДЖОЗУЕ КАРДУЧЧІ

Від редакції: Ще в 1956 році ми почали були друкувати інформаційні статті про Нобелівських лавреатів з літератури й плянували друкувати їх у кожному числі. З поважних причин однаке ми не могли продовжувати тієї роботи у дальших числах журналу за 1957 р., але тепер беремося знову за ту тему, тимбільше, що чимало наших читачів домагаються цього, і будемо старатися, щоб у дальших числах читачі, які цікавляться цим, знайшли знову інформації про дальших Нобелівських лавреатів. Нижче друкуємо статті про італійського поета Дж. Кардуччі і французького письменника А. Камюса, що одержав нагороду Нобеля за 1957 рік.

Джозуе Кардуччі (1835—1907) був першим італійцем, що одержав Нобелівську премію за літературу (за 1906 рік). Він був визначним італійським національним поетом, літературним критиком, літературознавцем та науковим коментатором античних поетів. Народився 1835 р. в Тосканії. Батько його лікар з фаху. Ще в шкільній лавці Кардуччі почав писати вірші і в 1857 видав першу збірку п. з. „Рими“. По скінченні студій учителював короткий час у середній школі, потім у видавництві як коментатор античних поетів, а в 1860 р. став професором вимови в університеті в Болонії, де працював понад сорок років, до кінця свого життя.

В усій своїй літературній творчості Кардуччі був наскрізь політичним поетом. Він був палкий італійський патріот і войовник за об'єднання й могутність Італії. Свої політичні почування й погляди виявляв не тільки в політичних сатирах та віршах на політичні теми, але й у творах, які, на перший погляд, нічого з політикою не мають — у перекладах, переспівах, а то й просто в наслідуваннях античних поетів. Свою літературну творчість він і почав від імітацій римських поетів, передусім Горація, в якого він учився метрики античного віршу. Саме в цих імітаціях Горацієвих од та в перекладах і передруках античних поетів і криються певні політичні міркування Кардуччі. Він захоплювався не тільки античною поезією, але й славою та могутністю античного світу і перш за все античного Риму. Йому мріялася така ж могутність сучасного Риму. Наслідуючи античних поетів, він хотів присвоїти італійській літературі не тільки метрику античної поезії, але й, передусім, її духа, бо це була для нього поезія могутніх предків. Для цього саме він і перекладав, і перевидавав, і коментував греко-римських поетів, щоб поширити й спопуляризувати їх серед італійського народу, який, на його думку, згубив себе і вродився. Кардуччі мріяв про відродження італійського народу, про відродження в ньому античного духа і привернення давньої слави й величі. Цими мріями пройнята вся його поетична й літературна творчість. Навіть політично цілком ніби індиферентні вірші, в яких він змальовує картини природи, мають політичне, а може, радше, патріотичне звучання, щось як у нашого Шевченка. Кардуччі, як і Шевченко, змальовував картини природи не для самої природи і не для краси малюнку, бо, як каже один із його критиків, самий краєвид не захоплював його самий собою, тільки як частина рідної землі, по якій ходили колись його славні й могутні предки. Іншими словами, він бачив природу рідного краю крізь історично-політичні окуляри. Всякий образок природи, який він бачив і змальовував, викликав у нього історичні асоціації, найчастіше антично-історичні, зв'язані з певними подіями й особами, бо він любив рідну природу й рідну історію. Обидві ці любови — це в суті два різні вияви глибокої любови поета до своєї батьківщини Італії. Ця любов чи патріотизм створювала, як напр. в історичній оді „Кадоре“, тісний емоціональний зв'язок між красою гірського краєвиду і між геройськими чинами революціонера-борця Петра Кальві, що боровся в цих горах за волю Італії. Поет любить природу перш за все тому, що це природа іта-

лійська і що вона тісно зв'язана із славним історичним минулим Італії й історичними подіями. Кардуччі персоніфікує Італію, як і Шевченко Україну. Він відчуває її як справжню матір і любить її правдивою синівською любов'ю. Вона є для нього тим спійлом, яке споює та об'єднує в одну цілість „усі народи, які колинебудь називали себе італійцями“, всіх поетів, які колинебудь співали їй пісні, всіх патріотів-борців, які колибудь віддали за неї і для неї своє життя, і врешті всіх тих, що живуть для неї і будуть жити. Так розумів і відчував Україну й Шевченко, для якого Україна була тими, що жили, живуть і будуть жити.

Це глибоке відчуження любови до Італії дає поетові легкість переходу від змальовування італійської природи до історичних спогадів, до спогадів про італійських героїв. Він однаково любив одне, як і друге, тому коли змальовував одне, то згадував і про друге. Таким чином його фанатична любов до рідного краю стала одною з головних тем його поезій.

Друга домінуюча тема його поетичної творчості, це Воля, яка завжди була і ніколи не перестала бути для нього головним джерелом надхнення. Волю поет розуміє не абстрактно, як напр. романтики, ані символічно, чи, скажемо, платонічно, а зовсім конкретно, реалістично. Воля для нього, це вільний італійський нарід у вільній італійській державі, це ідеал, за який треба боротися з окупантами. Цей ідеал викликає в нього візію боротьби, візію героїв рісорджіменто і візію вільного й могутнього Риму. Поки цей ідеал не здійсниться, тобто поки Рим не стане вільною столицею аб'єднаної Італії, не здійсниться Воля. Маючи завжди на умі історію античного Риму, поет постійно мріє про час, коли столиця аб'єднаної Італії, „божественний Рим“, „дівіне Рома“, стане знову головним джерелом волі й справедливості для всіх народів світу („В роковини існування Риму“).

Деякі неприхильні критики Кардуччі закидали йому політичну вирахованість і брак поезії в його віршах, тому, мовляв, він не є правдивим поетом, у властивому значенні цього слова, тільки вправним і вивченим у версифікації професором, для якого віршування — ремесло, а не мистецтво. Ці твердження вони підтримували ще й такими доказами, що поет рідко порушує таку вічно живу тему поезії всіх часів як жінка. А далі закидували, що мова його не поетична, переінтелектуалізована, кована і прозаїчна.

В дійсності Кардуччі був глибоко вражливим і надхненим поетом, але він був по своїй суті реаліст, скажемо, класик-реаліст, і раціоналіст та непримирений противник романтизму. Розумово він відкидав усе, що робили романтики, а всі його почуття сконцентровані були в одному напрямі — політично-патріотичному. Вони приглушували собою інші почуття, тому в Кардуччі немає еротики. Жінка взагалі є темою багатьох його віршів, але жінка зовсім реалістична, не романтично ідеалізована. Кардуччі, як каже Кроче, відсунув любов з центрального місця в житті й „утілеснив“ жінку. Він скинув її з романтичного педесталу і перетворив знову в земську істоту з тіла й крові. На дівчину дивився зовсім реально, як на майбутню матір, але матір він ставив дуже високо. Його поема „Ля Мадре“, це одна з найкращих поем, які він написав, як оцінює її один із дослідників. Часто дає він жіночим постатям, які були темою його віршів, грецькі імена, але не з захоплення жінками, тільки з захоплення грецькими іменами, отже геленізмом, який у його віршах займає поважне місце. Жінки цікавили його радше з естетичного боку ніж еротичного. Це не значить одначе, що його поезії насичені політичними тенденціями, що вони були свідомо творені під якимсь політичним аспектом, якому підпорядковане мусіло бути все інше, але це значить, що в його душі домінували, незалежно від його волі, патріотичні почуття, які були просто його стихією.

А щодо мови, то Кардуччі, закоханий у класичну поезію, прикладав до своєї мови багато старань, щоб зробити її класичною. Літературним смаком він був неокласиком, як французький Ередія чи Леконт де Ліль або, пізніше,

наш Зеров. Він дбав про клясичну красу й досконалість своєї мови, тому вона в нього добірна й строга, словом, клясична. Слово його не має якоїсь самоважності або символічності, навпаки, воно точно означене і має для нього вартість як складова частина речення, як елемент мови, що викликає точне й ясне поняття. Його мова, це конкретний матеріал, або радше знаряддя, з якого допомогою має бути збудована поема чи вірш як твір мистецтва, подібно як мармур чи бронза для скульптора.

Завдяки цим якостям його мови та його віршової форми („контур строгий“, як сказав би Зеров, і „залізна колія“), як також завдяки його клясичній тематиці Кардуччі належить до категорії тих поетів, яких називаємо неоклясиками, хоч із парнаською школою французьких неоклясиків він, звичайно, не був зв'язаний. В італійській літературі він створив власну неоклясичну школу, яка однаке поза національні рямки не вийшла, тому й у світовій літературі мало відома. Це було кілька поетів, пізніших професорів університетів, що перешеплювали на італійський поетичний ґрунт античну метрику та взагалі античну версифікацію.

Поетичне надбання Кардуччі кількісно не багате. Він написав кілька-надцять томиків поезій, які потім видавав окремими, менш-більш десятилітніми збірниками: „Ювеналія“ (1850—1860), „Левія Гравія“ (1860—70), „Ямби й еподи“ (1863—73), „Нові рими“ (1861—87), „Варварські оди“ (1877—89), та „Рими й ритми“*) (1891—98).

До першого збірника, „Ювеналії“, ввійшли всі початківські твори Кардуччі — імітації римських поезій, а в другім, „Левія Гравія“, зібрані перші оригінальні й самостійні поезії, які заповідають поетову майбутню поетичну силу. Найбільшу поетичну вартість мають „Варварські оди“ і „Рими та ритми“, які й поставили Кардуччі на рівень найбільших італійських поетів другої половини 19 ст. В цих поезіях поет талановито відновив античну віршову метрику, зберігаючи однаке в основі ритму природний наголос слова. Найбільш політичне звучання має збірник „Ямби й еподи“ (1863-73), де поетові політичні пристрасті грають панівну роль. Тут він з усією поетичною і патріотичною пристрастю таврує самозадоволення своїх земляків і поборює все, що, на його думку, спинює об'єднання і політичний ріст італійської держави. Він поборює романтизм, що стоїть на перешкоді цьому розвитку, поборює Папу й римську Церкву за пасивізм та за проповідування аскетизму й покори, а навіть атакує Христову науку, яка, на його думку, атрофує волю італійської нації і робить його нездібним до боротьби за національно-політичні ідеали. Італійському народові, казав він, більше органічний динамічний античний поганізм, поганський світогляд, аніж орієнтальний, містичний, а звідти й аскетичний тип християнізму. Аскеза, казав далі, чужа італійському народові, бо сучасні італійці, це прями нащадки античних римлян, які були динамічні й могутні, поки були поганями і не знали християнського самовідречення, пасивізму й покори. Цю однобічність і антихристиянську пасію Кардуччі пізніше виправив, але поки до того дійшло, то він написав, у захопленні духом античного світу, сенсаційну поему „Гімн сатані“ (1863), в якій гльорифікує матеріалізм і протиставить його духовим вартостям. Він ідентифікує з сатаною все прогресивне, тріумф науки, раціоналізм, духа протесту, герозм, генельську красу і т. п., і співає йому славу. Між духом і матерією, казав він у першій своїй університетській лекції, як між душею й тілом та між небом і землею нема ніякого зв'язку, бо дух, душа, небо — це Христос, а матерія, тіло і земля — це сатана. Природа, світ, суспільство — це теж сатана, як і щастя, воля, самопошана теж належать до сатани.

*) „Juvenalia“, „Levia Gravia“, „Giambi ed epodi“, „Rime nuove“, „Odi barbare“, „Rime ed ritmi“.

В останній декаді свого життя, Кардуччі пізнав свої помилки і навернувся до християнства й Христової Церкви, помирившись з Папою, а надто, що Рим уже став столицею об'єднаної Італії, та зумів оцінити ролю Христової Церкви в світі. Історичні студії, як каже один із його критиків, поширили його політичні погляди і навчили цінити вартість християнської Церкви.

Виявом цих його поглядів і почувань була голосна в своєму часі поема „Церква в Поленті“ — публікація цієї поеми викликала в усій Італії чи не більшу сенсацію, як колись „Гімн сатані“ — та вірші в честь Богоматері — „Санта Марія делі Анджеля“ й „Аве Марія“.

В тому ж приблизно часі Кардуччі помирився і з монархізмом і династією Савоїв, яких він давніше так пристрасно ненавидів і поборював. Свого рода декларацією лояльності до королівської династії була його поема „Піємонт“ (1890) та ще деякі вірші. За це король нагородив його сенаторським кріслом в уряді.

Поважна була теж його літературознавча діяльність. Окремими працями він перейшов і насвітлив по-своєму всю італійську літературу і таким чином дав новий погляд на неї. Писав також статті на літературно-теоретичні теми, в яких держався основ ідеалістичної естетики, хоч світоглядом був ріціоналіст.

Помер Кардуччі в 1907 р., а рік перед тим, 1906 р., одержав нагороду Нобеля.

В деякому відношенні Кардуччі нагадує нашого Шевченка, а в іншому Франка. Варто б перевести порівняльну студію цих трьох поетів і побачити, що на Нобелівську премію Шевченко й Франко заслуговували ніяк не менше як Кардуччі.

Література:

G. L. Bickersteth. Carducci; a selection of his poems, with verse translations, notes, and three introductory essays. London, Longmans, Green & Co. 1913.

F. Sewall. Poems of Giosue Carducci. New York, Dodd, Mead & Co. 1892.

S. E. Sealia. Carducci, his critics and translators in England and America. New York, S. F. Vanni, 1937.

B. Jacobson. Ausgewählte Gedichte von Giosue Carducci aus dem italienischen übertragen. Leipzig, Insel Verlag, 1907.

J. Bailey. The poetry of Carducci. Edinburgh Review. April, 1909.

M. Holland. Poems of Giosue Carducci. Fisher Unwin, 1907.

О. Гарнавський/АЛЬБЕРТ КАМЮС — СУМЛІННЯ НАШОГО ПОКОЛІННЯ

Історики філософської думки стверджують, що найбільший вплив на новітні напрями у філософії має Гегель. Цей німецький філософ мав потужний вплив не лише на ініціаторів трьох найпопулярніших філософських напрямів сучасності: на марксизм, екзистенціалізм і інструменталізм, але й панував деякий час над думкою засновників таких „технічних“ рухів, як логічний позитивізм, реалізм та аналітична філософія. І Маркс, і Кіркегард, і Дюї, і Рассель, і Мур — це учні Гегеля, і найбільш характеристичні для них думки зродились під впливом, чи теж у боротьбі із філософією Гегеля. А філософія Гегеля — це абсолютний ідеалізм, опертий на ідеї про діючий Дух Всесвіту, це віра в абсолютну ідею, чи, популярно кажучи, в Абсолюг. Діалектичний аспект Гегеліанської філософії із такими поняттями, як теза, антитеза знайшов застосування в історіософії Маркса, у вченні про боротьбу класів, в якій капіталістична класа є тезою, пролетаріят антитезою, а результат цієї боротьби повинен дати синтезу. Маркс перевірнув діалектичний ідеалізм Гегеля у діалектичний матеріалізм, Кіркегард знову ж виказав зацікавлення естетикою, мораллю й релігією. Маркс і Комт цікавились суспільствами й суспільними рухами, Кіркегард заглибився вповні в екзистенцію, в індивіда,

в конкретну людську істоту. Тому то найвищий ступінь людського існування в Кіркегарда — релігійний, у Комта науковий. Шлях людини через естетичну поблажливості у приємностях, етичний респект для морального права і релігійний культ Бога. На шляху людини психологічні перепони, які можна оминути лише закінченням мандрівки, яка означає напругу людини перевищити себе. Тут і початок екзистенціалістичного зацікавлення у внутрішньому житті людини. Тут починається теж зв'язок екзистенціалістичної філософії й екзистенціалістичної літератури.

Головною постаттю екзистенціалістичної літератури є, без сумніву, Жан Поль Сартр. Народжений 1905 року, Сартр прийшов уже після Шпенглера, автора „Упадку Заходу“, який, як і цьогочасний історіософ Тойнбі, вчив про еволюційні фази цивілізації і заповідав упадок західньої культури, якій на зміну прийде цивілізація Сходу. Та не лише книги, нова філософічна думка попереджує виступ Сартра; він є одним із тих інтелектуалістів, які зазнали знищення і в фізичному, і в духовому значенні в наслідок другої світової війни. Вже Достоевський, Ніцше, Кіркегард, а далі й Кафка виявили велике зацікавлення в темних емоціях, в асупільних особах. Та Сартр вийшов на сцену в часі, коли не лише розбито будівлю Абсолютного Духу Гегеля, але коли захитано всіма основами думки, коли зруйновано стару віру, а на її місце не поставлено нової.

Насправді є два екзистенціалізми: один — християнський із Ясперсом та Марселем — обидва католики, і другий — атеїстичний, до якого можна зарахувати Гайдегера і який тепер репрезентує Сартр. Сартр стверджує, що нема Бога, і людина не була створена, тому вона й не має ніякого плану, ніякої цілі, крім того, щоб розвивати себе власною вільною дією. Таким способом Сартр ставить екзистенцію вище за суть. Поперше: нема ніякої ідеї, чи зразка заки наша особовість появиться, а по-друге: ми самі творимо суті-есенцію, розвиваючи себе за своїм власним бажанням. Людської особовості ніхто не створює. На початку вона є: спершу вона екзистує, а далі сама себе створює. Тут і зародок того, що деякі з екзистенціалістів говорять про абсурдність людського існування.

Думку про абсурдність життя находимо в Альберта Камюса — французького письменника, який одержав Нобелівську літературну премію за 1957 рік.

Камюс — це колишній однодумець Сартра і його близький приятель, хоч і молодший віком. Літературний дорібок Камюса не такий великий, щоб виправдувати присудження найвищого відзначення молодому ще, 44-річному письменникові. (У пантеоні Нобелівських лавреатів лише один Кіплінг дістав цю премію у молодшому від Камюса віці; всі інші письменники стали лавреатами у старшому віці.) Але значення Камюса не так у письменницькому дорібку, як радше в його філософії, в живій, вічно торганій трагічними запитаннями думці, з приводу якої Камюса вважають „сумлінням нашого покоління“. Виходячи від старшого за Камюса французького письменника Андре Мальро, який сказав, що „найбільша таємниця не в тому, що нас викинено випадково між надмір речей і зір, але в тому, що ми, у своїй неволі, повинні викресати із себе стільки сили, щоб заперечити нашу марноту“. Камюс пішов далі Мальро, свого раннього ментора (як самий признає), щоб заповнити ту порожнечу, яку залишило 19-те століття, а якій на ім'я **утрата віри**. І Камюс вибрав справді важкий шлях, оминаючи легкі розв'язки й утерті стежки. Високе літературне відзначення, яке припало йому, так і пояснюється нагородою за його „ясновидну серйозність, що освічує проблеми людського сумління нашого часу“.

Камюс народився 1913 року в сім'ї ремісника. Батька свого він не бачив ніколи, бо той згинув у битві над Марною на початку другої світової війни. Мати, еспанка з походження, допомогла синові своєю важкою працею дійти до титулу доктора філософії. Камюс упав рано у дві важкі хвороби: в тубер-

кульозу й комунізм. Але з обох видідувався щасливо. Після студій присвятився журналістиці і зацікавився театром. Праця в театрі давала йому заробітки ще під час студій в університеті. Перед другою світовою війною Камюс вів власний театр „Ль'Екіп“, в якому ставив твори Мальро, Жіда, Достоевського („Брати Карамазови“ з Камюсом у ролі Івана Карамазова). Під час війни Камюс працює у французькому резистансі, редагує журнал „Комба“ і входить на паризький літературний овид, який освічувала тоді зірка екзистенціаліста Сартра. Після війни Камюс, разом із Сартром, голосно відгукається на всі проблеми життя, заступаючи в питаннях економічно-соціальних думку політичної лівиці. Але з кожним роком зарисовуються різниці в думках двох приятелів — двох репрезентативних письменників нової Франції, і в 1952 році Камюс остаточно розійшовся із Сартром, саме в питання комуністичної ідеології. Не даром старий і принциповий Франсуа Моріак назвав тоді Камюса „сумлінням молодого французької генерації“.

В чому ж це сумління нової людини, „героя наших днів“ — як каже самий Камюс, що до англійського видання своєї найновішої книги „Упадок“ додав цитату з Лермонтова з поясненням, що „герой наших днів — це поргет, але не особи, а дефектів нашої генерації в найповнішому значенні“. Камюс, як і „годиться інтелектуалістові доби упадку віри — атеїст. Кредо цього письменника найкраще характеризує його есеї про Сизифів міт, написаний у часі резистансу, в 1940 році. Тоді Камюс був під непереможним впливом екзистенціалізму, який привів французьких інтелектуалів до ствердження, що людський розум не може пояснити причини і цілі людського життя. Під ударом такої трагічної думки деякі письменники завернулися у релігію, інші — як Сартр — попленталися за комунізмом, а Камюс шукав власного шляху. Він стверджував у своєму скептицизмі, що життя може мати значення лише тоді, коли людина пізнає, що воно не має ніякого значення. Як ілюстрацію для цього ствердження, Камюс навів міт про Сизифа — того мітичного грецького героя, якого за його скупарство під час царювання в Коринті покарали боги по смерті невикональною працею в Гадесі: йому призначено котити під гору камінь, який постійно скочувався в долину. На канві такого міту про Сизифа Камюс висунув модні екзистенціалістичні питання такого порядку: Коли нема Бога, то під чийм духовим проводом людина діє? Якщо нема ні гріха, ні пекла, ні чому людина така трагічна на землі? Коли нема ніяких перспектив, то пощо взагалі йти вперед?

Камюс не залишив цих питань відкритими. Його Сизиф дійшов до повної втрати надії, але не впав у відчай. Саме ця філософія сизифізму піддала письменникові стоїчної мужності під час другої світової війни у французькому резистансі проти гітлерівського терору. Ще до війни написав Камюс роман „Чужинець“, який одначе не приніс письменникові сподіваного розголосу. В цьому романі ще відзеркалюються його ліві погляди, які спричинив допитливий ум гуманіста. Під час війни, у 1942 р., вийшов есеї „Сизифів міт“, написаний ще в 1940 р. Цей твір проклав Камюсові шлях у літературу. Форма есею притаманна Камюсові, і в цьому жанрі письменник, який в своїх творах головну увагу кладе на філософські проблеми, особливо проблеми етики, знаходить найкращу можливість вислову. У 1947 р. вийшла його книга „Чума“. В місті панує страшна пошесть і місто ізольоване. Головна постать — лікар, який взяв на себе обов'язок боротися із смертю, яку несе чума. Але в цього лікаря покладена на карб його сумління проблема: у нього жінка хвора у лікарні в іншому місті. Лікар не йде за голосом любови, але залишається на своєму пості в ізольованому місті. Хоч автор не хвалить моральної вартости цього великолюдського вчинку лікаря, то все ж він підкреслює силу вільного сумління людини вибирати самій собі трагічний шлях. Камюс так наświetлює свою соціальну етику: „Всюди на землі шаліє чума, всюди є жертви і це залежить виключно від нас самих, щоб приступити у ряди борців із чумою“. Тема в переносному значенні відноситься до оку-

пації, і тут підкреслення важности сумління людини заповідає поглиблення цього питання в „Упадку“. Довгі роки працює Камюс журналістом. За той час написав багато есеїв з політичною тематикою, в яких заторкував питання особистої і суспільної моралі.

Багато уваги присвячує Камюс театрові. Він не лиш драматург — автор успішних сцен і п'єс „Калігуля“ і „Перехресний намір“, але й добрий актор і режисер. В останніх часах він підготував для театру адаптацію з роману Фолкнера „Реквієм для черниці“, а тепер підготовляє для сцени роман Достоевського „Біснுவаті“ і пише нову п'єсу, в якій героєм буде Дон Жуан і Фавст в одній особі (Камюс вважає, що Фавст і Дон Жуан, це один і той самий персонаж). Його п'єса „Калігуля“, основана на трагічній постаті римського цесаря — Калігулі, заторкує моральну проблему. Цю п'єсу, виставляють тепер паризькі театри в постанові самого автора.

Та головна сила Камюса, це його проза і найтиповіший для нього романістичний трактат. Таким твором є „Упадок“, який здобув йому славу і нагороду Нобеля. Герой цього роману — паризький адвокат Жан Баптіст Кляманс, який все своє життя старався жити примірно, але в тім вигіднім розумінні, що волів ралше чинити добро для ефекту, ніж справді для добра. Він спеціалізувався у складних правничих справах, особливо радо приймав справи вдів і сиріт і ніколи не брав оплат від убогих. Був порядною людиною в тому розумінні, що здібний був завернути з дороги, не зважаючи на свій поспіх, щоб допомогти сліпому перейти вулицю. Та все ж таки, стверджує Камюс — Кляманс проклятий. Причина, чому він проклятий і не може бути спасенний, у релігійному розумінні, давня, саме біблійна: на ньому тяжить Адамів первородний гріх.

Центральною темою твору, як заявляє самий автор, є дівчина, яка кидається в Сену. Адвокат Кляманс не поспішив дівчині з поміччю (він радше тільки приготований чинити добро, ніж справді його виконати) і звідти його самооскарження.

Повість починається розповіддю героя, коли він уже втік від життя поважного громадянина в Парижі і сидить у набережнім кафе в Амстердамі. Його розповідь, це сповідь перед зустрічною людиною, самооскарження. Камюс каже, що самооскарження — це манія екзистенціалістів для того, щоб легше оскаржувати інших.

Закінчується повість маркантним зверненням Кляманса до дівчини, якій він дозволив спокійно потонути: „О, молода жінко, кинься в воду ще раз, щоб я мав вдруге нагоду спасти нас обое. Вдруге?! Ех, що за ризиковна думка! Подумай тільки, що її треба розуміти дослівно: що треба її виконати. Бррр! Вода така зимна! Та не журися. Це вже запізно. Це завжди буде запізно. На щастя!“

Коли автора питали, яка розв'язка його проблеми, він відповів, що розв'язка в книжці. „Я мав ідею, якої познаки знайде кожний, хто уважно прочитає книжку. Приблизно це може бути так: якби так людина могла бодай на хвилину забути себе для іншого. А ще до того я вірю, що релігійні традиції мають рацію, коли говорять, що деяка доза самоповаги завжди потрібна“.

Герой роману — це типовий герой наших днів, допитливий дух, і йому каже письменник зробити відкриття, що нема невинної людини на землі, тому людина не може осуджувати іншої людини з точки погляду абсолютної рації. Коли екзистенціалісти типу Сартра виходять ралше з логічного думання Декарта, в Камюса відчувається глибина Паскалевої думки. Але Камюс атеїст. тому його шлях такий важкий. Нова людина Камюса — це складний характер, це „замкнений малий всесвіт, в якому людина сама собі король, папа і суддя“. Письменник стверджує, що „для кожного, хто самотній, без Бога, без учителя — тягар днів нестерпний. Тому кожний мусить вибрати собі вчителя, Бога, що був би в його стилі“.

Камюс не йде по цій, здається, простій дорозі. Він доходить до найглибшого ствердження, що кожна людина має на собі вину. Навіть Христос, коли вмирав на хресті, вмирав у свідомості, що він був причиною смерти немовлят, яких вирізав Ірод, коли Христові батьки вивезли його у безпечне місце. Йому постійно вчувався плач Рахилі. І в цьому ствердженні продовження трагічної думки з есею про Сизифа, про марноту людського життя. Що ж для людей мід про Страшний суд, коли страшніший за нього цей людський суд, сама свідомість людини. І тут уся глибіння того сумління, якого виразником став Камюс. Людина звикла оскаржувати інших, стараючись виблїти себе. В концентраційному таборі в Бухенвальді, розказує Кляманс, один француз рішуче домагався дістатись до урядника й зложити скаргу, що його взяли у табір неповинно. „Я не винен — говорив він своїм співтоваришам не долі, дивлячись на них, як на людей, які справедливо відбувають кару. — Мій випадок зовсім виїнятковий“. „Ми всі виїняткові випадки“ — стверджує Камюс, — „кожний із нас доказує, що він не винен за всяку ціну, навіть оскаржуючи все людство і саме небо“. І тут у Камюса захована глибока проблема особистої людської моралі, особистої людської гідності, і тут оправдання, що його назвали „сумлінням нашої генерації“.

Камюс — це перш за все модерний письменник. Його проблематика — це проблематика модерної людини. Час Абсолюту повалений, повалений давній порядок, коли, як каже популярно польський письменник Гомбровіч, людина жила в упорядкованому світі з вірою у Бога-Батька, який веде її за руку під час земної мандрівки. Нова людина побачила свою самоту. Камюсів мід про Сизифа має одну головну правду, що кожна людина мусить починати життя від початку, кожна мусить перейти свій трагічний шлях, який тим трагічніший, коли перед ним нема ніяких перспектив. Камюсів герой в „Упадку“ desperує трагічно:

„Самий в огидній кімнаті, самий у в'язничній клітці перед осудженням, і самий змушений рішати перед собою самим і перед осудом інших“.

Цей глибокий песимізм Камюсової думки дещо злагіднюється в останньому творі, в „Упадку“. Цей твір — це крок у напрямі, де письменник може знайти джерело віри, без якої людина пропадає. Сама проблема цього твору — проблема релігії. Екзистенціалізм занадто покладається на людину, на її інтелект, визнаючи рівночасно обмеженість цього людського інтелекту. Тут і заворожене коло трагічного завулку. І хоч Камюс не знаходить ще шляху до релігії, то все таки він віддає увагу проблемі релігії і навіть заявляє, що релігії на злій дорозі, коли намагаються моралізувати — тоді, коли він бажав би радше бачити релігію, як очищення. Та й назва героя — Іван Хреститель — занадто нагадує релігію і занадто натякає на релігійне оновлення, щоб не підозрівати, за багатьома критиками, навернення Камюса на релігію. Та й книжка написана у формі звірення, неначе у формі сповіді. І сама проблема людини, на якій тяжить первородний гріх, якого вона не в силі позбутись, бо це вже так дано, дуже відбігає від екзистенціалістичного ствердження, що людина екзистує без ідеї і пляну і сама створює свою особовість. Можливо, що Камюс не дійде аж так далеко, але його сумніви, сумніви людини високого інтелекту і глибокої широти, вказують, що цей допитливий дух нашого часу шукає оновлення і шукає його там, де можна віднайти Бога. Це, певно, і вирішило про надання йому Нобелівської нагороди, бо це він сумління нашого часу, коли зруйновані всі старі вівтарі, і нових ще немає, бо це він той новий шукач, що у наш трагічний час виїшов шукати правди. Колись французький езуїт П'єр Руслот сказав: „Людська душа не знайшла себе: вона себе шукає. І цей рід відсутності самого себе в собі — це найкращий знак, який характеризує стан людини на дорозі, яка веде до Бога“.

Альберт Камюс — це саме той новий шукач, що в наш трагічний час виїшов шукати правди.

Українська наука переживає під сучасну пору велику кризу. Схоплена на рідних землях в ідеологічні окупи марксизму-ленінізму, тероризована тоталітарним більшовизмом та позбавлена найелементарніших засад академічної свободи, вона перестала бути невід'ємною частиною вільної світової науки й борцем за українську наукову правду, бо стала насильно запряжена до ридвану скрайно ворожого християнській цивілізації, справжній науці та українському національно-державному світогляді ідей. Український нарід і його провідна верства з науковим світом на чолі, а тим більше й та частина народу, що опинилася на еміграції, не мають рішального впливу на хід подій та формування української науки на рідних землях і тому згаданий вище стан тої науки залишається незмінений. Та разом з українською діаспорою найшлася на еміграції велика частина представників українського наукового світу, і тут, на чужині, зорганізовано вільну українську науку в протиставленні до поневоленої науки в Україні. Українські науковці у вільному світі мають свобідну ролю й вільне поле до попису у творенні дальших осягів української науки, нав'язуючи до світлих традицій вільної колись науки в Україні.

Вільна, українська наука на еміграції існує від закінчення другої світової війни, вже понад десять років. За той час проорано творчим плугом наукового пера неодну скибу на ниві тієї ж науки, зібрано здорові плоди наукових осягів, між якими одначе траплявся й кукіль, бо всюди між людьми, де щось робиться, є осягні й недоліки. Так все було, є і буде в історії творення духовних і матеріяльних вартостей людства. При всякій діяльності людини добре є часом поглянути на пройдений шлях, зробити підсумки виконаної праці й оцінити її, щоб у майбутньому скористати з досвіду. Це відноситься й до української науки.

До актуалізації цього питання причинилася й доповідь Генерального Секретаря НТШ, Проф. В. Кубійовича в Американському Відділі НТШ п. з. „Проблеми української наукової політики“. Порушені проф. Кубійовичем проблеми викликали живу дискусію, яка доповнила саму доповідь. Це спонукало і мене, що слухав доповіді проф. Кубійовича, забрати голос на цьому місці. Моєю ціллю одначе не є давати тут крапку над „і“ та вичерпати згадану тему, бо вона заширока, а хочу тільки порушити ті питання, яких не порушив ані доповідач, ані дискутант, а які є кардинальними питаннями в справі вибору правильного шляху української науки на еміграції. Дивлячись крізь призму власного розуміння й зацікавлень, не вважаю себе вільним від суб'єктивізму й не маю претенсій догматизувати своїх поглядів на дану справу, все таки я переконаний, що докинени до загальної опінії думки, подиктовані доброю волею й бажанням добра українській науці, можуть причинитися до всестороннього навітлення даної проблеми та виведення нашої науки з нетрів злиденного іміграційного життя на чистіші води. Не дивлюся на згадану справу зовсім песимістично й не поділяю думки тих, що вороном кричуть над близьким майбутнім української науки на еміграції, хоч причин до надмірного оптимізму, очевидно, немає. Українські науковці не сиділи з заложеними руками, дещо зробили, проте, можна було до того часу зробити більше як квалітативно, так і квантатативно та заложити триваліші основи нашої зорганізованої науки у вільному світі. Крім недомагань з нашому науковому світі винні в тому як байдужість збоку організованого громадянства й громадських установ, так сильніші від нас обставини, в яких ми опинилися.

До мериторичної сторінки цієї теми належить перш за все кардинальне питання самого характеру нашої науки, тобто справа засягу її діяльності. Чи має вона бути обмежена, назагал, до українознавства, чи

повинна змагати до ширшого круга, тобто до універсалізму. Дотепер переважали, на загал, тенденції обмежити нашу науку до вузьких рямців українознавства. Так було колись, і так є сьогодні на еміграції. Брак власної держави, яка б опікувалася наукою та наставлення наукового апарату на важливу службу для нашої культури й національної ідеї змусили нас обмежити нашу науку до тих вузьких рямців. Та воєнні події спонукали нас вийти з рідного краю в широкий світ і більше або менше включитися в наукову діяльність західного світу, серед якого ми обов'язані ширити наукову правду про Україну, чого не можна робити у вузьких рямцях українського наукового гетта. Найкраще й найуспішніше можна подавати західному світові ту українську правду в такій формі, яка йому найбільш сприйнятлива. Звідси й постулять — зв'язувати, по-можливості, українську наукову тематику з проблематикою історії й культури народів, серед яких ми живемо, тобто нав'язувати до їхнього світу ідей. Такий підхід до справи поширює вузькі рямці українознавства та вносить елементи ширшої тематики. Думаю, що погляд Президента НТШ і Голови Американського Відділу проф. Р. Смаль-Стоцького, висловлені ним у дискусії над доповіддю проф. Кубіовича, про нашу повинність удоступнити проблематику української наукової правди західному світові, а зокрема американському, потверджує, здається, висунену тут тезу. З того приводу, мені здається, що краще було б для нашої науки й справи, якби, між іншим, Записки НТШ були друковані на еміграції по-англійськи, як *Аннали УВАН*.

Та внесення елементів ширшої тематики до українознавства ще не все. Це ще замало. Добро й престиж української науки вимагають вступлення на широкий шлях універсалізму, щоб наші науковці не були назагал парафіянами обмеженого, вузького заґумінку-волости української тематики, в порівнянні з універсальним обсягом світової науки, та не мусіли почуватися упослідженими серед науковців широкого світу. Бо з такими вузькими українознавчими темами, як напр., діяльність Руської Трійці, історія мовної боротьби, часи Наливайка в Україні, чи староукраїнські апокрифи — ледве чи український науковець матиме змогу включитися в наукове життя західного світу, принести на світовому форумі науки користь українській справі та їсти хліб у своєму званні. Само собою розуміється, що нашим священним обов'язком поставити на найвищий науковий рівень досліди над нашим минулим, нашою культурою і т. п. і не ждати, аж нам німець нашу історію розкаже. Але разом з тим мусимо пам'ятати, що майбутнє української науки знаходиться на шляху до універсалізму, серед якого українознавство має зайняти належне місце. Як історик, торкнувся, для прикладу, лише самого предмету історії. Де наші єгиптологи, асиріологи, знавці історії й культури античної Греції й Риму, античної історіографії й права, де наші медієвісти — знавці доби схоластики, феодалізму, гуманізму, візантологів, де дослідники новітньої доби всесвітньої історії — знавці доби світлого абсолютизму, французької революції, колоніалізму і т. д.? Де наші знавці помічних наук історії — дипломатики, геральдики, сфрагістики, етнографії й етнології, соціології і т. д.? Те саме і на відтинку літератури й мовознавства. Де наші знавці західноєвропейської літератури й мов? Може на кількадесятьох чи сто українців найдеться один романіст, англійст чи германіст, не говоривши вже про семітологію, санскрит і інше? Ким ми обсадимо наші університети, наукові інститути, а в першу чергу Академію Наук, не говоривши вже про середні школи, коли Провидіння дозволить нам вернутися до рідного краю? Правда, в Україні є наші брати, які займають тепер більш або менш ті пости, але їхня освіта й підхід до наукової праці обтяжені блястом „соціального виховання“ впродовж сорока років. Вони навчені (середнє й нове покоління) методами терору й насильної індоктринізації чужих і ворожих нам ідей дивитися на все, досліджувати й науково працювати методами на-

укового матеріалізму большевицької редакції й підходити до всіх явищ з точки погляду марксисту-ленінізму. Їм треба буде відкрити очі на дійсні методи й цілі науки в усіх її ділянках — від україністики почавши, через гуманістичні, правничі й теологічні науки до природничих майже включно. Чи ми вже тепер маємо бодай частинно приготовані наукові кадри на те?

Хтось скаже, що легко говорити, але в таких умовах це неможливе. А чи ми бодай думаємо про те і в міру наших насправду дуже скромних можливостей переводимо сяку-таку мобілізацію української науки на еміграції у тому напрямі? Взагалі, а в наших обставинах особливо, треба чинити максимум, щоб досягнути мінімум. Тимчасом справа стоїть так, що хто не має якогось безпосереднього відношення до українознавства, той чується в тій атмосфері якось упосліджено, як сказав один наш клясичний філолог. На жаль, в тому є трохи правди. Треба ствердити, що на терені нашої УВАН йдуть, у міру можливості намагання вийти на ширший шлях у напрямі універсалізму науки, коли наше НТШ стоїть ще, назагал, на платформі українознавчих студій. Коли це впливає з ідеї свідомого й обдуманого поділу функцій обох наших наукових установ, то це не погано. Йде бо про те, щоб це не впливало з негування самого напрямку універсалізму науки.

Друга пекуча справа, яку треба піднести, це свого роду номадизм у „науковій“ і не-науковій праці. Деякі науковці, головню в ділянці історичних наук, ведуть, під оглядом засягу наукової праці, кочове життя. Замість держатися свої доби чи ділянки, вони кочують з місця на місце по цілому полі історичних наук, від одної доби до другої, від одної ділянки до другої, і всюди стараються виступати авторитетно як „фахівці“. Від тих людей, що одержали право громадянства в науковому світі, можна чейже очікувати, щоб вони вели „осіле життя“ і не мандрували по всій історії, працюючи „між іншим“ у багатьох напрямках, бо такий „енциклопедизм“ граничить з дилетантизмом. Зорганізоване наукове життя накладає певні моральні обов'язки стабільності, систематики й порядку в наукових дослідах. Добрим фахівцем своєї ділянки може бути лише той, хто працює в ній стало й невідривно десятками років і не атомізує своєї праці на молекули причинків до причинків з різних ділянок, бо, роздрібнюючись, не можна дати ніякого фундаментального наукового твору. Така стабільність існує в інших європейських науках того чи іншого народу. Я не збираюся замітати передпокоїв чужих наук чи гльорифікувати їх, але маю повне право поклікатися на них у тому, що гідне наслідування. Правда, і тут бувають винятки, де науковець може в разі потреби звернутися до іншої, спорідненої ділянки, але це не повинно ставати правилом в наукових дослідах. Щоправда, в рямки вільної науки не можна вносити якихось засад тоталітаризму, чи морального натиску, та все ж таки провід зорганізованої української науки на еміграції повинен мати до певної міри якісь прерогативи впливати на своїх членів у формі порад, чи сугерувати кому слід порядок, розділ функцій, чи сферу дій та компетенцій забирати голос словом чи письмом на наукові теми в тій чи іншій ділянці. Це справи дуже делікатної матерії, справи амбіцій окремих людей, приватних поглядів, смаку і т. п., але номадизм і гуляйпільля в наукових дослідах не заслуговують на толеранцію, бо вони ведуть нераз не лише до компромітації одиниць, але й наукового світу, до якого ті одиниці належать.

Справою не малої ваги є витворити в українському науковому світі або, краще сказати, — поглибити максимум атмосфери якнайбільш можливої дружної співпраці, взаємної пошани й толеранції. Правда, всюди там, де є живі люди, існували, існують і існуватимуть завжди в більшій або меншій мірі людські слабості, як професійна зависть, взаїмна нехїть, різниця поглядів, ексклюзивність в полеміці і т. п. Але обов'язком кожного науковця є зводити всі ті людські слабості в міру можливості до мінімуму, бо всі слу-

жать одній цілі — ідеї поставлення української наукової правди на найвищій щаблі дослідів і престижу для добра народу і здобутків науки взагалі.

Справою капітального значення в нашій науці є питання організації наймолодших кадрів науковців, виловлювання у вирі еміграційного життя найздібніших і найбільш роботящих з-поміж абсолювентів університетів, що мають нахил і талант до наукової праці. Таких слід би приділювати під опіку старших науковців-фахівців у рамках свого роду наукового семінара, де б вони могли поглиблювати своє фахове знання, знайомитися з засадами наукових дослідів та, при звичаючись до тої ж атмосфери, ставати патріотами української науки. Тим саме молодим адептам української науки треба створити відповідне духове підсоння, якому чужий був би дух якоїсь строгої, індійської кастовості й поділу на тих, що в своєму трудячому житті витерли під час різних перманентних наукових засідань стільки то пар штанів, і тих, що мають їх щойно витирати. Пошана й зрозуміння авторитету супроти сеніорів науки має випливати з душі наймолодших науковців, звичайно, дуже амбітних і чутливих на поведінку оточення до них, а не полягати на штивній формі кастовості. Хто знає історію Американського Відділу НТШ, той здає собі справу з того, скільки недотягнень було на цьому полі головню в рр. 1949-52. Бо остаточно найважливішим критерієм при оцінці того чи іншого науковця є кардинальне питання — **хто що з себе може дати.**

Як у наукових і освічених кругах інших народів, так і в нас виводиться спеціальна порода так званої „патріотичної науки“, ближчої до дилетантизму, ніж популяризаторства (здібні популяризатори також потрібні!). Представники цього напрямку виписують „на славу неньки України“ різні патріотичні й тенденційні речі макулятурної вартости, думаючи, що вони роблять тим прислугу українській справі, чи „підносять на дусі“ широкі й мало критичні круги необзнайомленого з даною тематикою суспільства. І в той спосіб замість збільшувати наукову літературу, вони творять навіть не другорядну публіцистику, а „наукову“ белетристику ради увеселення душі ворогів української науки. Для прикладу хоч би предмет праісторії й ранньої історії. Хто вже ними не займався? Інженери, лікарі... Бракує ще до комплекту якогось із фармацевтів, ветеринарів та інших. Всякі „інженери праісторичних наук“ поробили „рevelаційні“ відкриття, знайшли найдавнішу коліску праукраїнства в... Палестині, познаходили лінгвістичну спорідненість між україністикою і... семітологією, а деякі газети друкують того роду гумористичні статті опереткових науковців за добру монету, бо папір терпеливий, а пересічний читач ласий на ревелаяції. Це, так сказати б, „науковці“ без „виказки“. Та часами трапляються подібні випадки і з науковцями з „виказкою“. Навіщо й кому це потрібне? Нам треба серйозних учених, вільних від усякого „-фільства“ й „-фобства“, що стояли б беззастережно на ґрунті строгого наукового об'єктивізму та були б здібні дати нашій науці цінні праці, а не брошуркові видання, здебільша вбогі не лише формою, але й змістом. Правда, обставини, серед яких ми живемо, змушують науковця публікувати свої речі в різних не-наукових виданнях. **Але справа не в тому, де вони опубліковані, а в тому, що опубліковане, яка його вартість.**

Залишається ще до обговорення дуже важлива проблема фінансової підстави української науки на еміграції. Різні люди різно підходять до цього питання. Дотепер ніхто ще не подав іншої концепції, як збірки серед громадянства й більші дотації громадських установ і багатших людей. Та це замало. Маси нашого суспільства мають багато більше зрозуміння для видань „Єгипетських сонників“, „Як писати любовні листи“ і т. п., ніж для наукової літератури. Так є в кожному суспільстві, а ми не становимо винятку. Та хто знає передвоєнну історію НТШ, тому відомо, що фінансова сторінка НТШ базувалася в першу чергу на доходах із власних підприємств (друкарня, переплетня, книгарня). Інша справа, чи ті доходи були вистачальні, але вони творили головну фінансову базу, до якої доходили й інші прибутки. Зда-

ється, що коли українська наука на еміграції не зможе створити собі при допомозі громадських установ і громадянства сталої фінансової бази, то вона завжди буде кульгати в наслідок щораз менших збірок. Бо закони еміграційного життя в дальших стадіях діють на нашу некористь. Українській науці треба не тимчасових, принагідних фінансових застриків, а сталої фінансової бази. Можливо, що громадські установи й громадянство мали б більше зрозуміння для ідеї зорганізування сталого джерела фінансової бази при допомозі більшого одноразового зусилля, ніж для частих збірок. Провід української науки на еміграції повинен покликати до життя спеціальну економічно-фінансову комісію, чи як її там звати, яка б поробила відповідні кроки в тій справі. Думаю, що найкраще надається до того американський терен. Створення сталих верстатів праці й дало б сталу фінансову базу.

Ю. Львівський/ДВІ СОВЕТСЬКІ ІСТОРІЇ ЛЬВОВА

Довгий час після окупації Львова московськими військами, нові господарі не відважувалися на ніяке поважніше видання з історії Львова. Причини цього були ясні — з одного боку недовір'я до всіх українських істориків і взагалі знавців справи, що залишилися, з другого — брак „своїх“ людей, які хоч трохи визнавалися б у справах Львова. Таких людей треба було щойно підготувати, а це потребувало значного часу.

Результатом цього виховання є тепер дві книги, одна „Історія Львова“, видана львівським державним університетом ім. Ів. Франка в 1956 р., книга на яких 300 сторінок, у мінімальному накладі 2,000 прим. і друга, трохи більша (440 сторінок) п. н. „Нариси історії Львова“, видана „Книжково-журнальним видавництвом“ також у Львові в 1956 р. Перше видання редагувала колегія давніше зовсім незаних у Львові людей, у складі доцента Г. Ю. Гербільського, члена-кореспондента АН УРСР Е. К. Лазаренка (відповідальний редактор), доцента В. К. Осечинського і доцента О. Г. Цибка. Другу книгу редагувала колегія в складі Б. К. Дудикевича, М. К. Івасюти, Г. І. Ковальчика, І. П. Крип'якевича (відповідальний редактор), В. К. Осечинського, В. Я. Пашенка і Д. П. Похилевича, отже, здебільша теж не-львов'ян. Звичайно, проти українців не-львов'ян ми не виступаємо, хой поживають здорові, але інша справа, коли вони починають писати небелиці про місто, історії якого не знають. Результатом тієї редколегійної роботи і вийшли ці дві книги, в яких читач знайде дуже небагато справжньої історії Львова, зате чимало фантазії всуміш із брехнею й агіткою. Хто бо з тих, що знає Львів і львов'ян, зможе повірити, що єдиним прагненням львов'ян упродовж усієї історії міста було тільки одне бажання — з'єднатись із російським народом? Деякі сторінки такі повні вигадок (у Львові казали „буйди“), що для родовитих мешканців Львова книги ці є джерелом невичерпного гумору, а це, в цих сумних часах, усе таки чогось варте.

Хоч обі книжки ніби наукові, ми не збираємося дискутувати над поданим там матеріалом, на це просто шкода часу й праці. Що бо, наприклад, варта зауваження, що в 17 ст. в підміських селах Львова безземельні селяни мали тільки городи площею до 0,7 гектара, коли читач знаменито знає, що присадибна ділянка українського колгоспника не має й того, бо максимум для нього є пів гектара.

Або, коли читач читає про „панщину доби феодальної експлуатації“, в якій підміські селяни мусіли відбувати повинність раз на тиждень у місті або міському фільварку. Тобто, нещасний підміський селянин мав тільки шість днів у тиждні для праці для себе. А скільки днів працювати на себе може український колгоспник, коли мінімум його повинностей — 150 днів річно? І сліпий бачить, що такі терміни, як „феодальна експлуатація“ і „со-

ційлістичне господарство“ різняться тільки назвами і що суть обох термінів ідентична: добувати користь із праці інших.

В обох книгах дуже дбайливо зібрано всі можливі матеріали про зв'язки Львова з Москвою. Тут згадано і московських купців, які привозили до Львова хутра, у Львові був навіть спеціальний склад московських (автори пишуть — „російських“) соболевих хутер, звідки вони вивозились до інших країн Європи. Наприклад, один купець післав зі Львова до Константинополя сибірських білок на 30 тисяч золотих — величезну на ті часи суму. Всі ті московські купці, тому, що вони московські, — люди чесні, не капіталісти й експлуататори, і доки львов'яни з ними торгують — вони також люди порядні. Але як тільки торгувати перестануть, вони негайно стають „купці і лихварі, що ставлять на перший плян свої клясові інтереси, йдуть на угоду з польськими феодалами“. Автори хваляться навіть тим, що в 1670-их рр. московський уряд „звернувся до польського уряду з вимогою не переслідувати православної віри на Львівщині“ — і подумати, знайшлися оборонці віри!..

Читаючи деякі розділи, приходиться на думку, що їх писали люди з наскрізь рабською психікою. На жаль, довговікова неволя виховала й таких українців. Для тих рабів не до подумання, щоб українець міг або смів мати щось своє, якусь власність, дім, підприємство. Можуть собі бути багаті купці й фабриканти москалі, поляки, жиди, цих наш раб не зачіпає, бо йому колючь очі українці, що, як відомо, були економічно найбільш упосліджені. На одній із сторінок „Історії Львова“ вичислено українські підприємства, щоб доказати, що існують і українські капіталісти, всупереч твердженням українських буржуазних націоналістів. І вичислено львівські українські банки, які, як відомо, були не приватними підприємствами, а громадськими установами, „Взаїмну поміч українського учительства“ (також капіталісти!), „Народну Торгівлю“, „Хром“... Українська буржуазія, читаємо, була власником цілого ряду промислових підприємств і торговельних установ у Львові, так, складом кафлевих печей і кухонь володів (!) Михайло Галібей, слюсарні мали М. Стефанівський і Іван Марк, аптеку Терлецький, майстерні взуття — І. Ярема і В. Хмелик і т. д. Отже навіть наші шевці, які самі такі виробляли черевики, колючь очі. Але, згадуючи українську гарбарню „Хром“, в якій постійно працювало 4 робітники і, винятково в сезоні — до 15, автори „Історії Львова“ нічого не кажуть про те, що польські і жидівські гарбарні у Львові мали — „Дермата“ — 250 робітників, „Польонія“ — 150, „Новосць“ — 100. Отже, для нашого раба з „Історії Львова“ українець мав бути тільки вічним наемцем у польського чи жидівського власника і не мав права навіть носити черевиків, зроблених іншим українцем! І які це капіталісти, наприклад, слюсар Стефанівський, що мав двох робітників? Але він був українець, а на українцеві можна сьогодні в „суверенній державі українського народу“ безкарно переїхатись. Зате інша мірка для чужих: вичисляючи українських „капіталістів“, які самі працювали в своїх підприємствах, автори зовсім промовчують такі, наприклад, факти, як те, що в 1940 р. власник складу хутер, мільйонер Бачес, після „націоналізації“ став у Львові завідувачем усіх магазинів з хутрами, отже і власного, а тим часом українські гарбарі, які мали по 3—4 робітників, не могли, як капіталісти, добитися працювати в своїй професії навіть робітниками, в інших, не своїх робітнях.

Після окупації Львова всі українські підприємства „знаціоналізовано“, тобто, Москва перебрала їх у своє виключне розпорядження. Що це так, а не інакше, більш як достатній матеріал дають обидві книжки. Саранюк наїхали на Львів „Товариші“ Рябови, Садовнікови, Смирнови, Усови, Патьомкіни, Кудрявцеви, Шперлови, Матросови, Корабельнікови, Кузнецови і ін., що позаймали всі провідні становища. Зате український робітник дістав у подарунку лише в 1950 р. 11.058 агітаторів, тобто одного агітатора на

33 мешканців Львова, враховуючи й немовлят. Вони прочитали 59,957 лекцій, з яких „значна частина була присвячена викриттю реакційного, антинародного характеру буржуазної ідеології і в першу чергу ідеології українського буржуазного націоналізму“. Український робітник дістав також у подарунок „львовську правду“, „Івана Сусаніна“ („Жізнъ за царя“), і „Вопроси славянського языкознания“, офіційний орган Університету ім. Ів. Франка, в якому навіть українці не тільки пишуть общепонятною, але й перекручують свої прізвища („Гнеденко“!).

Широко спиняючись на робітничому русі у Львові, де він пульсував по-дібно, як і в інших зростаючих промислових центрах Європи, автори намагаються всі робітничі виступи вписати на conto комуністичного руху. Наприклад, робітники часто здіймали страйки за виборення і втримання 8-годинного дня праці, за підвишку платні, за визнання робітничих спілок на підприємствах і інші слухні права, за якими робітник в СРСР не сміє навіть упінутися. В очах авторів обох книг різні робітничі збори виростали до 40—60 тисячних демонстрацій, а восени 1935 р. у Львові страйкувало, нібито, „тисячі малярів“; львівські залізничники, які були майже поголовно поляками, в 1923 р. нібито виступили із страйком „проти безробіття і дорожнечі, проти окупаційного режиму“ — тобто польські залізничники, які в листопаді 1918 воювали з українцями, виступили проти себе самих. Навіть відома протестаційна демонстрація українців Львова 18. березня 1923 р. після прилучення Сх. Галичини до Польщі, коли то на площі св. Юра зібралося 40 тисяч народу, в очах авторів обох книг перемінилася на „категоричний протест трудящих“ проти „акту насильства над елементарними людськими правами населення Західної України“. Автори забули тільки згадати, що тією демонстрацією трудящих проводив— Митрополит Шептицький. Автори чули навіть „розмови в більшовицькому дусі серед жінок біля криниці“ і вписали це на conto „активної участі жінок у комуністичній агітації“...

Тут ми переходимо вже в сфери гуморески. В „Історії Львова“ читаємо про те, якто 1. листопада 1918 р. „австрійські наймити“ — українські буржуазні націоналісти, „скориставшись слабкою організацією трудящих мас“, з відома й санкції австрійського намісника Гуйна захопили владу в Галичині в свої руки. Всім відомо, що намісника Гуйна витягали українські вояки вночі з ліжка й казали підписати передачу влади. „Нариси“ запевняють, що українська націоналістична буржуазія хотіла створити в Східній Галичині українську буржуазну державу під англо-американським протекторатом*). Але „Нариси“ бодай признають, що українців змусили відступити зі Львова польські легіонери, що одержали (від Антанти) нові підкріплення, бо відомий Петро Карманський у своїх спогадах у львівському „Жовтні“ писав, що українських буржуазних націоналістів викинули зі Львова — трудящі. Після цієї війни, читаємо, революційні виступи трудящих мас західноукраїнських земель були настільки сильними, що, за характеристикою президії намісництва, Галичина була „киплячим котлом народної ненависти, який може вибухнути при найменшому поштовсі...“ Так то вчені редактори переклали з польського „pienawieś narodowa“! Під час одного страйку кравецьких робітників, читаємо, вони „чинили настільки сильний опір, що на допомогу польського жандарма була викликана французька жандармерія, озброєна кулеметами і броневіками“ („Нариси“, ст. 224).

Як львов'яни, можемо посвідчити, що справа з тими французькими жандармами виглядала трохи інакше. Це були не французькі, а аргентинські жандарми, які в'їхали у Львів просто крейсером по Полтві і почали бомбар-

*) У виданій у Москві московською мовою книжці про архітектуру Львова читаємо про те, що 1. листопада українські буржуазні націоналісти наспілку з польськими захопили Львів...

дувати кравців з 8-цалевих гармат. Але ці, сподіваючись підступу, ще перед-тим попрохали братньої допомоги у великого російського народу й отримали на допомогу лєнінградського комсомольця Стюцу Смердякова. Цей, лаючи врагів матюками, відважно кинувся в бурні хвилі Полтви і перевернув крейсера та потопив жандармів. Врятувався тільки один з них — Перон — майбутній аргентинський диктатор, та й то від народного гніву спас його тільки митрополит Шептицький, заховавши його в своїй палаті в перебранні унія-тського єпископа. — Вся ця історія добре відома кожному львов'янинові і дивно, що автори „Нарисів“ могли її так безсоромно перекрутити!

Та невже в обох тих книгах сама тільки московська діялектика, сиріч брехня, спитає читач? Ні, чому? В „Нарисах“ є спроби бодай якогось науко-вого підходу в статтях О. Ратича про археологічні пам'ятки Львова, І. Кри-п'якевича про Львів княжих часів, Г. Логвина про архітектуру й мистецтво Львова 14—18 ст. В статті про ремесло старого Львова висловлено навіть кілька живих думок. Автор тієї статті роз'яснює, чому „партачі“ (як нази-вали не-цехових ремісників ремісники з офіційних цехів) вели успішну кон-кунренцію з цехами:

„Перевага «партачів» була саме в тому, що вони не були зв'язані це-ховою регламентацією і могли вільно вести своє виробництво. »Партач« мав можливість тримати потрібну йому кількість підмайстрів і учнів, дбати про їх кваліфікацію, визначати зарплату, він міг вільно добирати собі помічників, його не обмежували щодо кількості й якості сировини, потрібної для роботи, виробни не підлягали ніякому контролю — він міг виробляти товари у необмеженій кількості і сам дбав про їх збут. Зрозуміло, що сво-бода дій стимулювала нецехового ремісника, заохочувала до новаторства і давала змогу поставити себе в краще становище, ніж цехові виробники“ (ст. 58). Ці рядки з увагою прочитає і робітник і колгоспник, і він зрозуміє, чому він мусить прохати своїх свояків чи знайомих в Америці присилати йому старі черевики, штани, хустки і, навіть, уживані ножики до голєння, — речі, що в країнах вільного виробництва є „в необмеженій кількості“.

Р. С. Вже після написання цієї статті зустріли ми скульптора Сергія Литвиненка, того самого, що в 1939 р. сочинив ударним порядком упродовж 5-и днів триповерхової висоти „пам'ятник на честь воз'єднання“ — на площі перед львівським оперним театром. Коли ми показали йому в „Нарисах історії Львова“ репродукцію його твору з написом, що його в 1941 р. зруй-нували німецько-фашистські загарбники, він, Литвиненко, вегементно це заперечив, запевняючи, що згаданий монумент був знищений не фашистами, а ним, Литвиненком, власноручно. А сталася ця деструкційна подія ще 4 мі-сяці до рейтерування доблесної червоної армії зі Львова, на вимогу міськ-ради, через те, що вищеіменованний монумент був створений з гіпсу зміша-ного з січкою і неспроможний був далі витримувати контрреволюційну атаку дощу.

Р. Р. С. Все таки один з наших знайомих, що пережив часи Львова під сонцем сталінської конституції, впевняв нас, що найбільшим майстерштурком в обох книгах є факт, що в них ніразу не згадано Сталіна.

З КИТАЙСЬКИХ ПРИКАЗОК

Веселка є поєднанням неба з землею. Але що земля є жіночого роду, то вона прагне всяких прикрас.

Журба, яка тебе сьогодні журить, звільняє тебе від завтрашнього тер-піння, якого ти не усвідомлюєш.

3 виставок

Виставка сучасного американського мистецтва в Медізон Сквер Гарден у Нью Йорку, що відбулася в днях 17—25 січня 1958 р., зібрала понад півтори тисячі експонатів малярства й скульптури. Приблизно одну третину творів дали мистецькі галерії, а решту вибрало журі з творів, надісланих з цілої Америки. Влаштування подібної вистави, що має повторитися щорічно, зустрілося з критикою збоку деяких мистців і галерій, які вважали, що до деякої міри ярмарковий характер імпрези може відбитися негативно на показі кращих експонатів. Через те й деякі визначні американські мистці участі в цій виставці не взяли.

Виставка показала усі можливі напрямки мистецтва, від натуралістично-фотографічних до чистої абстракції. Про цілість імпрези можна б сказати те, що нам уже раз доводилося писати про сучасне американське мистецтво у нашій статті „На бездоріжжях американського мистецтва“ (Київ, 1955). На виставці значну перевагу мали напрямки модерністичні, і це нормально, але і в підборі експонатів, і в розділі премій надто відбилися особисті смаки журі тієї вистави. Про це легко можна було перекоонатися, спинившись перед окремою стінкою, на якій були розвішені твори членів журі, щось наче рекомендаційні карточки. Сім творів, що отримали велику нагороду („Гренд прайз“) по 500 дол., дають багато до застанови. Перший з тих нагороджених, Френк Ашлі, дав малюнок-ілюстрацію групи молодих мужчин і повій, усіх із здегенерованими обличчями, — малюнок, що закордоном може служити для просто ідеальної анти-американської пропаганди. При нагороджених абстрактних малюнках важко додуматися, чому вибрано саме ці, а не інші, далеко кращі. Про цілість можна сказати, що на півтори тисячі експонатів було коло сотні вартих уваги. У виставці брали участь і деякі українські мистці — Гуцалюк, Бачинський, Соловій, Танасевич. Це нормально, що наші мистці входять у загально-американське мистецьке життя, але інша справа, що їх твори мало чим відрізняються від сотень інших.

Коли ми вже при американському мистецтві, не можна не згадати одного ви-

падку, характеристичного для мистецького ринку в ЗДА. Після виставки німецьких експресіоністів у Нью-Йоркському Музеї модерного мистецтва (про що ми вже мали змогу в „Киеві“ згадати), німецьке експресіоністичне малярство стало модне, його стали купувати, влаштовувати нові виставки. Отак у Бостонському музеї на виставці сучасного малярства одна третина творів належала німцям. Цим німецьким успіхом затривожилися певна група мистців, що „роблять бізнес“ на експресіонізмі, найлегшому технічно і зовсім безконтрольному з погляду критики напрямку. Німецьких експресіоністів, переслідуваних Гітлером, годі було назвати нацистами, тож в одному з провідних нью-йоркських мистецьких журналів, „Арт Ньюз“, появилася досить несмачна стаття, яка намагалася знецінити німецький експресіонізм з погляду мистецької вартости. Мотивом подібних виступів керували далеко не тільки мистецькі амбіції, але й бажання втримати свій дотогочасний монополі.

*

Людмила Морозова і Сергій Литвищенко влаштували в днях 29 грудня 1957 — 18 січня 1958 р. спільну виставку своїх творів у нью-йоркському Літ.-Мистецькому Клубі. Цікаво порівняти речі Морозової з тими, що їх вона виставляла в тих самих залах два роки тому. Вона все більше звільняється з реалізму і доходить до вільного й широкого імпресіоністичного мазка переважно ясними кольорами. Ця вільність мазка переходить деколи навіть у легковажність, і малярка заповнює полотно без потрібного зосередження, тими самими засобами. Через те з її 77 експонатів можна було зробити трохи строгіший вибір, щоб не повторити деяких ідентично мальованих краєвидів чи квітів. Вона куди більше уважна і сконцентрована в портреті, особливо в кількох автопортретах. Найцікавіше стежити, як вона в кількох малюнках вдаряє в нові тони, дає експресивні гами насиченого кольору, сильних контрастів барв, які творять і потрібну собі форму. Тут малярка показує свої нові можливості, для належного розвитку яких треба б

їй трохи обмежити свою малярську продукцію кількісно, на те, щоб мати більше часу для концентрації. Та, назагал, вона, тип расової малярки, для якої малярська праця — один з виявів життєвої енергії.

Сергій Литвиненко виставив цим разом тільки 7 речей, наче для декоративного доповнення малярства. Причина цього та, що він тепер увесь заабсорбований церковним мистецтвом, в якому сьогодні постають чи не найцікавіші твори в усьому країньському мистецтві на еміграції. Серед його, невеликих форматом, скульптур сдушно найбільш припала до вподоби „Гетьманша“ — портрет гарної, гордовитої і расової української жінки. „Портрет Лесі“ також змітна річ, хоч вона втратила багато на ефекті через те, що мистець потягнув її для виставки блискучим шедяком, що витворило зайві рефлекси світла. Але річ ту виставлено ще перед випаденням і пізніш випалена теракота повернеться до свого матового і м'якого тону. Невеликі кількіфигурні композиції — тільки шкідливі, які ще повинні бути розвинуті, щоб стати повноцінними творами.

*

З початком лютого 7 мистців-модерністів улаштувало виставку в одній із невеликих відновлених залей Народного Дому в Нью Йорку: Гуцалюк, Геруляк, Оленська-Петришин, Хр. Оленська, Пачовський, Соловій і Урбан. — Виставка ця робить спробу створити щось у роді тих модерністичних галерій, що ними сьогодні заройвся Нью Йорк. Найцікавіші твори дав, безперечно, Гуцалюк. Його еспанський краєвид намальований сміливо і з великим декоративним ритмом, міцно і з цікавою фактурою поверхні намальовані „Квіти“. Його речі, більше чи менше абстрактні, є висловом певного ритмічно-естетичного принципу, значить, він перетворює і деформує природу з якоюсь свідомою артистичною метою. Між малюнками Ярослав Геруляк є один абстрактний з приємною червоною гамою барв, але про її „Злет Ганімеда“ і „Дафне“ (як і про хаотичні речі Урбана) можна сказати латинською приповідкою: *casatum non est pictum.**) Мер-

*) „Що посмароване, то ще не значить намальоване.“ (Ред.)

тва природа і квіти А. Оленської-Петришин мають лагідні, теплі гармонії барв, переважно жовтої, так би сказати, зааранжованих із жіночим смаком, хоч трохи солодково. Христина Оленська, наймолодша з групи, виставила, між іншим, „Ліс у Нью Йорку“, річ цікаво скомпоновану, що, проте, нагадує радше якісь щогли в порті, ніж ліс. Борис Пачовський показав уже давніше виставлювані „Човни..“, з приємною гамою синіх барв. Про його „Червоні жупани“ можна сказати, що червоні барви заекспльозивні, не піддані якомусь композиційному закону, до того ж і рисунок цієї речі ненадзвичайний.

Найбільші на виставці форматом три композиції Юрія Соловія. Серед них „Похорон“ найбільш суцільна річ, де землісто-сірий колір викликає певний настрій. Декоративно намальований триптих „Пієта“ нагадує дечим вітраж, але тут бракує тієї композиційної зв'язкості, що її вітражеві дає структура чорних ліній, які є одночасно й композиційним засобом. В Соловієвому малюнку бракує цієї рівноваги. Неясно нам, що мистець хотів висловити своїм „Розп'яттям“, де всю увагу глядача абсорбує те, що в Христа на одній руці шість пальців, на другій тільки чотири, а на обох ногах — по три. В релігійному мистецтві деформації бувають нерозумно незвичайно сміливі, як у нашій т. зв. примітивній іконі 16—16 ст. або в іконах катальонських романської доби, що немалою мірою вплинула на Пікассо (він катальонець). Але деформації Соловія годі пояснити якоюсь артистичною метою, вони здаються нам типозим оригінальничанням, щось так, як мішання чаю гребінцем або ходженням в одному чорному і другому жовтому черевнику.

У всій групі слідне змагання до шукань і експериментування, для молодих мистців це корисне і нормальне. Але не думаємо, що варт культивувати антиестетичний принцип, тоді як в українському мистецтві, а зокрема народному, метою кожного твору було створити гарну річ і всі деформації роблено для цієї ідеї.

*

Від 16. лютого до 9. березня відбувалася в ньюйоркському Літ.-Мистецькому Клубі виставка малюнків Сергія Кіндзерявого-Пастухова. Мистець студію-

вав на університеті в Ерлангені в Німеччині, але не мистецтво, а теологію й філософію. Ці два елементи немалою мірою відбилися й на його малярській творчості. Напрямок він реаліст з деякою схильністю до ілюстративного висловлювання, але свій реалізм він частинно знищує сильними, часто аж їдкими барвами, що подекуди змодернізовують його малярство. Проте головний його елемент, це своєрідний сентиментальний підхід, він вичутний і в портретах його батька, і в малюнках церков, і в деяких краєвидах з українською тематикою, про які ми б сказали, що вони не так зображують Україну, як мають за мету її нагадати.

До найкращих речей належить автопортрет, продукт гострої обсервації, портрети батька, „Осінні квіти“ з м'якою згармонізованими барвами, що дечим нагадують Одильон-Редона. „Тиша“ — простий краєвид, де місяць над горою відбивається у воді — з погляду малярського може найдосконаліший малюнок виставки. В майбутньому мистцеві слід попрацювати найбільше над кольорами вони в нього досить часто незгармонізовані або галасливі („Циганки“), а чорна фарба робить нераз „діри“ в полотні, ось як на родинному портреті, де чорні

одяги і рожеві тони дитини є двома крайніми контрастами, що їх не злагіднюють інші тони. Матір Божа, в яскравих червоних тонах, із жовто-зеленою авреолою на фіолетному небі просто незгармонізована, плякатна. Коли ми вже при релігійних мотивах, що їх мистець показав на виставці кілька, то нам здається, що всім тим речам бракує якогось стилістичного ладу, спокою. В них не відчувається зв'язку з традицією нашого релігійного малярства, в якому, наприклад, Розп'яття представляє загальну ідею терпіння, але не образ самого фізичного терпіння, як у „Розп'ятті“ на виставці, де багатобарвне „магічне“ освітлення вносить у релігійний мотив деяку театральність.

Малярство Кіндзерявого-Пастухова цікаве своєю багатою сюжетністю, різноманітністю мотивів, змістовістю. Звичайно, це не є головним елементом мистецтва, але при нинішніх тенденціях упрощувати мотиви до краєвиду чи мертвої природи, або ж до безпредметності взагалі, це нагадує нам і про інші можливості. І це свідчить про різноманітність українського мистецтва, в якому є місце на всі можливі напрямки, а крім цього повна свобода кожного мистця висловитися як він хоче. С. Гордінський

Огляди й рецензії

П(авло) Филипovich: Поезії. Редакція М. Ореста, біографічний нарис О. Ф., вступна стаття В. Державина. Інститут Літературознавства при Українському Вільному Університеті. Мюнхен, 1957. Ст. 147.

Однією з найтрагічніших рис української культури є факт, що немало наших визначних письменників чи мистців зазнали насильного перервання своєї творчої діяльності зараз таки після одного-двох своїх творів. З п'ятірного грона неоклясиків М. Драй-Хмара встиг випустити друком тільки одну-єдину невеличку книжечку своїх поезій, — їх було достатньо, щоб уґрунтувати його ім'я в історії української поезії, але кривдню малю, коли покласти їх на терезки цілого людського життя і його спромож. П. Филипovich знайшовся в малоїдній кращій си-

туації, він видав тільки дві невеличкі книжечки поезій, які теж поставили його в перші ряди українських поетів. В них читач відчуває не тільки всю ваготу того, що поет устиг висловити, але й, не меншою мірою, ваготу слів неказаних. Людина незвичайної культури, колосальних можливостей, Филипovich увійшов в українську поезію як досвідчений поет і досконалий майстер форми, тож і те, що він устиг створити, хоч і невелике скількістю, багате своєю значущістю з кожного погляду, ідейного й формального.

При всій своїй неокласичній культурі Филипovich поет наскрізь символістичний. Одне з другим могло добре погоджуватись, бо неоклясичизм це радше поетична школа, стиль вислову, а символізм це вже певна життєва філософія. Тому теж український символізм коопе-

рував з усіма іншими поетичними школами й течіями, до футуризму включно. (Влизьків „Рейс“ з циклю „кострубатих сонетів“ — це теж своєрідна даннина неоклясицизму). Не без певної дози релігійної, пантеїстичної екстатичності, символістичний напрямок передавав духові рушення людини в добу великих зударів людських ідеологій, тривогу перед непевністю сучасного і, ще більш завтрішнього, а згодом в умовах підсоветських, цей поетичний напрямок дозволяв деякий час замаскувати справжні почуття. Ця вимога приховування дійсності, обминання називати речі по імені, оперування багатозначними натяками, мітологічними і казковими мотивами (згадати б і Драй-Хмарину „Шехерезаду“) посилювали суто поетичне значення слова, поглиблювало поезію, граючи на укриних у глибині кожної людини силах підсвідомої тривоги, а ще до того в умовах підсоветської України, де та людина жила в постійній непевності за своє голе буття. З того погляду деякі поезії Филиповича набирають незвичайної глибини, ось як „На поталу камінним кригам“, де поетова тривожна душа вартує й надіється приходу Пророка і встання Лазаря, або „Закликаю вітер і хмари“, де поет закликає землю і сонце, щоб тільки в його бідній країні росли квітки й рослини.

Дуже характеристичний вірш „єдина воля володаря світом“. Там „велика мрія, мудра і єдина недаром дзвонить у все-світній дзвін“ — і кожен марксистський критик міг би вигідно толкувати такі рядки як співзвучність комуністичній добі; але далі ми читаємо, що „всі колись з'єднаються в просторі — людина, звір, і квітка, і блакить“, — і ми відчуваємо тут радше перегук з теорією Айнштайна, з його намаганням знайти уніформний закон для вняснення космосу. Але в Айнштайна цей закон фізичний, а в нашого поета „єдина воля“ подана в сфері ідеалістичній. Ми не кажемо, що поет такі натяки й протиставлення робив свідомо, хай це було тільки трансцендентне почуття, але для поета і цього досить.

Поетична майстерність Филиповича пробивається передусім у незвичайній простоті вислову. Все зайве, всю орнаментуку слова, вигравання ним задля

нього самого він залишає осторонь, щоб творити такі прозорі строфи, як:

Вже чекають поблідлі дні
Яснозорих пісень спокою,
І кружляють жовті вогні,
Легким листям летять за мною...

або:

Я ждав: проміне тоска,
Ти крила душі розправни,
І ніжна, біла рука
Торкнулася білих клявіш...

Тут є та досконала неоклясична простота і стиль, що ми вже його мали нагоду назвати „нарбутівським“ — це мистецтво великих ліній, обчімханих з усього зайвого, — того, що стоїть на перешкоді схопити суть сказаного — відразу, першим проблиском свідомости. Словник Филиповича не виблискує ніякими надзвичайними словами, він, можна б сказати, вияв хемічно чистої інтелігентської мови, але до яких глибин мусить сягнути поет, щоб вибухнути таким підземним струменем поезії, як ось:

В повітрі скрізь лунають звуки,
Веселий вітер ще не вмер,
І зачеринуть, як схочуть, руки
Води із вікових озер.

Навіть багаті і вишукані епітети-образи не надто численні (чубаті хмари, дні перекуплені, золоті човни задуми, отруйна радість, голодне око ночі), він оперує навіть зовсім банальними: високі могили, чорний крук, чорні ночі, широкі поля, голос мильй (це останнє — улюблений епітет Пушкіна, але Котляревський ще в „Енеїді“ написав „навіки мильй глас умов“). Проте, можна сказати, в поезії Филиповича головне не поетичні образи, а інтонація, той власний голос, ритм, що за його пульсом пізнаємо індивідуальність поета. Тут він невимовно багатий, вишуканий, вирафінований поет, що вміє шарпати струни найглибших почуттів, поривати нас у сфери не тільки чисто поетичної, а й музичної краси.

В обставинах української дійсності з невеликої поетової спадщини далеко не все могло бути зібране у виданій книжечці. Повністю подані обі його збірки, „Земля і вітер“ і „Простір“, та деякі розсипані по журналах оригінальні й пере-

кладні поезії. Але на еміграції годі було роздобути навіть „Життя і Революцію“ з 1926 р., де знаходиться кілька віршів Филітовича поза збірками. Напевно ще з десяток його перекладних речей можна буде згодом знайти по різних виданнях, наприклад, припадуємо, що в виданій у Києві в 1924 р. в-вом „Слово“ „Антології російської поезії“ в українських перекладах за редакцією О. Білецького знаходиться куди більше перекладів Филітовича. Друкована (але де?) була теж Боллерова „Літанія до сатани“, що є продовженням „Авеля і Каїна“, переклад якого поданий у теперішній збірці.

Інформативна стаття О. Ф. і примітки дають чимало фактичного матеріалу про поета і його твори. Можна б пожалувати, що не складено хоч якоїсь загальної бібліографії писань про поетичну творчість Филітовича, В. Державин у своїй статті на ніякі матеріали, крім власних, не покликається. А про Филітовича поета писано в нас не так то мало, починаючи хоч би з рецензії Є. Маланюка на „Землю й вітер“ ще в 1922 р., почерез різні антології аж до перекладів його поезій на такі мови, як німецька, англійська, польська. Все це речі варті згадки.

На обкладинці збірки поезій ніколи не слід зазначувати року, як це зроблено в цій збірці. За рік це буде анахронізм, а поезія — позачасова.

С. Гординський

Василь Косаренко-Косаревиц. Московський Сфінкс. Міт і сила в образі Сходу Європи. Повне видання. Накладом автора. Нью Йорк, 1957. 489 ст.

„Московський Сфінкс“ — цінна праця колишнього відомого політичного діяча й видатного публіциста, яка спершу вийшла в скороченні німецькою мовою, тепер появилася українською мовою як „повне видання“. Належить до тих публіцистичних праць, які повинні бути перекладені на різні світові мови й масово поширені. Саме такі твори, як „Московський Сфінкс“ розрушують широкий читачкий загаль, такі твори „роблять зду кров“ і скеровують читача до правдивого джерела, науки, розбуджують у нього позитивні сумніви і спонукують його більш дбайливо й обережніше підійти до тих питань, на які мають готові від-

повіді „найзнаменитші науковці“ для збаламученого читача.

Від публіцистичного твору не вимагаємо строгої наукової точності, і ніхто авторові не візьме за зле, а радше, ніхто не стане сперечатися напр. за те, чи двоголовий московський орел є візантійського чи тверського походження (стор. 149), хоч важко погодитися з автором, що Теофан Прокопович був „рятивником українського народу“ (ст. 184), або Гоголя хтось „примушував“ писати по-московськи (ст. 194). Це речі, над якими, читаючи публіцистичну працю, переходимо до „денного порядку“. Від публіцистичної праці ждемо не строго наукової правди, а сміливої, спертої на фактах концепції, яка б захопила читача і зрушила його із шабляноного способу думання. „Московський Сфінкс“ Косаренка-Косаревича саме ці риси має і в тому його цінність.

Уже численна німецька критика на німецьке видання цієї праці одногослоно признала її велику цінність. Сьогодні ж, коли ця праця появилася в повному виданні, українською мовою (та ще й накладом автора), її треба щиро вітати. Може воно й дивно виглядає, що ми, українці, для яких Москва була й є ворогом ч. 1, вітаємо працю, яка наглядно вказує, чим для України є Москва. Іншими словами, годі нам без просвіти обійтися! Але так воно й є! Думаємо, що серед нас є ще дуже багато читачів „Русского Слова“ (т. Вейнбавм, Нью Йорк), тому й не шкодить, коли такому „захопленому“ понаде „Московський Сфінкс“, що його тайни „розоблачив“ К.-Косаревиц. І треба признати, „розоблачив“ дуже докладно, солідно й вичерпно. І за це належить п. К.-Косаревицеві велика подяка. Інша справа, що найбільшою подякою буде для автора, коли він зможе свою цінну працю настільки поширити серед загалу нашої публіки, щоб згодом видати її (хай і власним коштом!) в англійській мові. Для пересічного американо-канського читача така праця просто необхідна. І немає сумніву, що в англійській мові вона виконала б багато більшу роль, як усі випадкові одноднівки, маніфестації, декларації і т. п.

Накінєць дві дрібні завваги: гріб Фьодорова знаходиться не на Святомиколаївському цвинтарі, тільки на Святооуфрі-

ївському при церкві ОО. Василіян у Львові. Рівнож подану при кінці дуже цінну бібліографію треба рішуче подавати в оригіналі, а не в перекладі, бо як шукати в бібліотеці напр. „Баварський Огляд“?

Гр. Лужницький

Andrzej Bobkowski. Szkice piórkciem. (Франція 1940-1944). Instytut Literacki, Paryż, 1957. Biblioteka „Kultury“, tom XXII. Część pierwsza, str. 302. Część druga, str. 440.

Живий цікавий стиль, добре обзнайомлення з літературою Франції, дуже влучні порівняння й аналогії і не менш влучна аналіза минулого — це характерні риси цього дуже цікавого щоденника Бобковського. Пишемо „дуже цікавого“, бо справді автор так цікаво й живо описує події окупації Гітлером Франції, що читач, прочитавши 742 сторінки, жалує, що немає ще третьої частини спогадів.

Щоденник Бобковського цікавий не тільки тим, що в ньому показані події у Франції в 1940—1944 рр., на тлі яких автор розгортає свої думки й міркування, але й може ще більше тим, що в цих подіях автор умів добачити найбільш суттєве, те, що ми називаємо духовістю народу.

Переїжджаючи ровером Францію здожж і впоперек (постійно жив у Парижі), автор у своїх розмовах з готелярами, кельнерками, шинкарями, поліцитами, радниками міністерства чи бургомістрами містечок виловлює саме те найбільш суттєве, характеристичне для загалу, яке дає повний образ упадку Франції. Висновок виходить такий, що сьогоднішня Франція — це трухлява велич, яка живе з капіталу минулого, не з відсотків, а з капіталу. Сила сьогоднішньої Франції — це фікція, і якби Гітлер знав був справжню Францію, таку, якою вона насправді є, і не був зачарований її давньою величчю, як ми всі були нею зачаровані, то сьогодні Франція була б звичайною колонією Німеччини.

Незалежно від авторових міркувань про Францію, в „щоденнику“ Бобковського є чимало дуже добрих і влучних помічень і зауважень про його земляків, про версайську Польщу та про „старшого брата“. Ці помічення цікаві не тільки для польського читача, але й для

нас, бо їх можна пристосувати й до нас, українців. Коли автор описує „табори“ (готелі й літніща; де опинилася „вища сфера“ польської держави) та поведінку колишніх „сильних світу“, то поневолі нагадуються нам і наші „батьки народу“, з їхніми фразами про: нарід, майбутне, незалежну й соборну“ і — спекуляція, паскарство: Чи не писане це для нас: (у поляків існує)... „абсолютний обов'язок умирати за батьківщину, не лише, коли треба, але перш за все тоді, коли не треба. Спробуйте не вмерти! Потрібна смерть не числиться, бо це підозріле. Померлий („умжик“) міг мати якийсь особистий інтерес. Правдиве героїство, це значить померти непотрібно, але обов'язково „з фасоном“. І вмираємо непотрібно й величчю“. (II, ст. 181).

Влучні й правдиві думки автора й про наше сучасне — однакове для всіх нас, незалежно на якій землі живемо: „І одні й другі роблять те саме: змагають до вбивства думки, повного знесилля людинц, знеохоти до якогобудь умового зусилля. Адже тільки з отарою баранів можна зробити те, що хочеться. Замість людини, виховується барана... На все дати (людині) відповідь готову і легкоствавну, усунути з-перед людини всі колони думки, об які вона могла б ударитись і впасти, а під впливом упадку почати думати й розумувати. Навіщо людині читати — дати їй ілюстрацію, попередити питання відповіддю, відповідь зредагувати так ясно й прецизно, щоб не було ніякого сумніву, бо сумнів будить думку. Статистика, голоси вчєйних, „найзнаменитіших“ (жреці фараонів?) — все просте, ясне, здефініоване, як „боротьба кляс“, „права історії“, сталеві меблі й хмародери. Затуманити, очмарити, забути про людину. Не рухати нетрів людини, на поверхню, на поверхню товариші. Світ, новий, величний світ!“ (II, 264).

„Щоденник“ Бобковського є книжкою, яку писала людина, що не хоче бути зачаджена, не хоче бути бараном і не хоче забути, що вона є людиною.

Гр. Лужницький

Czesław Miłosz. Złobycie władzy. Instytut Literacki, Paryż 1955. Biblioteka „Kultury“, t. IX. 8°, str. 159.

Чеслав Мілош належить до найвидатніших сучасних польських письменників

на еміграції. Його дуже характеризує його стиль: невеличкі описи пенсіонерів станів, коротким мазком зазначувані ситуації, а рівночасно психологічна глибина, яка часом сягає не тільки в минуле, але й у майбутнє. Твори Мілоша читаються легко й приємно, однак зв'язок між окремими частинами повісті досить свободний, його треба часом „шукати“.

„Добуття влади“ Мілоша можна назвати „хронікою“, бо, як і сам автор признається, деякі постаті цієї повісті взяті із записок-хроніки Р. Подлевського з боїв польської повстанської армії у Варшаві пам'ятного для польської історії 1944-го року. Ці трагічні події були, є і ще не раз, певно, будуть темою для творчості польських письменників, дарма, що перспектива ще не досить велика, щоб їх можна було об'єктивно наświetлити. В Мілоша наświetлення цього часу є майже зовсім суб'єктивне, та Мілошові не йде про схоплення якоїсь „історичної правди“, тільки

про вартість психологічну героїв, про їхній стан, про той настрій, який пронизує всіх персонажів повісті „Добуття влади“, настрої притаманний саме Мілошові, („Долнина Ісуси“ й ін.), що ним кінчається повість: „Хто настільки буде гордий, щоб впевнитися, ніби він знає, які вчинки лучаться і піддержують себе взаємно, а які відкидається в забуття, бо вони смішні, а знову ж що вартісне можна назвати спадщиною? Краще, не пригадуючись над цим, поставити одне важливе питання: чи вміє хто бути звільненим від смутку й байдужості?“ (стор. 159).

У добрій літературній формі, яку Мілош опанує бездоганно (проф. Гіль перекладає Тукідіда й події у повісті йдуть рівнобіжно з „перекладом“, що подає їхню характеристику), герої повісті Мілоша „Добуття влади“ помімо всіх зусиль не можуть звільнитись „від смутку й байдужості“.

Знак часу! Г. Лужницький

НОВА ПРАЦЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Маємо на увазі працю акад. Л. А. Булаховського „Питання походження української мови“, видану Академією Наук УРСР, Київ, в 1956 р. (ст. 1—220). Автор розрізняє (і цілком правильно) походження літературної мови і живої мови народу. Перше, на його думку, не викликає труднощів; на це питання можна дати конкретну відповідь. „Далеко важче дати цілком переконливу відповідь“ на друге питання, „про виникнення української живої мови, як мови, відмінної не тільки від будь-яких інших слов'янських мов, але й від найближчих до неї зовнішньо і генетично (походженням) російської і білоруської“ (ст. 6).

Походження літературної мови Булаховський зв'язує з походженням української нації, а це, згідно з відповідними настановами, припадає в нього на другу половину XVIII і початок XIX ст. В той час, мовляв, виникла літературна мова, „склавшись на основі полтавсько-київського діалекту“. Не заперечуючи літературної мови „книжної“, яка панувала до цього періоду і яку він називає „строкатою церковнослов'янсько-білорусько-українською мішаниною“, Булаховський вважає, що цю мову заступила інша літературна мова, ближча до народної,

якої основоположником був Іван Котляревський.

Автор спиняється докладніше на мовних особливостях полтавсько-київського діалекту, які відбилися у творах перших українських письменників і поетів (Котляревський, Шевченко та ін.). Булаховський відмежує і признає своєрідну роль письменникам Галичини (І. Франко, О. Кобилянська, І. Воробкевич та ін.), присвятивши навіть окремий розділ: „Літературна мова в Західній Україні“. Мовляв, ця літературна мова „значною мірою ґрунтувалась на місцевих південнозахідних діалектах“ і вона „не стала до кінця унормованою“, дарма що нею користувався такий майстер художнього слова, як Іван Франко. Тимто, на думку Булаховського, ця західноукраїнська літературна мова не стала справжньою літературною мовою; справжньою літературною мовою, згідно з теперішніми настановами в українській мовознавстві, він вважає мову наддніпрянську, яка з часу Котляревського розвивалась на полтавсько-київській діалектній основі: „Не можна мати найменшого сумніву ні в справедливості положення про виникнення національної української літературної мови на полтавсько-київській го-

вірковій основі, ні в тому, що, відповідно до всього розвитку цієї літературної мови, саме полтавсько-київська її основа назавжди асимілювала собі тимчасові місцеві відхилення" (ст. 28).

Після цих двох розділів про походження двох літературних мов — східної і західної, Булаховський переходить до розгляду питання української мови в „документальному письменстві XIV і пізніших століть“. Він стверджує, що „документи письмової мови цього часу за їх діалектними ознаками відбивають або „західноукраїнську“, або „білоруську“ основу“, підкресливши зокрема в формуванні тодішньої літературної мови ролі Галича, столиці Галицько-волинського князівства. А документально він стверджує це такою пам'яткою, як Галицько-волинський літопис (за Іпат. списком XV ст.). Великого значення надає Булаховський грамотам XIV—XV ст., де в найбільшій мірі відбились жива українська мова того часу.

В цьому розділі Булаховський зіткнувся з питанням формування російської, української і білоруської народностей. В „Очерках истории СССР“. Период феодализма XI—XV вв., II, виданих АН УРСР у 1951 р., сформування названих „народностей“ відноситься приблизно до XIV—XV століття. При тому там же сказано, що це питання вимагає дальшої розробки. Але в „Очерках“ немає критичних зауважень до того, що говорить з приводу цього питання в „Истории СССР, I“ (1947 р., стр. 231), і це примусило Булаховського зробити досить сміливий крок вперед, — вказати на те, що викликає в нього заперечення або сумнів.

Там читаємо так: „Процесові оформлення української і білоруської народностей сприяло те, що в кінці XV ст. в середині західних і південнозахідних руських земель стала зникати економічна роз'єднаність, підсилились економічні зв'язки, утворились місцеві політичні центри“. І далі: „На основі старих місцевих говорів складалась білоруська і українська мови з їх фонетичними і морфологічними особливостями; рівнобіжно відбувався процес оформлення білоруської і української культури“. І ще далі: „Приблизно з цього часу можна говорити про білоруську і українську народності на ґрунті східного слов'янства“.

Булаховський вказує на ряд „неточно-

стей“ у цьому твердженні. Перша неточність, на його думку, полягає в тому, що процес економічної консолідації західних і південнозахідних земель у кінці XV ст. не ставиться в зв'язок з консолідацією двох окремих східнослов'янських народностей, не згадуються, мовляв, окремі центри економічної консолідації, зміцнення яких „більшою або меншою мірою повинно було сприяти поглибленню діалектичної диференціації і створенню нових мовно-етнічних масивів“. Друга неточність, на думку Булаховського, полягає в тому, що нібито поглиблення відмінності між „давньоруськими“ діалектами, на основі яких виникли білоруська і українська мови, виявилось тільки в фонетиці і морфології, — забута, мовляв, „така найчутливіша до рухів життя діалекта, як лексика“. Нарешті, не вмотивовано, на думку Булаховського, виразити аргументами, чому тільки з кінця XV ст. можна говорити про білоруську та українську народності як про окремі культурні й етнічні сформування. „Якщо, — каже Булаховський, — йде про їх мовну відмінність від східної частини східнослов'янського масиву, то вона для говірок майбутнього білоруського типу не становить сумніву вже для XIII ст., причому — не тільки в фонетичному й морфологічному аспекті (наприклад, договірна грамота смоленського князя Мстислава Давидовича з Рігою й Готським берегом 1229 р. не має місця сумнівам, що вже на початку XIII ст. існували риси окремого західноруського мовного типу, хоч і ближчого до північного, ніж до пізнішого південноруського). Якщо, — каже далі Булаховський, — наведено положення стосується лише того, що саме з кінця XV ст. вирісовується розпад спільного білорусько-українського активного письменства, то цей факт, справді знаменний для історії письмової мови, є лише дуже відносним свідченням щодо стосунків у живій мові населення країв, де виживалась ця актова мова, і, навпаки, як ми побачимо далі, є доволі певних фактів, що промовляють за далеко ранішу і досить виразну диференціацію мовних типів білоруського і українського характеру. Справа, отже, далеко складніша“ (ст. 41).

Цю свою думку Булаховський щодо білоруської мови підпирає твердженням

знавця білоруської мови акад. Е. Карського (*Zeitschrift für sl. Phil.*, I, 1924), а щодо української мови він стверджує численними фактами в дальшому розділі: „Майбутні українські риси в староруських пам'ятках до XIV ст.“ (ст. 45—82), де подає матеріяли з давніх пам'яток в галузі фонетики, морфології, синтаксис і лексики, пам'яток, що мають багато ознак живої мовної стихії того часу. З них Бухаловський відзначає особливо такі, як рефлексія **ѣ** в **і**, **о**, **е** — в **і** та ін. А „така типова риса української мови, як відсутність пом'якшення приголосних перед **е**, риса, що виразно відрізняє українську мову в цілому від найближче споріднених з нею — російської і білоруської та сусідньої польської, виникла, як є серйозні підстави гадати, вже вдавнині, точну хронологію якої навряд чи можна напевне встановити“ (ст. 62).

Правда, тут Булаховський у своїх твердженнях дуже обережний: він говорить тільки про „риси майбутньої української мови“ в пам'ятках, але самий факт, що він розбиває штучно створений бар'єр XIV ст. і в шуканні основ української мови як системи заглиблюється в далекій старовині, заслуговує нашої уваги. Ми не будемо тут спинятися на деяких інших моментах, не згідних з даними сучасної науки, як, напр., визнавання ним теорії Соболевського про т. зв. „нове ять“, дотримування теорії Шахматова про первісну м'якість приголосних перед **е**, **и** в українській мові тощо. Ми можемо тільки ствердити, що цей розділ, як один з основних розділів, у Булаховського поданий в ґрунтовнім опрацюванні і з деяким критичним підходом може бути корисним для фахового читача.

Окремий розділ автор присвячує питанню про „південноруську лексику в пам'ятках“, де він переважно спиняється на аналізі найновіших праць з цієї діянки, зокрема праці проф. Ф. Філіна „Лексика русского литературного языка древнекиевской эпохи“ (Ученые записки Ленинград. госуниверситета педагогического института им. А. П. Герцена, т. 80, 1949). Після докладної аналізи цього питання Булаховський робить висновок про „відносно слабе відбиття в сучасній українській мові, однаково — літературній і діалектній, староруської лексики“, що поясню-

ється, на його думку, тим, що лексика, з одного боку, „відкрита стороннім впливам“, з другого боку, вона „найбільш рухлива, найбільш чутлива до можливих впливів суспільного життя“. Тому склад лексики за ці століття, мовляв, дуже змінився, навіть основний фонд зазнав деяких змін.

Та з усім тим, як слушно твердить Булаховський, „те, що тепер становить лексику української мови, в основному є спадщина південноруських народних говірок“. Він слушно також заперечує „однобічний“ і „необґрунтований“ погляд Соболевського, який був вражений близькістю „к великоруському матеріалу“ словникового складу Початкового і Київського літописів, бо „є чимало фактів на користь того, що сучасна українська лексика зовсім не чужа староруській, хоч і зазнала численних нащарувань, що надали їй у пізніші часи досить своєрідного обличчя“ (ст. 103—104).

Звідси цілком натурально випливає у Булаховського заперечення підтриманої Соболевським теорії Погодіна про неукраїнськість давнього населення Києва. Переглядові цього питання Булаховський присвятив окремий розділ: „До питання про мову стародавнього Києва та Київщини“ (ст. 104—125), де він піддає науковій критиці хибні погляди Соболевського в його статті „Древнекиевский говор“ (Изв. Отдел. русск. языка и словесности АН. X, 1905, стр. 308—323). Хоч теорія Погодіна-Соболевського давно вже відкинута в науці, проте нам важливо взяти на увагу цей новий перегляд Булаховського, підпертий численними новішими мовно-історичними фактами, які ще раз доводять і стверджують необґрунтованість аргументів і хибність методологічних позицій Соболевського, як про це ще раніше рішуче висловився у своїй полеміці з Соболевським А. Кримський в статті „Древнекиевский говор“ (Изв. Отдел. русск. языка и словесности АН. XI, кн. 3, 1906).

Булаховський не міг обминути й такого питання, як українська мова в історичних стосунках з іншими східнослов'янськими, присвятивши цьому питанню окремий розділ (ст. 125—142). Тут він зайняв позицію давньої східнослов'янської спільноти на підставі таких спільних рис, як повноголосся, втрата носо-

вих звуків, рефлексії давніх груп dj, tj, зміна глухих ъ, ь в о, е, заміна кінцівки **-омь** в орудному однині чол. роду **о-**основ кінцівкою **-ъмь** від **у-**основ, заміна твердої кінцівки дієслів **-тъ** м'якою **-ть** та ін. Отже, фактично, Булаховський в цім питанні пішов за Шахматовим, тільки в окремих місцях висловив критичні зауваження.

Основна теза Булаховського така: „Маючи свою виразність, свою цілком певну „фізіономію“, українська мова разом з тим у сім'ї слов'янських мов має ближчих за інші родичів“ (ст. 128). Такими найближчими родичами він вважає російську й білоруську мови, віддаючи данину теорії „спільноруської єдності“, поділяючи погляди Шахматова і Лера-Сплавінського (див. „Сборник“ Соболевського, 376). Булаховський поставив за завдання шукати спільних рис, через що й розділ цей вийшов у нього однобічно деталізованим, незакінченим.

Такий методологічний підхід до справи привів Булаховського лише до констатації „найголовніших рис“ української мови в спеціальному дальшому розділі: „Найважливіші риси (особливості) української мови“ (ст. 143—153), без докладного заглиблення в їх історичне минуле, а також до твердження про спільні риси між українською і білоруською мовами теж в окремому розділі: „Українсько-білоруські мовні зв'язки“ (ст. 153—169). Про ці речі ми читаємо майже в кожному советському підручнику з історичної граматики. З усіх рис Булаховський відзначив тільки одну, яка сягає „дуже давнього часу“ і якої „не відбито в староруських пам'ятках“ (ст. 154). Це слова з **-ов-** між двома приголосними (**вовк, довгий**), тоді як в інших позиціях виступає звичайно л (**горілка, голка**).

В розділі: „Критичний огляд найважливіших теорій розгалуження східнослов'янської мовної єдності“ (ст. 169—194) Булаховський піддає критиці головним чином погляди Шахматова, Лера-Сплавінського, а також подає докладну аналіз статті проф. Р. Аванесова „Вопросы образования русского языка в его говорах“ (Вестник Московского университета, 1947, ч. 9), не даючи однак будь-яких синтетичних висновків. Так само нічого конкретного не сказав він і в розділі: „Кілька зауважень про археологічні свід-

чення“ (ст. 208—212), ствердивши тільки свої основні позиції „колишньої спільності східнослов'янських мов“. „Дуже правдоподібно, — пише Булаховський, — що процес створення східнослов'янської єдності, дійсно, відбувався не тільки як безпосереднє виділення її з єдності протослов'янської, а перебірався фактами, можливо, нерідкими, інтеграційними, об'єднувальними процесів. Але при всьому цьому, дуже виразна близькість слов'янських мов між собою, дуже виразні риси колишньої спільності східнослов'янських аж ніяк не дають великого права відсувати риси мовної їх подрібненості до дуже давніх часів і шукати в останніх коренів теперішнього розходження“ (ст. 209).

Така головна настанова Булаховського. Цю настанову він стверджує в своїх кінцевих висновках: „Мови російська, білоруська і українська з погляду порівняльно-історичного становлять спільність, що може бути протиставлена за ознаками, які склалися, мабуть, переважно в IX—X ст., іншим слов'янським“ (ст. 213). Ми не будемо тут цитувати довгих і складних висловлювань про цю „спільність“, а вкажемо тільки, що ця настанова нашого вченого, відповідно до умов, спирається на політичний настанові, що особливо виразно виявляється в кінцевих словах автора: „Серед того, що ці народи особливо щільно з'єднує, роль міцного фактора належить, звичайно, спільності їх походження і всім перевагам мовної близькості, які так благодійно виявляються в усіх сторонах багатобічного розвитку українського народу“ (с. 219).

Отже, вкінці можемо ствердити, що праця акад. Л. А. Булаховського в деталях дослідження безперечно становить певне надбання в історії української мови. Використання численної наукової і то найновішої літератури, докладний розгляд деяких історичних проблем української мови, намагання вирішувати мовні питання на матеріялі цілої мовної системи (фонетика, морфологія, синтаксис і лексика, а також і наголос) — все це заслуговує на увагу як позитивні сторони праці. Багато шкодять праці цього взагалі сумнісного вченого вимушені настанови, які безперечно знижують наукову вартість праці.

П. Ковалів

Б. Р. З МАНДРІВКИ ПО КНИГАРСЬКИХ ПОЛИЦЯХ

Не маючи змоги мандрувати довкола землі, як „спутники“ й „експлорери“, ані довкола півсвіту, як д-р Я. Рудницький, ані теж по Америці й Канаді, як Докія Гуменна або проф. В. Кубійович та д-р А. Фіголь, ми помандруємо з читачами по книгарських полицях, де вже назбиралося чимало всякого друкованого добра, з яким треба бодай побіжно познайомитись. Деякі видання були вже рецензовані в нашому журналі, але більшість із них чекають ще на чергу. Спробуємо їх тут злегка обговорити. Ось полиця самої белетристики — повісті, оповідання, поезії, спомини, репортажі тощо. Перша скраю — книжка репортажів відомого „експлорера“ або ж дослідника українці по європейських та американських бібліотеках д-ра Ярослава Рудницького п. з. „З мандрівки по Америці“. Це вже друга*) його книжка мандрівних репортажів т. ск. дослідного характеру, репортажів, яких у нас, здається, досі ще не було. Автор узяв собі за завдання, об'їжджаючи різні міста й країни, відвідувати різні, головню університетські бібліотеки й перевіряти в них стан українці. В обговорюваній книжці автор оповідає про свою мандрівку по нашій країні, Північній Америці, і про різні бібліотеки, які він під час своїх мандрів відвідав, досліджуючи стан українці. Вислід його мандрівки і дослідів цікавий і цінний, бо громадянство наше може довідатися, як стоїть, а чи радше лежить, наша справа в американському науковому світі. Це тимбільше важне, що ми вважаємо себе „амбасадорами“ України, а американські бібліотеки не мають здебільша українських книжок. Загально бравши, стан не безнадійний, та все таки малонадійний. Україніка по американських книгозборах, як виходить із звідомлень досліджувача, здебільша невеличка, де-не-де вона відсепарована від московського відділу, звичайно, досить великого, а де-не-де „воз'єднана“ із „братнім великим“... відділом. Авторові доводилося неоднократно інтервенювати

в справі „роз'єднання“ та розшукувати українські видання. Якби ж то їх було багато, то й не важко було б організувати окремих український відділ, але часто буває всього-на-всього кілька книжок, якими ніхто не користується ані ніхто з українців не цікавиться. Так що стан українці по американських бібліотеках не викликає захоплення. Про це автор і пише в своїй книжці і дає громадянству знати, де треба заактивізуватись, щоб україністичний відділ у бібліотеках стояв на відповідному рівні. Оскільки нам відомо, то в Америці вже існує таке товариство, а чи тільки групка людей, які поставили собі завдання організувати й доповнювати українці в американських бібліотеках найціннішими й найкращими виданнями. Ці люди вже навіть закупили кількадесят вартісних книжок для одного чи двох університетів. Варто було б, щоб цей гурт патріотів збільшився і перетворився в велике товариство, яке взяло б під свою опіку всі американські бібліотеки, де повинен бути зорганізований або постійно доповнюваний україністичний відділ. Цим товариством як і самою справою повинні поцікавитись теж і студентські організації.

Вертаючись до книжки Я. Рудницького, треба сказати, що написана вона цікаво і живо, дотепно й „белетристично“. Автор має неабиякий розповідний хист, легкий, з гумористичним забарвленням, стиль і зміє цікаво оповідати, тому книжка читається як белетристика. Недоліком її є хіба те, що вона... ну, неповна — немає в ній „ніжє титли“ про такий осередок, як Філядельфія (льокальний патріотизм!), де все таки є пенсильванський університет з великою бібліотекою і невеличким, щоправда, але досить добірним україністичним відділом, приданим чи не в більшості заходами Яра Славутича, що студював у цьому університеті. Відділ цей постійно доповнюється ціннішими виданнями „звідси“ і „звідти“. І ще є в Філядельфії „Публічна бібліотека“ з невеличкою українікою, яку варто було авторові побачити й „описати“. Ну, та коли не побачив і не описав, то й книжка його не може бути повна.

*) Першою була книжка п. з. „З мандрівки довкола півсвіту“, в якій автор пише про українці в європейських бібліотеках, про що ми вже свого часу писали.

Хотілося б згадати при цій нагоді й інші книжки цього автора, як нпр. „Збірник Заходознавства“ III том та „Україніка Канадіяна“, але на них ще прийде черга, а покищо ми будемо даліше розглядати белетристику.

Ось під рукам повість молодого польського письменника **Федора Одрача** п. з. „**Шебетун**“. Одрач, безсумніву, талановитий письменник. В своєму дорібку він має вже збірку оповідань „В дорозі“, а чимало його оповідань появляється в періодичній пресі.

В своїй повісті Одрач змальовує образ темного польського села з часів т. зв. „панської Польщі“. Можливо, що він мав ідею показати певні психічні перемини польського села під впливом нових течій, які надходили через молоде покоління із західних українських земель, але втілити цю ідею в мистецьку форму він ще не зумів. Не найшов відповідних мистецьких засобів, щоб переконливо і справді по-мистецьки розв'язати свою ідею. Повість, безсумнівно, має в деталях та епізодах певні мистецькі вальори, які свідчать про авторів безперечний літературний талант, але головної постаті авторові так і не вдалося повністю й мистецьки розкрити, тому вона й вийшла в нього невизраза, нерозвинена й непереконалива, словом, недороблена. В композиції повістєвого сюжету Одрачеві бракує досвіду, він пускається на немистецькі трюки, які в поважній повісті не мають місця. Можливо, він ще повністю не усвідомлює, що не всякі засоби добрі для реалізації даної ідеї. А такі компоненти, як „деус екс махіна“, або по-нашому „Пилип з конопель“ та всякі інші невинувдані несподіванки надаються, може, до пригодницької або кримінальної повісті, а не до серйозної, як він її задумав. Таким „Пилипом з конопель“ є певною мірою і герой повісті Василь Грудок (він же Шебетун), якого образ замрячений, занадто викомбінований і мало переконливий. Автор майже не показав його розвитку; його „дії“ не завжди мають твердий ґрунт і висять у повітрі. Те саме можна сказати і про деякі інші постаті, яких автор вивів у повісті. Словом, автор мав ідею, та не знайшов для неї мистецької форми, думаючи, мабуть, що головне — ідея, а форма — дрібниця, можна оформити ідею

абияк. Проте, треба ствердити, що в Одрача є багато даних стати добрим письменником і написати неодну добру повість, але треба бути уважливим до форми, отже до композиції, до будови сюжету, до засобів змальовування персонажів і т. п. і не шукати якихсь незвичайних і штучних засобів та трюків, які псують усю роботу. Повість Одрача, щоправда, читається цікаво, вона не нудна, але, на жаль, не кожна цікава повість буває мистецьки вартісна. А така тема, яку вибрав собі Одрач, не тільки цікава, але й варта мистецького опрацювання, тільки ж над нею треба сумлінно попрацювати, щоб усі елементи були вартісні.

Чергова книжка — вона відрізняється від інших своєю товщиною — це збірка гуморесок відомого вже гумориста Миколи Понеділка п. з. „**Вітаміни**“.

Серед сучасних українських письменників-гумористів на еміграції Микола Понеділок займає вже досить видне місце, хоч він ще письменник віком і літературним дорібком молодий. „Вітаміни“, це перша його збірка гуморесок, тому й не дивно, що зібрані тут оповідання, написані в різних часах — Понеділок почав друкуватися в 1947 р. — якісно ще нерівні і стилістично „нескрystalізовані“, тобто не устійнені. Проте його власний стиль уже виразно зарисовується і відрізняється від інших гумористів. Певно, що начитання гумористичною літературою ще певні сліди в Понеділка залишає, але це для такого автора як Понеділок зовсім не грізне, бо в нього є досить таланту й амбіції, щоб від усяких посторонніх впливів, оскільки вони є, скоро визволитися. Та навіть якби він і засвоїв собі якісь не собою витворені засоби, то він їх напевно використає в свій власний спосіб, надавши їм власного т. ск. кольориту. Тому вилловлювання чужих засобів у Понеділкових гуморесках, це, як сказала б Галина Журба, „вилловлювання бліх“. Йде тільки про те, щоб його гумор був справді гумористичний і ширий та невимущений і щоб спонукував кожного щиро сміятись. Понеділок, очевидно, вміє викликати сміх, часом навіть регіт, а часом тільки усмішку, але побіч того в його гуморесках є й „порожні місця“, як от зайва говірли-

вість, повторювання окремих слів чи фраз, непотрібне місцям вживання ремарок, перебільшені перебільшення, неприродні ситуації і т. п. — Ці засоби не є домінуючі в Понеділкових гуморесках, бо автор їх постійно селекціонує і вдосконалює і старається їх виголювати. Може тільки говірливість залишається в нього домінуючою, але це, мабуть, походить від того, що Понеділок дуже часто виголошує свої гуморески публічно, на різних вечірках й імпрезах, а в публічному виголошенні така говірливість не разить, навпаки, вона може навіть і розважає слухача. Зате в тихому читанні, без участі авторського голосу й інтонації такі засоби розминаються з ціллю і пропадають. На папері вони ніби є, але відгомону в читача вони не знаходять.

Інший засіб, який Понеділок часто вживає, це гіпербола, або перебільшення певних рис, рухів, подій, ситуацій тощо. Це дуже частий засіб викликати веселість і сміх, і Понеділок ним уміло користується, але часом у нього трапляється перебільшене перебільшення, яке викликає враження неприродності і не дає бажаного ефекту. Гумор, це делікатна річ, яка не терпить грубости, тому нераз і грубість треба передавати тонко.

Щодо тематики, то в Понеділка вона досить ще обмежена, але в більшості вона по-своєму, тобто оригінально оброблена. Може тільки деякі теми йому не пощастило обробити цікаво, наскрізь по-новому, особливо ті шаблонні, за які хапається чи не кожний гуморист.

Дуже важно, щоб гумореска мала пуанту, динамічний вершок. Що гостріша пуанта, то міцніша гумореска, а нераз

весь гумор і кріється в самій пуанті, як у кожному дотепі. Понеділкові гуморески не завжди мають пуанту, а коли й мають, то не завжди сильну. В більшості Понеділок ставить на комізм ситуацій (підсоветська тематика) і постатей, а частіше на комізм фразеології, але останнє не дуже попладне. Бувають гумористи, що грають виключно на комізмі словництва, тому й деформують мову персонажів аж до плачу (читача). І це вже стало трафаретом, тому й не викликає сміху. Хіба якось дуже несподівана деформація спроможна викликати усміх, але це тільки дехкому вдається. Цього засобу Понеділок не вживає і це добре, бо не треба калічити мову, навіть для сміху.

Щодо сатиричності, то Понеділок в загальному лагідний і не злобний сатирик, може навіть подекуди залагідний. Лагідна сатира теж добра, вона навіть більше гумористична, ніж гостра. Понеділок саме на це й розраховує, щоб сатирою викликати гумор, але лагідна сатира, особливо на нашого читача, слабо діє. Мабуть наші громадські й національні хибні не спроможна усунути і найгостріша сатира, бо певні хибні вже так у нас акорінені, що жадна сила їх не викоринить. Та все таки коли автор пише сатири свідомо, тобто вживає її не лиш як гумористичного засобу, щоб викликати усміх, але як засобу „лікувального“, то він мусів би свою сатиричність трохи більш загострити. Але це його справа. Коли його ціль викликати сміх, то досить, кажуть, що сміх, то здоров'я, а здоров'я варте найбільших маєтків. З цього логічний висновок, що Понеділкові „вітамінні“ варті коли не найбільших, то все таки маєтків, бо вони побуджують до ширшого сміху.

ЛИСТУВАННЯ СТАЛІНА З ЧЕРЧІЛОМ І РУЗВЕЛТОМ

Це незвичайно цікаве листування т. зв. колінь „великої трійки“, що появилося ще під кінець 1957 р., стрінуло повну мовчанку англомовної преси. І не диво, бо документи, що їх опублікувало советське міністерство закордонних справ, як не можна краще ілюструють взаємини „великої трійки“, якщо взагалі взаєминими можна називати ситуацію, в якій один б'є в стіл і вимагає „по'се му

бить“, а два другі покійно хитають головами і мило усміхаються.

Читаючи ці переписку, просто неможливо зрозуміти, як могли Черчіл і Рузвелт так гнутися перед Сталіном і до якої міри ці два „великі“ втрачали вже не дипломатичну, а просто людську гідність.

Як з цього листування Черчіл-Сталін виходить, Черчіл заховувався як несмі-

ливий підрядний амант на сцені аматорського театру: „не маю слів захоплення, коли дивлюся на ваші величаві потягнення“ (лист з 11. лютого 1942.), „із запертним віддихом довідуємося про ваш наступ“ (24. листопада 1942.), „які марні й негідні є наші операції на фронті в порівнянні з вашими велетенськими операціями, якими Ви кермуєте“ (11 березня 1943). Сльози радості виступають в очах Черчіла, коли Сталін після йому фільми, ноти чи своєї світлинки; про фільм „Сталінград“ пише Черчіл Сталінові, що „цей фільм є величавий і весь британський народ зворушений ним“. З приводу світлинки Сталіна, яку Черчіл одержав від Сталіна, він пише: „одержав я Вашу величаву знімку з підписом, який так дуже збільшив мою радість з приводу одержання її!“ (3 липня 1944.). А по виїзді з Москви пише Черчіл до Сталіна: „молюся, щоб Вам було дане довге життя, щоб Ви могли кермувати долею своєї країни, яку під Вашою кермою виявила свою величність...“ (17 лютого 1945).

Не менше захоплення виявляє в листах і тодішній президент США, Ф. Д. Рузвелт: Він пише: „американський народ захоплений величавими боями Вашого війська“ (12 квітня 1942), „... ми захоплені опором, який ставить Ваша країна“ (19 серпня 1942), „дамо Вам поміч якнайшвидше і якнайбільше...“

На всі ці „захоплюючі“ листи писані із „сльозами радості й зворушення“ Черчіла й Рузвелта, Сталін відповідає спокійно, річево й... саркастично. Він ані не захоплений, ані не зворушений і висадку в Нормандії характеризує: „історія не знає другого такого факту як щодо розміру, так і щодо плянування й мистецького виконання“, згадує при тому Наполеона, якому не повелося сфорсувати канал Ля Манш і зауважує, що „історія оцінить це як осяг високого ступеня“.

Справа другого фронту викликає деякі дисонанси між Черчілом і Сталіном, бо Сталін хотів, щоб Англія допомогла йому зайняти Норвегію. Черчіл протинився тому, тоді Сталін почав домагатися, щоб перекинути 25—30 британських дивізій на Україну (13 вересня 1941), а це, безсумнівно, означало б припинення висадки й залишення Європи Сталінові. Черчіл каже, що другий фронт буде

можливий не раніш 1943 р., але Сталін пише йому: „це все починає бути неповажне... советський уряд не може погодитися на такий реченець“ (23 липня 1942).

Коли розглядаємо задуми Сталіна, то бачимо, що його бажання було перш усього відтягнути свій фронт і намагання, щоб англійці зробили якнайвидше (а тим самим і без успіху) висадку, в висліді чого в руках Сталіна найшлася б уся Європа.

Цікава є низка телеграм, яка стосується різних „приємностей“ обмежувань свободи англійським морякам і залагам конвоїв, які перевозили зброю до Мурманська. Морякам не вільно було висідати на берег, їхнє листування цензурувала спеціальна советська комісія і т. п.

У загальній стратегії не було між членами „великої трійки“ довір'я. Черчіл інформує Сталіна часто як про загальні пляни, так і про окремі фази воєнних дій, а Сталін приймає все до відома, але сам старається якнайменше говорити. Врешті Черчіл звертається до Сталіна просто: „ніколи я Вас не просив, щоб Ви подавали мені дані про російську армію, але був би я радий почути, які є найбільшчі перспективи на советському фронті“ (19 червня 1943). Сталін на цього листа не відповідає. При кінці війни Черчіл нову пише до Сталіна: „... ясно, що Айзенгауер не може виконати свого завдання, не знаючи Ваших плянів“ (24 грудня 1944). Сталін знову не відповідає.

Коли Черчіл, незалежно від сахаринних слів, ще час до часу умів Сталінові сказати „ні“, то Рузвелт, здається, дав собі слово не супротивлятися Сталінові і слова додержав. Листування Рузвелта із Сталіном починається від „подарунку“ Сталінові одного мільярда доларів. Сталін потверджує одержання цього мільярда „із широчю вдячністю“ (4 листопада 1941) і в три місяці пізніше дістає в подарунку ще один мільярд доларів, що його відбір Сталін теж потверджує „із вдячністю“ (18 лютого 1942). Але коли Рузвелт вертається до Сталіна з пропозицією зустрічі й обговорення спільної політики щодо Німеччини, Сталін відмовляється (6 грудня 1942) тим, що, мовляв, „треба дбати про фронт“ і „все можна полагодити кореспонденційним

шляхом" (14 грудня 1942). Рузвелт заявляє тоді готовість вислати американське летунство на Кавказ і **Далекій Схід**, але Сталін відразу (і то двічі) відповідає, що може погодитися тільки на посылку йому літаків, але без летунів і „не на Далекій Схід“, бо „СССР війни на Далекому Сході не веде“. (5 і 13 січня 1943). Сталін відкидає теж пропозицію Рузвелта, щоб генерали Бредлі й Маршал поїхали до СССР для обзнайомлення з військовим знаряддям, і гордовито відповідає: „е ясною справою, що російські воєнні об'єкти можуть підлягати тільки російській інспекції... а що до приїзду ген. Маршала, то мушу сказати, що не зовсім розумію мети його місії“.

Але Рузвелт, зовсім тим не вражений, знову звертається до Сталіна з проханням зустрічі й пише лірично: „це не мала б бути якась банальна конференція із штабовцями й дипломатами, — це була б неофіційна, проста зустріч нас обох на кілька днів... наступило б між нами те, що ми звемо „наближення умів“.*) Але Сталіна зовсім не захоплює це „наближення умів“ з Рузвелтом і він знову відмовляється від зустрічі. Щопиш по трьох місяцях сам виступає з пропозицією зустрічі, але з генералами й дипломатами та назначає місцем зустрічі Тегеран. Рузвелтові Тегеран зовсім не відповідав, головню з уваги на комунікаційні труднощі з Вашингтоном. Благальним листом він звертається до Сталіна, мовляв, їхня зустріч „матиме величезне значення не тільки для наших народів, але для майбутніх поколінь усього світу“, а „майбутнє покоління буде вважати трагедією, коли б цих кількесот миль мало перешкодити зустрічі Вашій, Черчіла й моєї“ — і тому назначити інше місце зустрічі, не Тегеран. (25 жовтня 1943). Але Сталін, згідно із своїм „по сему бить“ відписує Рузвелтові: „Ви самі рішаєте, чи приїдете до Тегерану чи ні, а я вважаю, що Тегеран найбільш від-

повідне місце для зустрічі“ (5 листопада 1943). І президент ЗДА упокорюється перед Сталіном і пише, що він „з радістю“ прибуде до Тегерану, бо, мовляв, „ділий світ же зустрічі нас трьох“. (8 листопад 1943).

І в Тегерані наступило те, чого навіть найсмівливіший дипломат не міг передбачити і що трапилося уперше в історії: президент З'єднених Держав Америки, Рузвелт, не замешкав в домі американської дипломатичної місії в Тегерані, тільки... в советській амбасаді. Свого часу був здогад, що це була інтрига Сталіна, щоб розділити Черчіла й Рузвелта, але тепер, на основі листування, справа представляється ще гірше: це не була інтрига Сталіна, тільки сам Рузвелт хотів догодити Сталінові, розуміється, з уваги на щастя „майбутніх поколінь усього світу“. Рузвелт пише до Сталіна, що дипломатична місія американська в Тегерані міститься далеко від британської і советської, які із собою сусідують, і зовсім не бажане, щоб учасники конференцій жили від себе далеко, тому просить Сталіна порадити йому, де він має мешкати (24 листопада 1943). Розуміється, що Сталін запросив Рузвелта замешкати в советській амбасаді, чого Рузвелт і хотів.

Маючи в особі Рузвелта покірного партнера, Сталін стає щораз більшим диктатором. Напередодні висилки альянтів Рузвелт просить Сталіна видати спільну відозву. Сталін відмовляється, бо не хоче причинитися до перемоги англосаських військ в Європі і заявляє, що таку відозву можна буде проголосити щопиш після остаточної перемоги, в якій братимуть участь советські війська (26 травня 1944). В справі капітуляції німецьких військ в Італії, Молотов домагається, щоб у переговорах, які відбувалися в Берні, брали участь теж і советські старшини. Рузвелтові це не дуже подобається і він звертається до Сталіна з проханням припинити переговори (25 березня 1945). Сталін рішуче тому протривить (3 квітня 1945), а коли у відповідь на те засумований Рузвелт пише Сталінові, що „взаємне захитане довіря між союзниками напередодні перемоги“, це „одна з найбільших трагедій в історії“, Сталін просто й безцеремонно навчає Рузвелта, на що „однн союзник

*) Adam Prager пише з приводу публікації цього листування низку статей у лондонських „Wiadomości-ach“ і згадує, що Рузвелт хотів узяти з собою містера Гопкінса, який у Білому Домі грав ролю американського Распутіна. „Bez czci i wiary“, „Wiadomości № 4 (617) з 26. I. 1958.

може собі дозволити у відношенні до другого, а на що ні" (7 квітня 1945).

Наслідник Рузвелта, Труман, не міг уже змінити ситуації, тимбільше, що спершу дуже мало в ній орієнтувався. Рузвелт всеціло покорив свою державу Сталінові і в дійсності президентом ЗДА був Сталін. В Ялті Рузвелт, всупереч за-садам Атлантийської Хартії та своїм про-мовам, у яких виголошував найбільш во-додобні кличі, признав Советам Куриль-ські острови, що належали до Японії. Цю справу довго держали в тайні перед американським народом. Після смерті Рузвелта, Сатлін зажадав, щоб йому пе-редали ще окупаційну стрефу у самій Японії, а саме, північну частину острова Гоккайдо, мотивуючи це таким аргумен-том: „російська публічна опінія була б дуже вражена, якби російські війська не мали своєї окупаційної зони в Японії“ (16 серпня 1945). Труман відповів ко-ротко, що японські війська і на острові Гоккайдо піддаються ген. Мек Артурові й при тому попробував направити справу Курильських островів, домагаючись створення на них американської летун-ської бази (18 серпня 1945). Звичайно, Сталін до цього допустити не хотів і за-явив, що цього в умові в Ялті зазначено не було. Труман зрозумів, що Сталін уже не випустить з рук того, що йому дав Рузвелт (включно з двома мільярдами доларів!) і обмежився заввагою, що Ку-рильські острови не є власністю Сове-тів, тільки Японії й їхня доля буде пред-метом мирного договору. Шкода, що Труман не згадав, що Совети тільки п'ять днів „воювали“ з Японією і нічим не причинилися до перемоги ЗДА, а СССР проти Японії був тільки стратегічною помилкою ген. Маршала.

Коли переглядаємо „переписку“ Ста-лін—Черчіл—Рузвелт, доходимо до ви-сновку, що ні Черчіл, ні Рузвелт зовсім

не розуміли советської політики й її пля-нів, тому й наввипередки старалися по-зискати Сталіна на союзника для майбут-нього політичного ладу усього світу. А міжтим Сталін старався використати їх обох тільки для своєї політики, хитав головою на їхні плани солідарности в усіх справах Вашингтону, Лондону й Мо-скви, а в дійсності хотів загорнути для Москви цей же Вашингтон і Лондон. І коли, завдяки цілковитій політичній не-грамотності партнерів, Сталін мав уже Рузвелта в кишені, то Черчіл ще трохи опирався. Одначе, читаючи Черчілові підлещування, робиться справді гидко. По смерті Рузвелта, Черчіл пише до Ста-ліна: „ця сумна подія ще більше підно-сить значення факту, що ми з Вами зв'я-зани багатьома виявами симпатії і милых спогадів, помимо усіх небезпек і труд-нощів, які ми мусили поборювати... Від приязні й дружби наших народів і вза-ємного зрозуміння наших урядів та вза-ємної пошани наших армій, залежить майбутнє усього світу“ (14. січня 1945).

Немає сумніву, що Черчіл мало вірив у те, що писав, але що його писання ціл-ковито дезорієнтували британський на-рід — це певне. А наслідки „Рузвелтової політики“ у виді процесу Розенбергів не дали довго на себе ждати.

*) Министерство Иностранных Дел СССР. Переписка председателя Совета Министров СССР с президентом США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной Войны 1941—1945 гг. I том. Переписка в В. Чер-чилем і С. Атлі. (июль 1941 — ноябрь 1945); II том, Переписка с Ф. Рузвелтом і Г. Труменом. (август 1941 — декабрь 1945). Госиздат Полит. Литературы, Мо-сква. Том I, 405 + 3 ст. Том II, 2, 294 + 2 стор.

Бібліографія

Рудницький, Ярослав. Канадійські міс-цеві назви українського походження. 3-те вид. Вінніпег, УВАН, Серія Назво-знавство ч. 2. 1957. 96 ст.

Ваврик, Василь о. ЧСВВ. Єпископ Со-тер Ортинський Чина Святого Василя Великого; у сорокліття його смерті.

Гемпстед, „Слово Доброго Пастиря“, 1956 ч. 9—10 вересень-жовтень, Рік VII. 95 ст.

Буш, Вільгельм. Максим і Марко або яка кара постигла двох збиточників. На українську мову перелицював Ярослав Вільшенко. Нью Йорк, Говерля, 1957, 64 ст. ілюстр.

Бюлетень Української Вільної Академії Наук у США, № 17—18, Грудень 1957 [Нью Йорк].

Вільшенко, Я[рослав]. Чорнокнижник з Чорногори. 2-ге видання. З образками А. Манастирського. Нью Йорк, Говерля, 1957, 71 ст. ілюстр.

Далека, Л. Легіт і бризи; поезії. Мелборн-Аделаїда, „Ластівка“, 1957, 62 ст.

Дейко, М. Оля перевізниківна та інші п'єси для дітей і доросту. Мелборн-Аделаїда, „Ластівка“ 1957, 37 ст. з нотами.

Діма. Пересаджені квіти; п'єса на три дії. Буенос Айрес, „Перемога“, 1957, 85 стор.

Кашенко, А. На руїнах Січі; історичне оповідання, 7-ме видання. Нью Йорк, Говерля 1957, 17 ст.

Максимчук, Юліян. Каталог українських недержавних марок; доповнення ч. 1. 1957. Шікаго, „Українська Філателістична Бібліотека, 1957. 140 (+12) ст.

Магир, Микита. Пригоди лінивого котика, 2-ге вид. Нью Йорк, „Говерля“, 1957, 40 ст. ілюстр.

Мірчук, Петро. В німецьких млинах смерти; спомини з побуту в німецьких тюрмах і концлагерах 1941—1945. Нью Йорк — Лондон, Український Союз Політичних В'язнів, 1957, 236 ст. ілюстр.

Мірчук, Петро і Давиденко, В. В рядах

УПА; збірка споминів був. вояків Української Повстанської Армії. Зредагували... Нью Йорк, Т-во б. Вояків УПА в ЗДА і Канаді, 1957, 357 ст. ілюстр.

Наріжний Симон. До Статті п. К. Лисюка. Цюрих, Прихильники Музею ВБУ, 1958, 65 ст. ілюстр.

Rudnyckyj, J. B. Readings in Canadian Slavic folklore, I. Texts in Ukrainian. Winnipeg, University of Manitoba Press, 1958, 192 p.

Rudnyckyj, Jaroslav B. and others. Slavica Canadiana A. D. 1956. Winnipeg, UVAN, 1957, 40 p. Slavictica No. 30.

Рудченко, І. Українські народні казки. (Зі збірника І. Рудченка). Вид. 2-ге, з малюнками Ю. Магалецького. Нью Йорк, Говерля, 1957, 121 ст. ілюстр.

Чернява, Іван. На Сході — ми; фільм прийдешнього. 2-ге незмінене видання. Нью Йорк, Говерля, 1957, 198 ст.

Залеський, Осип. Загальні основи музичного знання (теорія музики). Нью Йорк, „Говерля“, 1958 [1957], 64 ст.

Лужницький, Григор. Праукраїнський театр. Відбитка із Записок НТШ, том 165. Нью Йорк — Париж, НТШ, 1956, 60-73 стор.

Українська Мистецька Студія в Філадельфії. Каталог виставки праць слухачів у 5-ліття існування Студії (1952—1957), 10—24 листопада 1957 р. в залі Літ.-Мист. Клубу в Н. Й.

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ:

ФУНДУЙТЕ „КИЇВ“ для різних університетських та публічних бібліотек і книгозбірень, з яких користають українці, в Америці, Канаді, Європі та в інших країнах.

Поширюйте „КИЇВ“ при кожній нагоді.

З нагоди 800-ліття міста Мюнхену появиться багато ілюстрована праця про життя й діяльність українців у цьому місті, п. н.:

Ukrainer in Muenchen

з таким змістом:

1. Україна і південна Німеччина (Вступ). 2. Українці на академії мистецтва. 3. Мюнхен у визвольній боротьбі України. 4. Український консулат у Мюнхені. 5. Перша українська колонія в Мюнхені. 6. Офіційна греко-католицька церква в Мюнхені. 7. Православна церква в Мюнхені. 8. Визначні українці в Мюнхені. 9. Друга світова війна і велика українська еміграція та її діяльність у Мюнхені.

Ціна 8.00 НМ. або 2.00 дол. брош., 12.00 НМ. або 3.00 дол. оправл.

Замовляти тільки до 30. травня 1958 р.

Verlag Ukraine, Muenchen 5, Rumfordstr. 29

ДОКІЯ ГУМЕННА

ЕПІЗОД ІЗ ЖИТТЯ ЕВРОПИ КРИТСЬКОЇ

феерія

Чи бажаєте побути один день із олімпійськими богами, зайнятими пекучими справами людського роду? Яким чином потрапила межи них Україна і чого вона від них хоче — довідаєтеся з книжки.

Ілюстрації, що тут знайдете, знайомлять із світової слави мистецтвом острова Криту другого тисячеліття до нашої ери, так дивно схожим із нашим (трипільським) мистецтвом того ж таки часу.

Ціна \$2.50 з пересилкою.

Замовляти на адресу:

Ewropa Krytska, Box 32, Stuyvesant Station, New York 9, N. Y., U.S.A.

КОЖЕН ЛЮБИТЕЛЬ ПОЕЗІЇ повинен придбати собі цінну книжку ПАВЛА ФИЛИПОВИЧА, одного із славної групи київських неокласиків. Його збірка високоякісних поезій п. з. ПОЕЗІЇ появилася в Інституті Літературознавства Українського Вільного Університету в Мюнхені за ред. МИХАЙЛА ОРЕСТА, вступною статтею В. ДЕРЖАВИНА і біографічним нарисом О. Филиповича. Ціна \$1.50. Замовлення на адресу:

A. P. Filipovich, 300 — 6th St., S.E., Minneapolis 14, Minn.

НАШІ ВЛАСНІ ВИДАННЯ:

Слово о полку Ігореві	\$13.00
„Львів“ — літературно-мистецький збірник	\$9.00
Д. ЯРОСЛАВСЬКА — Поміж берегами, повість (в тв. опр.)	\$3.00
В. МАРСЬКА — Буря над Львовом, повість	\$2.20
Л. ОЛЕНКО — Зелені дні, повість	\$1.20
Б. ПОЛЯНИЧ — Генерал W, повість	\$2.50
Р. ГАГГАРД — Дочка Монтезуми, повість	\$3.00
Б. А.-ДАВИДОВИЧ — Землею українською (в тв. опр.)	.. \$1.70

ІНШІ ВИДАННЯ:

М. ЗЕРОВ — Соннетаріом, поезії	\$1.50
Б. АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ — Смерть, повість	\$1.20
Є. СТІХА — Пародези (в твердій оправі)	\$3.00
о. І. НАГАЄВСЬКИЙ — Кирило-Методіївське християнство	\$2.00
о. І. НАГАЄВСЬКИЙ — Рим і Візантія	\$2.50
Українські Січові Стрільці (альбом)	\$9.75
Ю. ТИС — Рейд у невідоме, повість для молоді	\$1.80
Т. ШЕВЧЕНКО — Кобзар у 4-ох томах	\$25.00
Енциклопедія Українознавства — I, II, III томи, в полотні	\$48.00

Хто замовить усі наші видання, одержить 20—25% знижки.

Замовляючи, висилайте відразу гроші — всі або частину.

Замовлення слати на адресу:

KYIW, 838 N. 7th St., Philadelphia 23, Pa. — Tel. WA 2-1699